

16.
25.62

0, 1196. 25-

ÉRTEKEZÉSEK

A TÖRTÉNETI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL
A M. TUD. AKADÉMIA II. OSZTÁLYÁNAK RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI
DR. FINÁCZY ERNŐ
OSZTÁLYTITKÁR.

XXV. KÖTET — 4. SZÁM.

A LIPTÓI KURUC HADJÁRAT 1709 AUGUSZTUSÁBAN.

SZÉKFOGLALÓ ÉRTEKEZÉS.

ÍRTA

MARKÓ ÁRPÁD

ALEZREDES, L. TAG.

— Felolvasta a M. Tud. Akadémia II. osztályának
1935. évi április hó 8-án tartott ülésén. —

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1935.

A lipői kuruc hadjárat 1709 augusztusában.

Bevezetés.

Annak a hadtörténet-kutatónak, aki a kuruckor hadi eseményeinek feltárásával és feldolgozásával foglalkozik, sok szomorú órában van része. Lépten-nyomon kénytelen megállapítani azt, hogy a legszebben megtervezett, előkészített hadműveletek, a legügyesebben, legnagyobb körütekintéssel és célszerű felvonulással kezdett csaták kudarcba fulladnak, vereséggel végződnek, egyrészt a vezetők tudatlansága vagy szófogadatlansága, másrészt a csapatok fegyelmetlensége és fogyatékos kiképzése miatt. De épen ez a körülmény teszi minden hadtörténetíró parancsoló kötelességévé a lelkiismeretes és mindenekfelett tárgyilagos kutatást. A Rákóczi-kor hadieseményeinek ismertetésénél nem szabad megelégednie csupán a győzelmek leírásával, kiszínezésével, a vereségek, kudarcok elhallgatásával vagy mellékesen, szépítve, halványítva fogalmazott előadásával, hanem épen a balsikerű hadiesemények részletes kihámozására, a bajok okainak felkutatására, megmagyarázására fordítson különös figyelmet.

Az a — szívesen és gyakran alkalmazott — mondás, »Historia est magistra vitae«, a nemzetek történetének politikai vonatkozásaiban gyakorlati értékét már elvesztette. A diplomácia, a nemzet élete más utakon jár ma, mint évszázadokkal ezelőtt s a mult történeti példáiból egy nemzet jövőendő életének különböző fordulataira, megnyilatkozásaira alig lehet tanulságos következtetéseket vonni. A hadtörténetben azonban e mondás értéke még ma is felismerhető, mert a harc, a háború, a hadvezetés lé-

nyege sohasem változik, a harcászati, hadászati alapelvek állandóak, csupán a küzdelmek időtartama, a harc eszközei s a harceljárások változnak, fejlődnek. Azok a hadvezérek, akik a jövő háborújában repülőgépes hadseregek vagy földön és föld alatt, vízen és víz alatt harcoló egységek élén fognak állani, ugyanazokat a sarkalatos hibákat, mulasztásokat követhetik el, mint azok az ókori vezérek, akik páncélos elefántokat, kaszás harckocsikat, íjjas, lándzsás légiókat vezettek rövid lélekzetű közelharcokra. Ezért vagyok meggyőződve arról, hogy a régi hadtörténet eseményeinek feltárása és tárgyilagos feldolgozása nem haszontalan munka s mindenkor időszerű és megszívlelésre méltó olvasmány marad még akkor is, ha vereségeket, vagy elrontott, balsikérű hadjáratokat ismertet.

Értekezésem tárgyául a kuruc-felkelés egyik ilyen hadműveletét választottam, amelyről eddig részletes, katonai és hadtörténeti szempontból is helytálló ismertetés nem jelent meg. A lipthói Vág-völgyében, 1709 augusztus első napjaiban vívott harcokat csupán Thaly Kálmánnak ama leírásából ismertük meg, amelyet Ocskay Lászlóról írt munkájában tett közzé. Ennek az egyébként eléggé részletes leírásnak, — mint Thaly többi hadtörténeti leírásainak is, — általában az a nagy hibája, hogy a rendelkezésére álló forrásokat nem használta ki teljesen; több, császári eredetű lényeges forrást mellőzött és a forráskritika, a módszeres feldolgozás és a hadihelyzetek katonai szemszögből való megítélésének követelményeire nem volt tekintettel. Leírásából ennek folytán nem domborodik ki eléggé a felvonulás és a harc minden részlete, főleg pedig hiányzik abból az eseményeknek logikus egymásba kapcsolódása, szóval az egész hadműveletnek katonai értékelése, összefüggő s könnyen áttekinthető képe.

Lényegében Thaly munkáira támaszkodva írta Márki Sándor a Magyar Történelmi Társulat 1909 augusztus 29-én Liptószentmiklóson tartott vándorgyűlése számára »A lipthói kurucok« című értekezését, amely azonban ezt a hadjáratot csak egész röviden tárgyalja s újabb adatokat nem is keres.

Az 1709. évi augusztusi lipthói hadjárat megismerése hadtörténeti szempontból rendkívül érdekes. Rákóczi Ferenc elgondolása szerint indítja meg Bercsényi ezt a hadjáratot azért, hogy a lipthói Vág-völgyet elzáró császári sánctonalat áttörje, ezzel tért nyerjen nyugat felé és megakadályozza azt, hogy a császári sereg az egész Felvidéket elfoglalhassa. Mintaszerű pontossággal, rendkívül nagy körültekintéssel csoportosítják és készítik elő az erre szánt kuruc haderőt. Igen célszerű tagozódásban, ügyesen közelítik meg a császári sáncrendszert s annak első vonalán keresztül gázolnak. De a helyett, hogy a lényegesen gyengébb és egy csillagsánc szűk kereteibe beszorított, megfélemlített ellenséget erélyes rohammal végleg legyűrnék, megelégszenek a sánc körülzárásával. A támadást minden különösebb ok nélkül halogatják s arra a hírre, hogy erősebb sereg közeledik az ostromlott kis sánc felszabadítására, azt be sem várják, hanem önként visszavonulnak.

Ennek a váratlan és meglepő fordulatokban gazdag hadieseménynek rekonstruálására bőséges, igen értékes, — szinte mondhatnám, — perdöntő forrásanyag áll rendelkezésünkre, mert a fejedelem parancsára nemcsak a kudarcért felelős fővezért, hanem az expedícióban résztvett felsőbb parancsnokokat is pár hét múlva kihallgatták és az ügyet részletesen kivizsgálták. A vizsgálati jegyzőkönyvekből, — mint az események egykorú részletrekonstruálásából — felépíthetjük az egész hadművelet leírását annál pontosabban, mert a bécsi Kriegsarchiv hadműveleti irataiból és egyéb császári eredetű forrásokból a túlsó oldalról is jól megvilágítva látjuk azokat.

Thaly Kálmán a vörösvári Rákóczi-levéltár áttanulmányozása közben talált egy csomó levelet erről a hadműveletről. Ezeket külön gyűjtötte és 14 levelet közzétett »Kuruc hadjárat Liptóban« című közleményében, a Történelmi Tár 1908. évfolyamában. E publikáción kívül azonban úgy ebben a gyűjteményben, valamint a Thaly hagyatékából a Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárába került »Thaly-gyűjtemény«-ben több, tőle fel nem használt egykorú iratot találtam. Ezeket, valamint a bécsi Kriegs-

archivban felkutatott és eddig nyilvánosságra nem hozott okmányokat az e munkámhoz csatolt okmánytárban bocsátom közre.

I.

Előzmények.

Az 1708. augusztus 3-án vívott szerencsétlen trencsényi csata döntő fordulópontot jelentett a kuruc felkelés történetében. Rákóczi szép hadserege a vereség után széteszlott. A már öt éve szakadatlanul tartó harcokban kimerült lakosság béke után vágyott és nem nagyon támogatta a katonaság összeszedésére szétküldött kuruc toborzó tiszteket. A fejedelem az év utolsó napjaiban Sárospatakon tartott országgyűlésen szuggesztív fellépésével, lelkes szavaival ugyan némileg megnyugtatta a csüggedőket, — amikor meggyőzően fejtegette előttük a felkelés sikerében való törhetetlen bizalmát, — de egy pillanatig sem áltatta magát azzal, hogy magára hagyatva, csak seregére támaszkodva nem lesz képes a helyzetet jobbra fordítani.

Heister Siegbert gróf császári tábornagy csapatai 1708. utolsó hónapjaiban már előzönlöttek a Felvidék nyugati felét és közeledtek a Szepesség felé. Rákóczinak ekkor még nem volt elég számbavehető ereje ahhoz, hogy ezt megakadályozza. Csupán Bottyán hadteste (mely a trencsényi csatában nem vett részt) tudott ellentállást kifejteni Érsekújvár környékén és a Felvidék alsó vidékén. A kurucok Trencsén alatt széjjelvert főserege csak igen lassan gyülekezett a Rákóczihoz feltétlenül ragaszkodó Heves, Nógrád és Gömör vármegyék területén.

A fejedelem 1709. első napjaiban Munkács várába költözött. Mivel látta azt, hogy felvidéki seregére egyelőre még nem számíthat, tevékenységének súlypontját diplomáciai térre helyezte át. Élénk figyelemmel kísérte az ország északi határán túl folyó orosz-svéd háború döntésre megérett eseményeit. Azt remélte, hogy nemsokára eljön az a pillanat, amikor sikerül neki a magyar ügyet az

északi kérdésben győztes fél szekeréhez kötni. Ehhez azonban elkerülhetetlen követelmény volt az, hogy a Felvidék feletti uralom zavartalanul az ő kezében maradjon.

Az 1709. év első felében Rákóczinak ezen a hadszíntéren csak védekező tervei voltak. Messzelátó célokot nem tűzhetett maga elé, csupán azt akarta megakadályozni, hogy az egész Felvidék Heister kezébe kerüljön.

A kurucok helyzete a Dunántúl viszont eléggé kedvező volt. Esterházy Antal gróf tábornagy a Fertő vidékén, Hellebronth János ezredes Veszprém alatt, Béri Balogh Ádám az osztrák határon győzelmes harcokat vívtak az év első felében. Ez volt az oka annak, hogy a bécsi udvari haditanács nagyobb súlyt vetett a dunántúli eseményekre, mint a felvidékiekre és megelégedett azzal, hogy a felvidéki császári sereg 1709. év tavaszán Liptó megye keleti határán, Breznóbánya-Zólyom és a Garam alsó folyása felé húzódó vonalon egyelőre megálljon.

Heister 1708. utolsó hónapjaiban tervszerűen folytatta előnyomulását a kijelölt vonalig. Pálffy János gróf és Ebergényi László báró altábornagyok a parnicai szoroson keresztül, Viard Péter báró tábornok a stureci hágón s az elmúlt évben átpártolt Ocskay László ezredes, a Vág mentén nyomultak előre. E három menetoszlop Rózsahegynél találkozott, hogy folytassa útját a Szepesség felé. Ez az előnyomulás azonban már nem ment simán, mert az 1709. januárjában már összegyülekezett kisebb kuruc seregrészek hellyel-közzel megnehezítették a császári oszlopok továbbhaladását. Minden hadműveletet egyébként megbénított a Felvidéken abban az esztendőben uralkodó kegyetlen hideg és hóesés. A császári sereg január 23-án elérte Liptószentmiklóst és attól keletre, Liptóújvár-Pribilina vonalában hevenyészett földsáncokkal zárta el a Magas-Tátra és az Alacsony-Tátra között folyó Vág völgyét. Pálffy erre a védelmi vonalra támaszkodva akart tovább haladni, hogy a Szepességet elfoglalja. Ez a terve azonban nem sikerült. Viard és Tollet Antal báró tábornokok válogatott lovassága és gyalogsága néhány mozsárral február első napjaiban betört a Szepességre,

amelynek területén akkor gróf Csáky Mihály kuruc altábornagy parancsa alá tartozó kisebb osztagok, közöttük Czelder Orbán brigadéros ezredei, voltak a falvakban szét-szórva elhelyezve. A császári különítmény február 7-én kiragadta a kurucok kezéből Batizfalvát és a szepesi püspök scsavniki várkastélyát; Viard tábornok lovassága élén ez alatt Lőcséig vágatott. Támadása elöl a kurucok kitértek ugyan, de a lőcsei vár őrsége szívósan védekezett és véres fejjel verte vissza Viard támadásait.

Mivel Pálffy időközben arról értesült, hogy Károlyi Sándor kuruc tábornok erősebb csapatokkal Érsekújvárba érkezett, Bottyán tábornok pedig a Garam középső és alsó folyásánál nyugtalanítja a császári előrs-vonalat, Viardnak a Szepességre küldött egész különítményét február közepén visszarendelte és a Nyitra völgyébe küldte.¹

E sikertelen vállalkozás után a császári arcvonal a Liptó völgyében épített sánctvonaltól egészen a Garamig megmerevedett s a következő hetekben csupán a fontosabb hágók, városok közelében folytak kisebb portyázóharcok. Ebergényi Árva megyében telepedett le, Viard és Steinville István gróf tábornokok Zólyom-Besztercebánya-Breznóbánya vidékén, Löffelholtz György báró altábornagy a Garam alsó vidékén, Zseliz mellett táborozott, ahol a császáriak egyrészt Érsekújvár fenyegetésére, másrészt a bányavárosok védelmére hatalmasan kiépített sánccokat ástak. A császáriaktól elfoglalt egész vonal mentén kisebb-nagyobb megerősített pontok készültek, amelyek a Garam torkolatától egészen a Magas-Tátráig majdnem összefüggő védelmi vonalat alkottak. Ennek legfontosabb pontjai a zselizi, párkányi, mocsonoki tábori erődítmények, északon pedig Liptóújvár határában, a Vág és a Béla patak völgyét elzáró *vavrisói sáncrendszer* voltak.

Amikor azután a kemény tél megenyhült, a császáriak ezeket a hevenyészett sánccokat, különösen pedig a liptói

¹ Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen II. sorozat II. kötet 261. old. (Wien, 1886.)

sáncrendszert alaposan kiépítették.² Ezekből az intézkedésekből kiviláglott az, hogy az udvari haditanács 1709. év első felében nem a Felvidékre kívánta a hadműveletek súlypontját helyezni, hanem ott védelemre rendezkedett be.

De Rákóczi sem foglalkozott támadó gondolatokkal. Emlékirataiban írja,³ hogy a felvidéki hegyszorosokat katonaság hiányában nem volt képes megvédeni. A kuruc lovasság állapota nyomorúságos volt. Az ellenség legkisebb mozdulata is megzavarta őket, bár annak ereje korántsem volt akkora, mint az előző években. »Dans cette facheuse situation, je n'aurois fait qu'augmenter la confusion, si, avec des Troupes si mal assurées, j'eusse voulu tenir la campagne.« (Ebben a bosszantó helyzetben csak növeltem volna a zavart, ha ilyen kevésbé megbízható sereggel hadjáratot kezdek.)

Rákóczi azonban nagyon jól tudta azt, hogy pusztán védekező harcmodorral célját még sem fogja elérni. Közel hat éves harctéri tapasztalata volt már s előre láthatta azt, hogy a császári sereg csak addig marad ezen a hadszíntéren szintén védekező helyzetben, amíg az ország más hadszínterein (Dunántúl, Erdély) lekötött csapatrészei fel nem szabadulnak. Ha pedig csapaterősítéseket kapva a Felvidéken tervszerűen támadni kezd, azt ő gyenge, alig összeszedett seregével nem lesz képes megakadályozni. Talán célszerű lett volna neki arra gondolni, hogy a császáriak liptói sáncrendszerével szemben a Szepességen ő is építsen egy erős védelmi vonalat, de ilyen irányú tervezetésnek leveleiben nyomát nem találjuk. Bizonyára azért, mert ismerte seregét s tudta, hogy az kevésbé alkalmas a passzív bátorságot, szívósságot kívánó védelmi harcokra.

Mást tehát egyelőre nem tehetett, minthogy a csapatokat gyűjti, felszereli, fegyelmezi, az ellenséget békében hagyja és várja azt a pillanatot, amíg olyan helyzetbe

² U. o. 263. oldal.

³ Rákóczi emlékiratai. Eredeti francia kiadás. Hága, 1739. VI. kötet 2. oldal.

jut, hogy ő támadhassa meg valahol a császári előőrvonalat. Ez volt a nézete francia tanácsadójának, Des Alleurs marquis altábornagynak is, aki még akkor is, amikor Rákóczi csapatai a nyár folyamán már a lipthói sánckoknál verekedtek, azt írta királyának, hogy sem a németek, sem a magyarok nem csinálnak semmit. Kívánatos volna, ha a hadjárat így folya tovább, mert nem hiszi, hogy a magyarok képesek lennének eredményes vállalatokat végrehajtani. »Azt hiszem inkább semmit se csináljunk, mint valamit rosszul.«⁴

Rákóczi érezte azt, hogy csak akkor gondolhat támadásra, ha két reménye közül valamelyik megvalósul. Vagy sikerül neki segítséget kapni az északon egymás ellen küzdő svédek és oroszok közül attól, aki ott győzni fog, — vagy pedig a vele szemben álló császári arcvonal valami okból meggyengül. Első reménye sohasem teljesedett, de 1709 tavaszán már híreket kapott arról, hogy a felvidéki császári sereg kötelékében harcoló dán zsoldos ezredeket haza fogják rendelni. Mintegy 6000 emberből állott ez az idegen zsoldos csapat (4 gyalogos, 1 vértés és 1 dragonyos ezred), amelynek pótlására az udvari haditanács Lubomirski György hercegtől akart megfelelő számú lengyel zsoldos katonaságot felfogadni.⁵

Erre a hírre Rákóczi reménye feléledt. Ha sikerül neki eltalálni azt az alkalmas időpontot, amikor a dánok már elvonultak s a lengyel zsoldosok talán még nem érkeztek a helyszínre, akkor egy megfelelő pontra irányított kuruc támadással áttörheti a császári védelmi vonalat. De természetében rejlő megfontoltsága óvatosságra intette őt. Továbbra is fenntartotta előbbi védekező tervét s csak akkor akart támadni, ha a dánok távozásáról megbízható pontos jelentéseket kap.⁶ Óvatossága annál is indokoltabb

⁴ Lásd Okmánytár III/A. szám.

⁵ Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen II. sorozat II. kötet 41—42. oldalak.

⁶ Levele Vetési-Kökényesdy László megbízottjához 1709. április 25-én: „Si le bruit de la sortie de danois ne se confirme pas, je serais sur le defensive de cet campagne...“ Fiedler: Actenstücke zur Ge-

volt, mert április 11-én császári kézre került Árva vára is, amelyet Winkler Vilmos kuruc ezredes 1708 ősze óta szívósan védett. Ezzel Rákóczi a Lengyelországba vezető utak legfontosabbikát veszítette el, a császáriak viszont ezen át közvetlenül érintkezhetek Lubomirski herceggel.⁷

A bécsi udvari haditanács sehogysem volt megelégedve a dolgok menetével. Heister előbbi hadjárataiban már bebizonyította azt, hogy a kuruc felkelést nem tudja leverni, befolyásos pártfogói azonban még mindig ki tudták eszközölni a császárnál azt, hogy a magyarországi sereg fővezérének megtartsa. Az ellentét, amely Heister és Pálffy között már évek óta fennállott, alig enyhült. Heister úgylátszik szándékosan mellőzte Pálffyt egyrészt, mert ellenlábását látta benne, másrészt pedig, mert Pálffyt mint magyar embert sem kedvelte. József császár és az udvari haditanács azonban jól ismerte Pálffy értékét s a császár ebben az időben nevezte ki őt Savoyai Eugen javaslatára tábornaggyá. Pálffy felhasználta ezt az alkalmat arra, hogy Eugen herceghez intézett köszönő levelében őszintén megmondja nézetét Heister hadviselése felől és panaszt emeljen mellőzése miatt.⁸ Bizonyára ennek a levélnek köszönhette Pálffy azt, hogy a június elején tartott haditanácsba őt is bevonták. Okulva Heisternek a trencsényi csata előtti

schichte Franz Rákóczy's und seiner Verbindungen mit dem Auslande (Wien, 1855.) I. kötet 331. oldal.

⁷ *Kubinyi Miklós*: Árva vára (Budapest, Franklin, 1890.) 151—153. oldalak.

„Den verlust dess Arraver Schlosses empfunden sie (t. i. a kurucok) überauss schwer weil es der Pass nach Polen ist, und ihnen dannenhero von selbiger Seiten kein Succurs an Mannschaft, Gewöhr und Proviand kunte zugebracht werden: Hingegen hatte der Polnische Fürst Lubomirski 3. tausend Teutsche, und 2. tausend Polacken anwerben lassen, welche in der Arver — Gespanschaft zu denen Kayserlichen Truppen stosseten.“ — Glorreiche Regierung und unvergleichliche Taten Caroli VI. grössten Besiegers der niedergehenden und aufgehenden Sonne. — Von *Joanne Rudolpho Conlin*, Canonico bey St. Peter in Augsburg. 1721. 212. oldal.

⁸ Okmánytár I. szám.

és utáni érthetetlen és zavaros hadvezetéséből,⁹ a marsallt 1709 tavaszán Bécsbe rendelték, hogy az abban az évben végrehajtandó hadműveletekre megfelelő utasításokkal ellássák. A haditanács június első napjaiban tanácskozást tartott, amelyen Heister tábornagyon kívül Schlik Lipót gróf, Pálffy János, Herberstein Ernő gróf és Cusani Jakab örgróf tábornokok is résztvettek. Ezen az értekezleten meghallgatták Heister javaslatait. Az volt a véleménye, hogy mindaddig, amíg seregét meg nem erősítik és amíg az elvonuló dánok pótlására Lubomirski zsoldosai meg nem érkeznek, nem marad más hátra, mint a Felvidéken tétlenül védekezni és csak egy helyen, a Dunántúl próbálni az előnyomulást. Ha ez sikerül, azután egész erejével a Felvidékre veti magát. Ha nem, akkor a Rába mentén építendő sáncvonallal fogja az osztrák határokat védeni, többi csapataival pedig a Felvidékre megy.

A haditanács alaposan megvitatta ezt a tervet és szótöbbséggel el is fogadta Heister javaslatát, csak Pálffy János ellenkezett. Véleménye szerint az események súlypontja nem a Dunántúl, hanem a Felvidéken van, ott kell tehát a döntést kierőszakolni. A haditanács tagjai nem utasították el teljesen Pálffy javaslatát sem és áthidaló megoldásként így döntöttek. Heister Pálffyra bízta a Duna vonalától északra fekvő területen levő csapatok parancsnokságát és két lovas ezredet a Duna déli partján olyan helyen tart készen Pálffy számára, hogy azok őt, legfeljebb hat nap alatt, — ha Pálffy kívánja, — hozzá csatlakozhassanak. Felhatalmzták az újonnan kinevezett tábornagyot arra is, hogy úgy Steinville csapataival, valamint a szükséghez képest más, kezeügyében levő csapatokkal is korlátlanul rendelkezék, úgy azonban, hogy a tél folyamán elfoglalt előőrsvonal biztonsága ne legyen veszélyeztetve. Egyébként önálló hatáskörrel ruházták fel Pálffyt. »Und sollen ihme auch die Hände keines weggeben und seyn etwas considerables wider dem Feinde

⁹ *Markó Árpád*: A trencsényi csata. 1708 augusztus 3. (Hadtörténelmi Közlemények 1931. évf. III—IV. füzet.)

entrepreniren, dafern er eine favorable gelegenheit erlangen thätte, mit gesicherter hoffnung eines Militarischen regul und ordnung, nach gleichsamb gewissen glücklichen erfolgs, demselben einen empfindlichen streich, ohne hindansezung iedoch obigen praecautions-Suppositi, anzuhenkhen.«

Az udvari haditanács lelkére kötötte Heisternek azt is, hogy haladéktalanul utazzék a hadszínterre s igyekezzék a döntést 3—4 hét alatt a Dunántúl kieroszakolni, azután legkésőbb szeptember havában indítsa meg hadjáratát a Felvidék ellen, hogy a sereg még a tél beállta előtt biztos és kényelmes téli szállásokba kerülhessen.

A tanácskozás jegyzőkönyvét József császár sajátkezű záradékával látta el. »Ich thue, was die conferenz hier einrathet, in allen approbiren.«¹⁰

Ez az udvari haditanácsi jegyzőkönyv volt az alapja a Felvidéken 1709. nyarán lefolyt hadműveleteknek. Pálffy önálló hatáskörét az adott helyzetben úgy fogta fel, hogy egyelőre csak kisebb támadó és védekező harcokat folytatott az előőrsvonal mentén és nagy súlyt vetett a zselizi sánc megtartására. Főhadiszállását Zselizen helyezte el. Látta azt, hogy Rákócziék csendben maradnak s talán nem is érezte magát elég erősnek ahhoz, hogy nagy területen szétszórt csapatainak gyengítésével már most felkészüljön a támadásra. Az év első felében azért csupán arra szorítkozott, hogy a császári arcvonalat a kurucok betörésétől megóvja és biztosítsa azoknak a hágóknak birtokát, amelyek a Felvidék déli és északi részeit összekötötték. (Stureci hágó, Besztercebánya-Rózsahegy között, bocai hágó Breznóbánya-Liptóújvár között, az Árva völgye stb.) Csapatai nagyon széjjel voltak szórva. Egy-egy ponton 1—2 ezrednél nagyobb egysége sehol sem volt s az egész arcvonalon és a mögötte levő fontosabb városok és hágók környékén táborozó egész hadereje csak mintegy 10.200—10.700 főnyi lehetett.¹¹

¹⁰ Okmánytár II. szám.

¹¹ Prinz Eugen II. kötet II. sorozat 263. oldal.

A dán segédcapatok kivonása a császári hadsereg felvidéki arcvonalából nem ment simán. Harcászati és közigazgatási nehézségek miatt csak május végén készülődtek a távozásra s csak július havában lépték át a morva határt.¹² A pótlásukra felfogadott Lubomirski-féle zsoldosok szintén csak a nyár elején jöhettek Magyarországra, mert addig, ameddig Árva vára a kurucok kezében volt, a magyar határt ott át nem léphették.¹³

Ilyen nagyobb seregtestnek, mint 6000 dán zsoldosnak kivonása az arcvonalból nem maradhatott titokban. Rákóczi június első napjaiban már értesült arról és elérkezettnek látta az időt arra, hogy védekező szerepéből kilépjen. Június 4-én Szerencsről Bercsényinek küldött levelében találjuk az első nyomát, egyben alap gondolatát, lipthói nyári hadjáratának. »Az dánusok elmenetelit már az nyomtatott hírek is széltiben beszélnek, ily particularitásokkal, hogy az király teljességesen retrahálja az császár szolgálatjátul üket, és Saxoniában parancsolta meneteleket; hogy helyettek más had éppen nem fog idegyünni: mert elhitette magával az bécsi udvar, hogy elég-séges lesz az offenzióra... Melyre nézve már így considerálván az dolgokat: megvallom, hogy immutálom az minapi opiniómat az simplex defensió iránt, és lehetősnek látom az offensiva próbákot is, annyival is inkább, mivel az Vág-mellyéki ellenségnek gyengeségét tapasztalom...¹⁴

Pár nap múlva úgylátszik még pontosabb hírek érkeztek. Június 9-én Rákóczi Szerencsről írja Franciaországba küldött követének, Brenner apátnak azt, hogy a dánok elmentek, a császári sereg sokkal gyengébbnek látszik, mint volt a télen és lovasságát Esztergom mellett átküldte a Dunán. »Remélem tehát, hogy hadjáratunk szerencsésebb lesz, mint azt hinnők... holnap indulok, hogy

¹² Medows bécsi angol megbízott levele 1709 július 20. Archivum Rákócziánium (Budapest, 1877.) II. oszt. III. kötet 449. oldal.

¹³ Prinz Eugen II. sorozat II. kötet 262. oldal.

¹⁴ Ar. Rák. II. kötet 478. oldal.

utasításokat adjak a bányavárosokban lévő ellenség elleni hadműveletekre.¹⁵

A fejedelem másnap Enyickére (Kassa mellé) ment, ahol tanácskozott a Szepességen összegyűlt hadak parancsnokával, Csáky Mihály altábornaggyal, az Andrássy testvérekkel és a környezetében levő főbb tisztekkel. Június 18-án Sárospatak várában telepedett le és augusztus 16-áig, tehát a lipthói hadjárat befejeztéig, állandóan ott tartózkodott.¹⁶

Június közepétől kezdve Rákóczi minden levelében nagy buzgalommal foglalkozik a támadás tervének részletekérdéseivel. Egyelőre még nem volt tisztában azzal, hogy a hosszú császári arcvonal melyik pontját támadja meg. Mivel annak helyzete tél óta nem változott, könnyű volt azt egész hosszában megállapítani. A császári arcvonal északi, azaz balszárnya, Magyarország és Lengyelország északi sarkában, az Árva völgyében kezdődött, e folyó mentén húzódott a Vágig, azután a Pribilina-Liptóújvár körüli sáncrendszer folytatásaképpen a Vág völgyén, Rózsahegyén—a stureci hágón—Besztercebányán—Zólyomon—Selmecebányán át, a Garam völgyébe torkolt s annak mentén a zselizi erős tábornál csatlakozott az Érsekújvárat körülzáró császári harccsoporthoz. Az arcvonal balszárnyán Ebergényi, a középen Steinville, a jobbszárnyon pedig Löffelholz tábornokok parancsoltak. Pálffy, mint az egész hadtest főparancsnoka, a Steinville harccsoport feletti rendelkezést is magának tartotta fenn. Alája tartozott a Nyitra megyéből Besztercebánya vidékére vont Viard tábornok harccsoportja is. A lipthói sánckban Tollet tábornok volt a vezér, aki Ebergényi alá tartozott. Löffelholz tábornok dandárait nemes Hartleben Fülöp, Langlet Fülöp báró tábornokok és a kurucoktól átszökött Thuróczy Gáspár ezredes vezették. Valamennyien kipróbált, harc-

¹⁵ Fiedler: Actenstücke II. (pót) kötet 76. oldal.

¹⁶ A fejedelem tartózkodási helyeire, valamint a főhadiszálláson lefolyt eseményekre vonatkozó adatokat a fejedelem titkárának, Beniczky Gáspárnak naplójából merítettem. Rákóczi-Tár. (Pest, 1876.) I. kötet 202—212. oldalak.

edzett és tapasztalt vezérek, közöttük Pálffyn kívül különösen Tollet és Viard örvendtek megérdemelt nagy hírnévnek.

E vonallal szemben, részben a vízfolyások, részben a hegyek okozta térszín-nehézségek miatt a kurucok harcvonala jóval hosszabb, félkör alakban helyezkedett el. Jobbszárnyuk a Dunajecre támaszkodott. A vonal innen Lucsivnán—Vikartócon—Királyhegy csúcsán át Telgártra, onnan Murányon—Tiszolcon—Kékkőn—Ipolszágon át Terenyéig (a zselizi sánccal átellenben) húzódott. Mivel a kuruc csapatok létszáma, tagozódása, főleg az újonnan összetoborzott és ujoncokból összeállított ezredeknél még nem szilárdult meg teljesen, a parancsnoklási viszonyok és a sereg felosztása e hosszú vonalra nehezen állapítható meg és úgyszólván napról-napra változott.

Az egész felsőmagyarországi kuruc haderő fővezére Bercsényi Miklós főtábornok volt. Hatásköre azonban nem annyira a hadak harcra-vezetésében, mint inkább azok toborzásának, összeállításának, felszerelésének irányításában volt érezhető. Különben is nagyon elbetegeskedett. Gyakori főfájásai (mint írja »migrénái«, »febrilis alteratiói«) és lábbaja sokszor helyhez kötötték. Az év első felét ungvári várában töltötte. Május végén Kassára költözött s csupán július közepén, — akkor, amikor a lipthói expedícióra kijelölt haderő már Északgömörben gyülekezett, — helyezte át székhelyét Rozsnyóra, majd a gyülekező hadakhoz még közelebb, Jolsvára és Murányba.¹⁷

Az előbb említett kuruc arcvonal jobbszárnyán, azaz Gömör-Szepesben gróf Csáky Mihály altábornagy volt a főparancsnok.¹⁸ Balszárnyán, Nógrád vidékén gróf Ester-

¹⁷ Levelei Ar. Rák. VI. kötet 183—247. oldalak.

¹⁸ Gróf Csáky VIII. Mihály, született 1676 október 29-én. Nem készült katonának. A Rákóczi felkelés Szepesvárott érte, amelyet Görgey János kuruc kapitány körülvárt és ostromolt. 1703 december 25-én a vár kapitulált s Csáky a kurucok szolgálatába lépett, ahol Rákóczi, származásánál fogva tábornokká nevezte ki. Mint hadvezér, a hadjárat során nem nagyon tüntette ki magát s egyébként is sokat betegeskedve, nagyobb hadműveleteket nem vezetett. Az 1709. évi sikertelen lipthói

házy Dániel altábornagy. Az egész felvidéki kuruc haderő kb. 3 gyalogos, 4 és 1/2 lovas dandárnai erejű volt. A gyalogos dandárok élén Csajághy János, Czelder Orbán és Nyáray László, a lovas dandárok élén Ebeczky István, Galántai Balogh István, Szent-Pétery Imre, Babocsay Ferenc és Szemere László brigadérosok voltak. Ezeken kívül önállóan működött két huszárezred, Pauer János és Bokros Pál ezredek alatt. A gyalogos dandárok létszáma együtt kb. 6800, a lovasoké kb. 8300 főnyi volt. Vagyis az egész felvidéki sereg létszáma kereken 14.000-re tehető. Ezekből azonban kb. 2000 embernek nem volt fegyvere. Ily módon tehát a kuruc sereg alig volt 1—2000 emberrel népesebb, mint Pálffy császári katonasága.¹⁹

Az itt felsorolt dandárok közül Ebeczky, Balogh és Szent-Pétery lovas dandárai Zólyom és Nógrád területén voltak s az elkövetkező lipthói hadjáratban közvetlenül nem vettek részt.

Emlékszünk, hogy a fejedelem már ez év tavaszán foglalkozott azzal a gondolattal, hogy megtámadja a császári vonalat. Ehhez azonban mozgó- és lehetőleg teljes létszámú csapatokra volt szüksége. Az ezredek keretei megvoltak ugyan, de a trencsényi vereség után széjjeloszlott öreg legénység csak gyéren gyülekezett, — úgy hogy a fejedelem kénytelen volt a Felvidék megyéiben új toborzásokat elrendelni. A toborzó tiszteknek igen sok helyen nagy ellenállást, sőt nyílt ellenszegülést kellett leküzdeni. A már összegyűlt vitézlő rend is folyton panaszkodott a hiányos ellátás miatt. A lakosság pedig, amelynek

hadjárat után a fejedelem többé seregek vezetését nem bízta rá. A szatmári béke feltételeit nem fogadta el Egyideig Lengyelországban élt. 1717-ben Ruscsukba került, ahol a szultán parancsára az oláh vajda gondoskodott megélhetéséről. 1722-ben csatlakozott a rodostói száműzöttekhez s ott élt a fejedelem közvetlen környezetében. Rákóczi halála után is ott maradt. Amikor az emigrált bujdosók 1738-ban új felkelést és Magyarországra való betörést szerveztek Moldva és Bukovina felől, annak ő lett egyik vezére. E meddő kísérlet után visszavonultan élt Rodostóban 1757 december 7-én bekövetkezett haláláig.

¹⁹ Thaly számítása szerint, Ocskay László életrajza (Budapest, 1905.) II. kötet 159—161. oldalak.

nyomorúságát a silány termés ezen a nyáron még fokozta, semmiképen sem támogatta Rákóczi tisztjeit. Balogh István brigadéros írja Bercsényinek: »Felföldiek (t. i. az onnan toborzott katonák) fölöttébb sopánkodnak, mivel hogy Isten látogatásából gabonából nagy szükségét szenvednek az odavaló lakosok, feleségeik, gyermekeik éhhalálók lesznek, mely sopánkodásaikból nem egyebet, hanem oszlásukat lehet remélni... hogy a katonaság ne oszljon és idestova ne füveljen, immár nem is engedem lovaiknak kieresztéseket«. Hangossy Imre kuruc ezredes június 13-án Lőcséről írja Bercsényinek, hogy Liptó felé küldött portyázói eredménytelenül térnek vissza, mert a lakosság az ellenségről szerzett tapasztalatokat nem közli velük, hanem inkább a némettel barátkozik. Czelder Orbán sem tudott kedvezőbb jelentéseket küldeni. Április végén még mindig csak azt jelenthette Bercsényinek Késmárkról, hogy: »Mind ekkoráig is 120 rekrutámnál több nincsen; ha mellyet is ma assignálnak, másnap visszaszökik«. Csáky Mihály Lőcséről azt jelentette, hogy szűk az élés, alig három napra elég, s hiába sürgeti ő és bátya, Csáky István generális-commissárius a megyét, — nem sokat érnek vele. Jó lenne, ha Bercsényi erélyesen rájuk parancsolna. Andrassy Pál Rozsnyóról ugyanilyen helyzetképet fest. Kenyér fogyatkozás miatt nem indíthatja hajdúságát a kijelölt gyülekezőhelyre, a nemes vármegye biztatja ugyan, de attól tart, hogy nem sok foganatja lesz. Fivére, Andrassy István személyesen megjelent június végén a gömöri megyegyűlésen, hogy az insurrectiót sürgesse, de szavai nem sok visszhangra találtak.²⁰

Mindezek olyan jelenségek voltak, amelyeket Bercsényi és alvezérei már nagyon jól ismertek. Mászt ezúttal sem tehettek, mint hogy legalább a beérkezett katonaságot rendbeszedték és tovább sürgették a megyéket a toborzás erélyes végrehajtására.²¹

²⁰ Balogh István, Hangossy, Csáky, Andrassy, Czelder levelei az Országos Levéltár Missilis-gyűjteményében.

²¹ Bercsényi leveles könyvének kivonatai ez időből. Ar. Rák. VIII. köteté ben.

A császári sereg helyzete sem volt sokkal kedvezőbb. Heister dunántúli terve miatt szintén védekező harcokra szorítva, az ezredek kénytelenek voltak magukat kis területekről élelmezni. Gyengébb portyázó vagy harácsoló osztagok alig mertek kijönni a megerősített városokból vagy sáncokkal körülvett falvakból, mert félték a kuruc portyázóktól. Balogh István brigadéros járőrei megállapították azt, hogy ha a besztercebányai helyőrségnek szénára volt szüksége, mindig legalább 300 főnyi katonaság kísérte a szekereket. Sőt később még egyszerűbben oldották meg a kérdést. Nem küldtek ki katonaságot ilyen célokra, hanem a parasztsággal hordatták be az élelmezést és takarmányt.²² Különösen Zólyom és Besztercebánya városokat erősítették meg nagyon és elkészültek arra, hogy ezeket a fontos pontokat a kurucság nagyobb erővel fogja támadni.²³

A helyzet tehát mindkét oldalon úgy alakult, hogy mindegyik fél várta a másik támadását. Ilyen esetekben rendszeresen annak a félnek oldalán van a hadiszerecnse, aki a kezdést magához ragadja, ügyesen meghatározza a helyet, ahol és az időt, amikor támadni akar és összevont erővel, határozott céllal erélyesen vezeti hadműveleteit. Pálffy — mint tudjuk — még nem tartotta elérkezettnek az időt arra, hogy ő támadjon. Rákócziban ellenben már június első felében megérlelődött ez a szándék, amit Bercsényi is helyeselt. A tervezett vállalkozás előkészítésének súlya és felelőssége Bercsényi vállán nyugodott, akinek legfőbb gondja volt megfelelő vezért találni erre a feladatra. A csapatok elhelyezése és a parancsnoklási viszonyok révén Csáky Mihály gróf altábornagyra kellett ezt a feladatot bízni, de jól ismerte sógorát, akinek eddigi rövid hadvezéri multja nem sokat ígért. Csáky előkelő származása révén lett tábornok Rákóczi seregében, azelőtt katona nem volt. Természettől fogva szelíd lelkű, könnyen befolyásolható, előképzettség és gyakorlat nélküli

²² Balogh István levelei idézett helyen.

²³ U. o. és Jurkavich Emil: II. Rákóczi Ferenc szabadságharca és Besztercebánya. (Besztercebánya, 1903.) 277—278. oldalak.

hadvezér volt. Azonfelül pedig gyenge egészsége miatt kíméletre is szorult. Előző években jóformán állandóan betegen tartózkodott szepesmegyei, újmajori birtokán. Bercsényi tehát olyan alvezéreket szeretett volna Csáky keze alá adni, akik helyes és erélyes tanácsokat adnak neki, s ha kell, helyette keményen tartják kezükben a vezetést.

E feletti töprengéseinek Rákóczihoz intézett leveleiben ismételtelen kifejezést adott. Idézem egyik ilyen levélrészletét, amelyből kitűnik Bercsényinek nemcsak szójátékokat kedvelő természete, hanem sziporkázó szellemes írásmódja is. »Azon busulok leginkább: András Pál, Gyürki Pál, — egyik sem sokat kapál! Egyiknek semmihez sincs kedve, másiknak semmi sem tetszik; egyik előre semmit, másik sok rosszat lát, egyik másikkal össze nem lát, s másik össze nem néz. Dániel (Esterházy) fekvé mindent lát, — megyen ha fekszik s ha megindul, — lefekszik. Mellőzném mindezeket, ha volna kivel; vannak Brigadirosok: echo dicit: rosszak! Miért? Mert igen jóknak hiszik magokat; s ugyanis, úgy tetszik, majd többre mehetnék vélek, mint az többivel, minus onus portarem. Elküldeném Urbán Czellert Liptóba, Csáki ab ante etc. Csajágít Zólyom fölé az hegyben, — mert félek az nagy emberek kicsinségétül.«²⁴

1709. június közepétől kezdve a »liptói próba« már állandó eszmecsere tárgyát képezi Rákóczi és Bercsényi között. Sűrűn váltott leveleikből pontos képet alkothatunk magunknak haditerveikről, azok előkészületeiről, a csapatok csoportosításáról és felvonulásáról.

²⁴ Ar. Rák. VI. kötet 206. oldal.

II.

Haditervek, előkészületek. Felvonulás a liptói sánctvonat elé. A küzdő felek csoportosítása, ereje.

Rákóczi június 4-i levelében először vetődik fel a liptói offenzíva terve, de egyelőre még csak általánosságban, nagy vonásokban. Tervét nem kapcsolta össze messzelátó hadászati céllal, hiszen csak arról lehetett szó, hogy nyugat felé tért nyerjen s legjobb esetben Liptó megye felszabadításával nagyobbítsa azt a — mindig szűkebbre szoruló — területet, amely a Felvidéken még őt uralta. Mikor előbbi levelének elküldése után újabb hírt kapott a császári sereg felől s megtudta azt, hogy annak lovassága átkelt a Dunán, — tehát a felvidéki harcokba valószínűleg már nem avatkozhatik, — június 6-án haditerve már határozottabb alakot kezdett öltetni. »Jónak, szükségesnek lát-nám«, — üzeni Bercsényinek, — »hogy Kegyelmed az Gömör vármegyében contrahált hajduságot minden üdő halasztás nélkül fordítaná Breznó és az bányavárosok ellen, melynek situsát ugyan elébb jó volna Revérrel (Rivière ezredes) recognoskáltatni:... ezt Isten kezébe adván, füst alatt (ennek leple alatt) többeket is meg lehetne próbálni... Kivel s miképen lehetne ekkor a Tótságon is lár-máskodni?, azt nem tudom, de ha lehetne, igen jó volna.«²⁵

Erre az üzenetre Bercsényi is nekilendült. Kassáról 8-án már beszámol azokról az intézkedéseiről, amelyekkel a Szepesben, Gömörben szanaszét elhelyezett ezredeket (Andrássy Pál, Czelder Orbán, Csajághy János ezredeit) összevonni igyekezik. Andrássy Pálnak már ekkor, — úgy látszik, — felsőbb parancsnokságot szánt s bizonyára azért javasolta Rákóczinak azt, hogy Andrássy főstrázsamesterét, Neumann Károlyt nevezze ki ezredessé. Legszívesebben

²⁵ Ar. Rák. II. kötet 480. oldal.

maga is oda sietett volna, ahol a hadjáratot előkészítik, de nem mehet: »Doctor uram is igen protestál ellenem, az minthogy bizony Kegyelmes Uram nem is igen jól vagyok, e héten templomban is ma mehettem elsőben, s ismét dörög az esső az lábomban, de csak elmegyek nógatni legalább, az mig lehet s mihelyt lehet.«²⁶

Rákóczinak eltökélt szándéka volt az, hogy a Felvidéken támad, és ezért nem szívesen vette Bottyán sürgető ajánlkozását, aki engedélyt kért arra, hogy ő támadhassa meg az ellenséget valahol a Garam alsó vidékén. Türelemre intette tehát őt, hogy addig is, amíg rákerülhet a sor, csak portyáztasson szorgalmasan és sürgesse Nógrád várának építését.²⁷ Ezzel kapcsolatban írta június 19-én Ráday Pálnak, hogy ezt a hadjáratát még nagyobb elővigyázattal fogja folytatni, mint eddigi hadműveleteit, nehogy: »particularis confusiók által az felölünk fenntartott külső fejedelmek opinióját, melyet tavalyi campaniánkkal (a trencsényi vereség) nagyon megcsonkítottunk, teljességgel el ne veszítsük... Nem csudáljuk, hogy ki-ki testének azon részére tenné a flastromot, ahol fájdalmát érzi«, — Bottyánra céloz —, »de rossz borbélynak mondatnék az, ki a sebek mérgét vizsgálván és mindenikére egyszersmind flastromot nem ragaszthatván, s az patiens akaratján indulván, oda nem applicálná, ahová szükségesebbnek itéli.«²⁸

A gyalogság és lovasság összegyűjtésén kívül Bercsényi nem feledkezett meg a tüzérségről sem. Július közepén írott leveleiben már ismételten olvasunk utasításokat Rivière számára, hogy a Kassán és a Felvidék más városaiban nélkülözhető ágyúkat, hozzávaló bőséges lövészerrel küldje Gömör megyébe Murány alá.²⁹

²⁶ Ar. Rák. VI. kötet 199. oldal.

²⁷ Ar. Rák. II. kötet 488. oldal.

²⁸ Ar. Rák. II. kötet 487. oldal.

²⁹ Ez időbeli levelei az Ar. Rák. VI. kötetében, különösen pedig utasítása Rozsnyóról, július 16-án „Iratott Revér János Artellaria Colonellusának, hogy Enyiczken lett Fő Generalis Urunk dispositója szerint, Kassáruul indítsa meg Murány felé, Szinen és Agteleken által az munitiót, kikhez valamely mozsárokat és bombákat is adjungáljon,

Mivel Rákóczi határozott kívánsága szerint a támadást Északmagyarországon kellett végrehajtani, az erre kiszemelt csapatok pedig Gömörben, Szepesben táboroztak, önként kínálkozott gyülekezési helyül Gömör megye északi része, ahol a Garam forrásvidékénél az Alacsony-Tátra alatt érintkezett e két megye határa. Olyan, harcászatiilag is kedvező helyen volt ez, ahonnan mind Liptó megye felé, a Vág völgyébe, mind — ha esetleg szükség lesz, — a Garam mentén Breznóbánya, Besztercebánya felé lehetett előnyomulni. Bercsényi intézkedése szerint a gömörmegyei csapatok Telgárton, a Királyhegy lábánál gyülekeztek, a szepesiek pedig Poprádtól délre Scsavnik-Szepesvéghely (Hranovnica) környékén.

Július közepe után azonban már dönteni kellett végre a támadás pontja és ideje felől. Bercsényi még tétovázott. Szerette volna vagy Zólyomot, vagy Breznóbányát fenyegetni, azalatt Liptóba, az ellenség háta mögé küldeni valami ügyes csapatot és e hadműveletek leple alatt Zólyom és Zseliz között indítani el az általános támadást, hogy így közelebb legyen a Dunához és segítségére lehessen az ottani, vagy dunántúli hadaknak, ha Heister nagyon szorongatná azokat.³⁰ Több, másféle gondolatot is forgatott még fejében. De Rákóczi most már dülőre szerette volna vinni ezt a dolgot. Július 15-én megírta Bercsényinek, hogy Zólyom, Zseliz, Liptó egyidőben való megrohanása tagadhatatlanul jó terv lehet, de attól fél, hogy úgy járnak vele, mint Bercsényi szabójával, aki a nadrágját addig szabta és varrogatta, amíg végre süveg sem telt belőle toldozás nélkül. Ne kapkodjon tehát sok felé. Az ellenség mostani helyzetében mindegy akár Liptóban, akár Zólyomban, akár Zselizen támadnak, de neki leginkább a liptói támadás tetszenék. Csajághy brigádját Tiszolcraól szintén oda küldi s azzal szeretné a Liptóba vezető hegyi ösvényeket megszállatni. A Liptó felé való támadást azért is

késérőül pedig Radics András kassai Commendáns Uramtul kérje az hajduságot.“ Ar. Rák. VIII. kötet 107. oldal.

³⁰ Ar. Rák. VI. kötet 205—6. oldalak.

tartja a legcélszerűbbnek, mert a könnyű gyalogság a hegyi ösvényeken most (a nyári hónapokban) könnyen közlekedhetik. Ha Rivièrenek is ez a véleménye, akkor azt ajánlja a fejedelem, hogy Csáky Mihály lovasságával, kevés gyalogsággal, tüzérséggel támadja meg a lipthói sáncokat előlről, arcban. A csapat többi részét pedig ennél az akciónál más helyen kellene alkalmazni, ne hogy az is elveszzen, ha a főcsapat támadása kudarcot vallana. A Dunamelléki eseményeket pedig nyugodtan rábízhatják Botyánra... »akinek a rác előtt híre, a parasztság között esmerőssége, s vízi esze nagy vagyon s az pestistől semmit sem fél«. ³¹

Július közepén már Bercsényi is belátta azt, hogy »nincs jobb a lipthói próbánál«. Breznóbányát megtámadni nem igen tanácsos, mert a szemlére odaküldött Rivière jelentése szerint tüzérség nélkül ott semmit sem tehet, ha pedig ott vesztegelnek s hosszabb ostromhoz kezdenek, elmulasztják a lipthói sáncok megtámadására kedvező időt«. ³²

Ugyanebben az időben fontos híreket kapott Rákóczi a Dunántúlról. Heister nem tudott ott nagyobb eredményeket elérni s a Rába mentén erős sáncokat ásott. Ebből Rákóczi azt következtette, hogy Esterházy Antal tábornagy továbbra is leköti ott a császári főereget és ha a lipthói próbát hamarosan végrehajtják, akkor Pálffyknak sem lesz ideje Zólyomtól feljönni. Ezért tehát most már csak azt üzenté (július 23-án) Bercsényinek, hogy semmi értelme a Breznó körül való piszmogásnak. A lipthói támadás tervét helyesnek tartja, Bercsényi sürgősen indítsa el azt. »... Quod deliberatum diu, — fac cito.« ³³

Rákóczinak ebből a levélből bontakozik ki a lipthói támadás *első, részletes elgondolása*. Csáky Mihály menjen a sereg zömével egyenesen arcvonalban a sáncok ellen. Egy másik kisebb csoport valahonnan más irányból, a hegyek

³¹ Ar. Rák. II. kötet 499—500. oldalak.

³² Ar. Rák. VI. kötet 221—223. oldalak.

³³ Ar. Rák. II. kötet 504—5. oldalak.

felől közelítse meg az ellenséget. Ezt a kombinált előnyomulást pedig feltétlenül biztosítani kell déli irányból, hogy az ellenség Zólyom megye felől meg ne hiúsítsa azt.

Ez a terv a fejedelem kitűnő taktikai érzékére vall. Az általános helyzetben ez a megoldás kétségkívül eredménnyel járhatott. A támadást vezető főbb vezérek, a legtöbb ezredparancsnok és tisztikara a térszínt jól ismerték. Csáky Mihály, Andrássy Pál, Czelder Orbán, Pauer János, Pongrácz János és még sokan mások, felvidéki emberek voltak, akik a szepes-gömöri hegyeket ismerték és a hadjárat során mindezeket a vidékeket már alaposan bekalandozták. A nyári időjárás is rendkívül kedvezett az ilyen, hegyes-völgyes erdős vidéken várható hadakozásnak. Ami pedig a legfontosabb, Bercsényinek és az expedícióban résztvevő tiszteknek sikerült a lipthói sáncrendszer teljesen pontos fekvését, műszaki részleteit, a sáncokban elhelyezett csapatok minőségét, erejét megismerni. Május, június hónapokban néhány intelligens szökevény jelentkezett a kurucoknál, akik egész pontos rajzokat tudtak szerkeszteni a sáncvonalakról (Bercsényi idézett leveleiben többször van szó a lipthai sáncoknak delineációjáról, amelyeket deszertor strázsamesterek, stb. készítettek). Amikor pedig Csáky hadinépével már a sáncvonal közelébe érkezett, Rivière ezredest küldte az elővéddel a támadást megelőző napon terepszemlére. Rivière a dovallói dombok valamelyik jó kilátópontjáról az egész sáncrendszert könnyen megszemlélhette, s így a szökött katonák vallomásainak adatait ellenőrizhette. Azoknak az adatoknak megszerzése, amely rendszeren a legnagyobb fejtörést okoz a műveletet tervező vezérnek, — azaz az ellenség helyzetének pontos megismerése, — ebben az esetben tehát teljes mértékben sikerült. A kurucok lipthói támadását ezért előre tisztázott helyzetben, minden eshetőségre való tekintettel lehetett nyugodtan előkészíteni és megindítani.

Határozottan megállapíthatjuk azt, hogy ebben a tekintetben sem Bercsényi, sem alvezérei nem követtek el mulasztást. A támadást augusztus első napjaiban akarták végrehajtani. Ennek megfelelően július utolsó napjaiban,

20. és 30-a körül, indulásra készen állt a kijelölt gyülekezőhelyeken, azaz Telgárton és Hranovnica körül, a lipitói próbára szánt haderő. Bercsényi július 27-én már a murányi vár alatti táborban volt és ott adta ki részletes — mai katonai szemmel nézve, túlságosan hosszadalmas és túlságosan sok eshetőséggel számoló — intézkedését az előnyomulásra és támadásra.³⁴

Mielőtt ezzel a részletes haditeranggal, illetve támadási intézkedéssel foglalkoznánk, ismerjük meg azokat a hadakat, amelyek a lipitói harcban egymással szembekeféltek.

a) Kurucok:

Bercsényi első tervezgetésének nyomát egy, Fáy István murányi várkapitány 1709. június 15-én, Bercsényihez küldött levelének hátlapján találtam.³⁵ Ezt a levelet (amelynek tartalma nem tartozik tárgyunkhoz) Bercsényi valószínűleg olyan órában kapta kézhez, amelyben gondolatai a lipitói expedíció megszervezésével foglalkoztak. Így, az épen kezeügyébe került levél hátlapjára jegyezte fel a következőket:

Andrássy Pál cca	1000
Czelleré	800
Radicsé	150
Andr. Istv.	600
Perényi	800
Enyém	500
Pongrácz	200
	<hr/>
	4050
Csajági	1000
Révai	200
Nyárai	300
	<hr/>
	1500
<hr/>	
in toto	5550

³⁴ Sajátkezű fogalmazványa a Nemzeti Múzeum Thaly-gyűjteményében 1390. Fol. Hung. 11. 174—179. lapok. Teljes szövegében lásd Ar. Rák. VI. kötet és következő oldalakon és a Történelmi Tár 1908. évf. 401. és következő oldalakon.

³⁵ Országos Levéltár Missilis-Gyűjtemény: Fay István levele Bercsényihez.

A csapatoknak ez az összeállítása azonban véglegesnek nem mondható, mert bár a támadásban az itt felsorolt alakulatok mind résztvettek, de ezeken kívül még mások is. A murányaljai, június 27-i intézkedésben fel vannak sorolva Babocsay, Czelder Orbán, Nyáray, Csajághy brigádái és néhány ezred külön is. Segítségünkre van egy pontos jegyzék, amelyet a lipitói császári sereghez átszökött kuruc katona vallomása alapján szerkesztettek és a bécsi Wienerisches Diariumban közzé tettek.³⁶ Összevetve ennek adatait a kuruc eredetű adatokkal, megállapíthatjuk azt, hogy ez a kuruc szökevény valóban jól ismerhette Csáky Mihály hadtestének hadrendjét, mert adatai eléggé pontosak. Érdekesnek tartom ezt az eddig ismeretlen, egykorú adatot eredeti alakjában közölni:

»Verzeichnuss derer Rebellen, so sich in der Lipp-tauer Gespansschaft, bey dem Angrief zu Wawrischowa befunden:

<i>Reutterey</i>	<i>Mann</i>
Babo-Essay Regiment ungefehr bey	450
Gurky Paul	450
Szemerey	500
Pauer	400
Réthay György 4 Kompagnies	250
Bessency László	500
	<hr/>
Summa Reutter	2550

<i>Fuss Volk</i>	<i>Mann</i>
Csaiagy-regiment	800
Urban Zeller	700
Andrássy Paul	700
Palotas	400
Loézy	800
Bérényay Michlos	800
Révay Emre Battailon	300
	<hr/>
Fuss Volk Summa	4500

Summa Summarum 7050 Mann und Pferd.

³⁶ Wienerisches Diarium 1709 szeptember 11—13-i 638. száma. Eredeti példány a régi bécsi udvari könyvtárban — ma National Bibliothek — 393.052 B. szám alatt.

A helytelenül írott személyneveket könnyen felismerhetjük, Babo-Essay — Babocsayt; Gurky — Györkyt; Szemerey — Szemerét; Bessency — Besseneyt; Csaiágy — Csajághyt; Zeller — Czeldert; a Palotás — Bercsényi palotásait; Loézy — Lóczyt; Béréney Michlos — Perényi Miklóst; Révay Emre — Révay Imrét jelenti. A névsor nem egészen pontos, Lóczy, Besseney ezredeinek jelenlétét nem tudtam megállapítani, viszont hiányzik itt Forgách, Bokros és Nyárády ezrede. De a feltüntetett létszám kétségtelenül helyes, mert a többször említett támadási intézkedés adataiban és Bercsényinek, ezt megelőző levelezéseiben közölt létszámok szintén mintegy 6500—7000 főnyi seregről beszélnek. Fegyvernemek szerint a seregnek kétharmada volt gyaloghajdu, egyharmada lovasság. Az ágyúk számáról pontos adataink nincsenek. A Wienerisches Diarium később idézendő ütközetleírásában három kuruc ágyúról és két mocsárról tesz említést.

b) Császáriak:

Ugyancsak pontos adataink vannak a lipthói sáncokban elhelyezett császári haderőről is. Egy, francia nyelven írt, névtelen fogalmazvány (valószínűen Rivière-től ered) adatai szerint Liptóban és Árvában Tollet és Ebergényi alatt a következő ezredek voltak: hat század Steinville vértés, hiányos létszámmal, a Wolfskehl dragonyos ezred, kb. 400 emberrel, 800 gyalogos különféle gyalogsezredeből, azonfelül pedig négy lengyel lovas század.³⁷ A lengyelek a Szepesség északi szegélyén gyülekeztek, de a lipthói harcokban nem vettek részt. Május 1-én szökött át a kurucokhoz a vavrisói sáncban letelepedett Wolfskehl dragonyosok egyik káplárja. Vallomása szerint ezredéből 500-an vannak ott, azonkívül az Althan lovas-dragonyos ezred 400 embere, 50—60 labanc huszár Pongrácz Gáspár alatt, végül mintegy 550 gyalogos a Thürheim, Tollet és Sickingen ezredeből. Összesen tehát

³⁷ Okmánytár IV. szám.

kb. 1600 fő. Árva megyében a Steinville vértés ezredből kb. 200 lovas, a Neufeldt ezredből pedig kb. 200 muskétás táborozik. Úgy tudta, hogy minden generális a maga harccsoportjával önállóan rendelkezik. Ocskay is ott van: »már német ruhába öltözött és francia módra hagyatta a bajuszát«.³⁸

Lényegében ugyanilyen adatokat tudunk meg Engelhardt János dragonyos vallomásaiból, aki büntetéstől való félelmében szökött át június 20-án Tótfalunál a kurucokhoz. A vavrisói sáncrendszerben és a mögötte fekvő községekben szerinte is kb. 400 Wolfskehl-dragonyos és 900 fő vegyes gyalogság van. Pongrácz labanc katonaságát 150 főre becsüli, ezenfelül az arcvonalt mögött tartózkodik mint tartalék kb. 150 portális hajdú, Czábán és György nevű lipthói emberek parancsnoksága alatt.³⁹

Végeredményben tehát kb. 1000—1500 ember lehetett a lipthói sáncvonalakban és 1000 ember Árva megyében. A szökevények vallomásaiban szereplő Steinville és Althan dragonyos ezredek zöme a sáncvonalt mögött valószínűleg az Árva megyébe vezető úton lehetett, mert a harcok alatt ezeknek jelenlétéről nincsenek adataink.

A tüzérség erejét nem ismerjük. Egyik szökevény szerint három ágyú volt a Szent-Péter melletti sáncban. Nem valószínű, hogy csak ennyi lett volna, hiszen előre elkészített sáncokról és azokban jól kiépített redoutokról, támpontokról van szó és az egyik császári szökött katona arról is tudott, hogy Árva várának elfoglalása után, az ott talált ágyúkat vitték a lipthói sáncokba.

A támadást elrendelő murányaljai dispositiót Bercsényi: »Az mostani próbáról való dispositiók az Liptóban való Hadi Expediciónnak Punctatim való Rendelése« címmel látta el és ezzel a hangulatos mondattal kezdte: »Jóllehet

³⁸ Nemzeti Múzeum Thaly-gyűjtemény 1389. Fol. Hung. 13. 247. lap.

³⁹ U. o. 249. lap.

minden hadakozásban az Istené az erő és dicsőség: mindazáltal szükséges az embereknek is kezdendő munkájoknak folyását s végét meggondolni, — úgy várhatják Istennek is áldását; és ezért megfontolván az dolgot, sok okokra nézve hasznosabbnak találhatik az liptai ellenség ellen, mintsem Breznó ellen kezdeni az operatiót; annyival is inkább, hogy már Breznóra való készülötünknek az híre megvan, Telgárton való gyülekezeti is az hadnak azt fogja mutatni, — és így nagyobb reménsége lehet az liptai próba titkolásának. Kire való készülöteknek rendi így következük«:

A sereg csoportosítására Bercsényi a következőképen rendelkezett. A *jóharccsoportot*, Csáky Mihály Hranovnica táján gyülekezteti.⁴⁰ Idejönnek Szepes és Gömör megyéből Babocsay, Czelder egész brigádáikkal és Nyáray brigádjának egy részével. Ennek a harccsoportnak számereje kb. 2500 gyalogos és 2000 lovas lesz. A Gömör megyéből jövök Dobsinán, illetve Jolsván át mennek Hranovnicára. Ezzel a harccsoporttal megy Rivière ezredes is, még pedig az elővéddel, hogy a sánconalakat még a csapat beérkezése előtt megtekintse s intézkedhessék a tüzérség és a lövész előrevitele felől, amely e harccsoport végéhez fog csatlakozni. Ha az ellenség Liptóújvár községbe vagy az attól északra fekvő Hradek várába beszorul, akkor azonnal körül kell sáncolni a falukat: »nyakában gyujtogatni, megbódítani, — egy szóval az aggressusnak minden alkalmatosságát keresni kell«.

A *mellékharcsoportot*, mint Csáky után rangban következő tábornoknak, Andrassy Pál bárónak kellett volna vezetni.⁴¹ De Bercsényi őt Csáky Mihály mellé osztotta

⁴⁰ A liptói, zólyomi, északgömöri tót lakosságú községeket, melyek később magyar neveket kaptak (Hranovnicából lett Szepesvéghely, Telgártból lett Királyhegyalja, stb.) régi tót elnevezésükkel szerepeltetem, mert az egykorú levelekben is így írnak róluk. A névcseré csak zavart okozna.

⁴¹ Csikszentkirályi *Andrassy Pál báró*, a kuruc háborúban szerepet vitt 6 Andrassy testvér egyike (Péter [labanc], István, György, Pál, Miklós és Mátyás [kurucok]) 1660 körül született. A katonai pályát vá-

be és e fontos harccsoportot Csajághy brigadéros kezére bízta. Ebben a harccsoportban volt beosztva Csajághy egész dandára, Perényi Miklós ezrede, azután Nyárády András vezetésével egy gyalogos különítmény, különféle ezredekéből, végül Réthey György ezredének mintegy 300 lovasa. Ugyancsak ide osztotta be Bercsényi karabélyos palotás ezredének másfélszáz emberét is. Ez a harccsoport Telgárton gyülekezett.

Hogy miért nem hagyta Bercsényi ezt a fontos harccsoportot Andrassy Pál parancsnoksága alatt, hiszen Csáky után őt illette ez meg, annak okát Thaly abban keresi, hogy Bercsényi: »a hegymászás, az erdőkben való bujkálás kényelmetlenségeit kerülő puha Andrassy kedvéért« tette ezt a változtatást.⁴² Nehezen fogadhatnám el ezt a — hiteles adatokkal semmiképen nem indokolható — magyarázatot. A betleri és krasznahorkai hegyekben nevelkedett Andrassy akkor alig 50 éves volt és életének nagy részét mint császári főstrázsamester, később ezredes, a török háborúban harcok között töltötte, tehát minden bizonnyal alkalmas volt a testi fáradalmak elviselésére. Csáky mellé való beosztásának okát nem személyi, hanem tárgyi okokban kell keresnünk. Bercsényi jól ismerte Csáky hatá-

lasztotta hivatásul, 1691-ben Lipót seregében mint főstrázsamester szolgált Komáromban Csáky László századában. Következő évben Esztergom vicekapitánya, majd várkapitánya lett. A zentai csatában gróf Zichy István huszárezredét vezette. 1695-ben ezredessé nevezték ki, a török háborúban, különösen pedig a slankameni csatában tanúsított vitéz magatartása elismeréséül. 1702-ben a nevét viselő hajdúezredet állította fel. 1703-ban csatlakozott Rákóczihoz. (Ezredét 1706-ban beolvasztották a Bagossy, 51. számú gyalogezredbe.) Rákóczi azonnal tábornokká nevezte ki. Lőcse kapitulációja után a katonai szolgálattól visszavonult és Trencsénben 1713-ban halt meg. Kuruc ezredét Neumann Károly ezredes alatt ugyancsak Lőcse kapitulációja után vették át császári szolgálatba, de már a következő évben beolvasztották az 51. gyalogezredbe. (A bécsi Kriegsarchivban szerzett adatok szerint, Schnagl Lajos ny. őrnagy — levéltárnok — tisztelt barátom szíves közlése, *Wrede*: Geschichte der k. u. k. Wehrmacht. [Wien, 1898.] II. kötet 177. és 179. oldalak és *Gróf Zichy István*: Gr. Zichy István huszárezredének kérdéséhez, Hadtörténelmi Közlemények, 1934. évf. 270—1. o.)

⁴² *Thaly*: Ocskay László II. kötet 169. oldal lábjegyzet.

rozatlanságát és tapasztalatlanságát s ezért osztotta be mellé — ma azt mondanók vezérkari főnöki minőségben — Arndrássyt, a tanult katonát, annál is inkább, mert ezt a harccsoportot nyugodtan rábízhatta a helyi viszonyokkal ismerős és ügyes Csajághyra.

Mindkét harccsoportnak titokban, csendben, óvatosan kellett rendeltetési helyére menni, olymódon, hogy a támadást a főcsoport kezdje. A mellékcsoporthat a sáncok közelében, a szakadékos, erdős hegyek között bújva maradjon és csak akkor avatkozzék a küzdelembe, ha Csáky támadásával az ellenséget arcvonalban már lekötötte. Akkor azután a harcmezőnek arra a pontjára irányítsa támadását, ahol szükség lesz reá. A két harccsoportparancsnoknak (Csákynek és Csajághynak) előzetesen, pontosan meg kellett állapodni abban, hogy mikor kezdődik a támadás, mert Csajághy harccsoportjának a hegyek rejtett ösvényein keresztül nagyobb és nehezebb útja lesz, tehát a gyülekezési helyről hamarabb fog elindulni. A támadást hajnalhasadtakor kell megkezdeni, mert a hajdúság zöme rekrutákból áll, akik éjjeli harcban hamar összezavarodnának és elszélednének.

A dispositio további szövege foglalkozik azokkal a lehetőségekkel, amelyek káros befolyással lehetnének a jól előkészített támadásra. A liptói sáncrendszerbe szorult ellenség három felől kaphatna segítséget. 1. Árva felől, — ez nem veszélyes. Az árvai ellenség gyenge. Küldjön Csáky eléje lovas különítményt, az biztosan feltartóztathatja. Ha Ebergényi értesülne is ezalatt a liptói támadásról, kétfelé egyszerre nem hadakozhat. De ha legrosszabb esetben még a kurucok előtt érkezne az árvai katonaság Liptóba, az sem nagy baj, mert a két csoport együttes ereje is sokkal gyengébb a kurucokénál. 2. Lehetséges, hogy a Zólyom megyében elhelyezett ellenség arra a hírre, hogy a kurucok Telgárton, tehát a Breznóbánya felé vezető Garam-völgyi úton gyülekeznek, felnyomul az Alacsony-Tátra hágóira, hogy a Liptó felé vezető utakat elzárja. Ezért intézkedjék Csáky, hogy a hegyszorosokat, különösen Breznóbányát a liptói Vág-völgyében fekvő Királylehotával összekötő

bocai hágót, megbízható gyalogság őrizhesse, egy komániás kapitány parancsa alatt. A Zólyom és Beszterce körüli ellenséget egyébként Balogh István brigádája, amúgy is foglalkoztatja déli irányból. 3. Megtörténhetik az, hogy Pálffy János a kuruc előnyomulás hírére, zselizi táborából erősebb lovas osztagokat küld Besztercebányán, a stureci-szarahorai hágón át Rózsahegy felé. Ettől sem kell félni, mert ez a vidék nagyon messze van a liptói sánctól, tehát sok idő kell a németeknek, amíg odajuthatnak. De azért még sem jó ezt a veszélyt sem figyelmen kívül hagyni, tehát küldje oda Csajághy harccsoportjából a Nyárady ezredéhez tartozó Pozsgay hadnagyot két-háromszáz hajdúval, hogy ezeket a szorosokat eltorlaszolja.

Hogy az ellenség szándékát minél előbb kiismerjék, jó lesz a helyi viszonyokkal ismerős lovas portyázókat is készen tartani, hogy a Vág völgyének távolabbi vidékeit is megfigyeljék. Végül, hogy a támadásra felvonuló kuruc hadtestet a hátából se fenyegetse semmi veszély és hogy a Dobsinán és Telgárton gyűjtött élelmikészletek is biztonságban legyenek, maradjon azon a vidéken Réthey György lovas ezredének néhány osztaga.

»Minden praecautiók így meglévén, Istené az áldás« fejezi be Bercsényi intézkedéseinek első részét. Utasításának második részében elrendeli azt, hogy ha a támadás minden várakozás ellenére sem sikerülne, akkor a hadak Hranovnicára és Dobsinára térjenek vissza, de nem a főútvonalakon, hanem a szepesi síkságot övező hegyeken keresztül. Ha pedig az ellenség nem üldözi őket, vagy visszafordul, akkor azonnal térjenek vissza Liptóba, hogy az országot legalább Rózsahegyig felszabadítsák. Ha ellenben a támadás sikerül, akkor Andrassy Pál a sereg egy részével Rózsahegynél védelmi állást készítson, a másik rész pedig Csákyval visszatér a Garam mellé, azután a folyó mentén Besztercebányáig halad előre és a szarahorai hágón át összeköttetést keres Andrassyval. A végső cél tehát, amit a legjobb esetben el kellene érni, egy olyan védelmi vonal lenne, amely Rózsahegy a Fátrán keresztül Besz-

tercebányával kötné össze. Ha ez sikerül, akkor egész Liptó és Zólyom megyék ismét visszakerülnek Rákóczi fennhatósága alá.

Ei kell ismernünk, hogy Bercsényinek ez az utasítása igen alapos, mindenre számító, előre gondoskodó és mindenekfelett könnyen végrehajtható volt. Murányaljáról július 30-án Telgártra ment, hogy a csapatok elindulásánál jelen legyen. Az indulás napjául július 31-ét, szerdát tűzte ki és a liptói sáncok megrohanását augusztus 3-án hajnalra rendelte.

A főgenerális a csapatok indulása után Telgártról augusztus 1-én Jolsvára tért vissza s onnan jelentette nagy megnyugvással a fejedelemnek, hogy a próbára Isten hírével eligazította a hadakat és amennyire lehetett, fizetéssel consolálta, fegyveresítette, mundírozhatta az ezredeket. »A marsérozokról írhatom, kiváltképen való kedvvel indultak, s írja Babocsay Uram is, ritkán látott hadat jobb kedvvel sietni.«⁴³

Rákóczi augusztus 6-án örömmel vette ezt a jelentést tudomásul: »Az próbáról tett rendelkezésekhez egyebet nem adhatok az szerencse kívánásánál; omnia bene praevisa, disposita et ordinata sunt, — de executione iudicet fortuna!«⁴⁴

Bercsényi igen nagy súlyt vetett arra, hogy a liptói expedíciót az ellenség déli irányból meg ne zavarhassa. Ezt úgy gondolta elérhető, hogy ha a Garam-völgyi városok császári őrségeit (Breznóbánya, Besztercebánya, Zólyom) foglalkoztatja, leköti és eltereli a Zseliz körül táborozó császári sereg zömének (Pálffy tábornagy) figyelmét az északfelvidéki eseményekről. Június, július hónapi levelezésében lépten-nyomon találunk utasításokat, amelyekkel Bottyánt, Esterházy Dánielt és a főbb alvezéreket, Ebeczky Istvánt, Galánthai Balogh Istvánt e tekintetben szigorú vigyázásra kötelezi. Amikor pedig a liptói támadásra szánt haderő már Telgárton gyülekezett és onnan

⁴³ Ar. Rák. VI. kötet 233—5. oldalak.

⁴⁴ U. o. II. kötet 510. oldal.

elindult, még határozottabb parancsokat küldött az akkor Szécsényben tartózkodó Esterházy Dániel altábornagyhoz, sőt annak seregét július utolsó napjaiban Baranyai Ferenc kapitánynak volonterekből álló csapatával is megerősítette, hogy: »bizonyos Hadi Operatiók miá tegyen egy jeles diversiót a Bányavárosok felé«. A hadak indulása után pedig sietve közölte Esterházyval a támadás napját, ehhez képest tehát, »tudhassa kegyelmed reflexióit kormányozni zselizi és zólyomi ellenség iránt, minapi dispositiom szerint«.⁴⁵

A várható ütközet színterének távolabbi biztosítására tehát mint látjuk, Bercsényi kellően intézkedett. Komoly veszély csupán déli irányból fenyegethette Csáky hadtestét. Északon a Magas-Tátra szegélyezte a harcteret, ott ellenség nem volt. Nyugat felől Ebergényi árvamegyei helyőrségei ugyan kellő időben segítséget hozhattak volna a liptói császári seregnek, ha előbb oda érkeznek mint Csáky, de ez a körülmény nem volt veszélyes, mert Ebergényi csak kevés csapattal rendelkezett. Ebben a tekintetben a gondatlanság vagy könnyelműség vádja nem érheti Bercsényit, mint az expedíció előkészítőjét. Másrészt viszont meg kell állapítanunk azt, hogy a hadszíntér közvetlen vagy *közlelbi* vidékének biztosítására és ellenséges közeledés elől való elreteszelésére, sem ő, sem Csáky nem fordítottak kellő gondot. A szepesi kuruc hadak osztagai ugyan gyakran be-betörték Liptóba, de inkább ötletszerűen, rendszertelenül. Így június közepén is volt egy kisebb harc épen a vavrisói sáncok alatt, amikor Szentiványi Márton főstrázsamester, Luzsénszky ezredének (később Pauer ezrede), egy osztagával Batizfalváról Liptóba csapott. De ügyetlenül, nagy lármával érkezett a sánc elé, úgy hogy azt nem tudta elfoglalni, mert a németek a szomszéd sáncokból kirohanva visszaűzték.⁴⁶ Az ilyen sikertelen portyá-

⁴⁵ Nemzeti Múzeum Thaly-gyűjtemény idézett helyen 181. és 184. lapok.

⁴⁶ Csáky Mihály jelentése Bercsényihez. Tótfalu, 1709. június 8. Országos Levéltár Missilis-gyűjtemény és Történelmi Tár 1908. évfolyam 430. oldal.

zásokból az ellenség azonban láthatta azt, hogy kelet felől meg lehetett közelíteni a sáncokat, tehát annál éberebben figyelt.

Az Alacsony-Tátra hágóit is idejekorán, azaz még az expedíció megindulása előtt kellett volna Bercsényinek biztosítani, mert ezirányú intézkedése (az említett murányaljai alapvető támadási intézkedésben) közvetlenül a harc előtt, már elkésett. Andrassy Pál ugyan június utolsó napjaiban előreküldte Bajcsy György főstrázsamestert Breznóbánya vidékére nyilván azzal a céllal, hogy az Alacsony-Tátra átvezető utakat elzárja, de eredménytelenül. Bajcsy rövid portyázásról dolgavégezetlenül tért haza, mert főcélját úgy látszik nem az ellenség felkeresésében, mint inkább vágómarha harácsolásában látta.⁴⁷

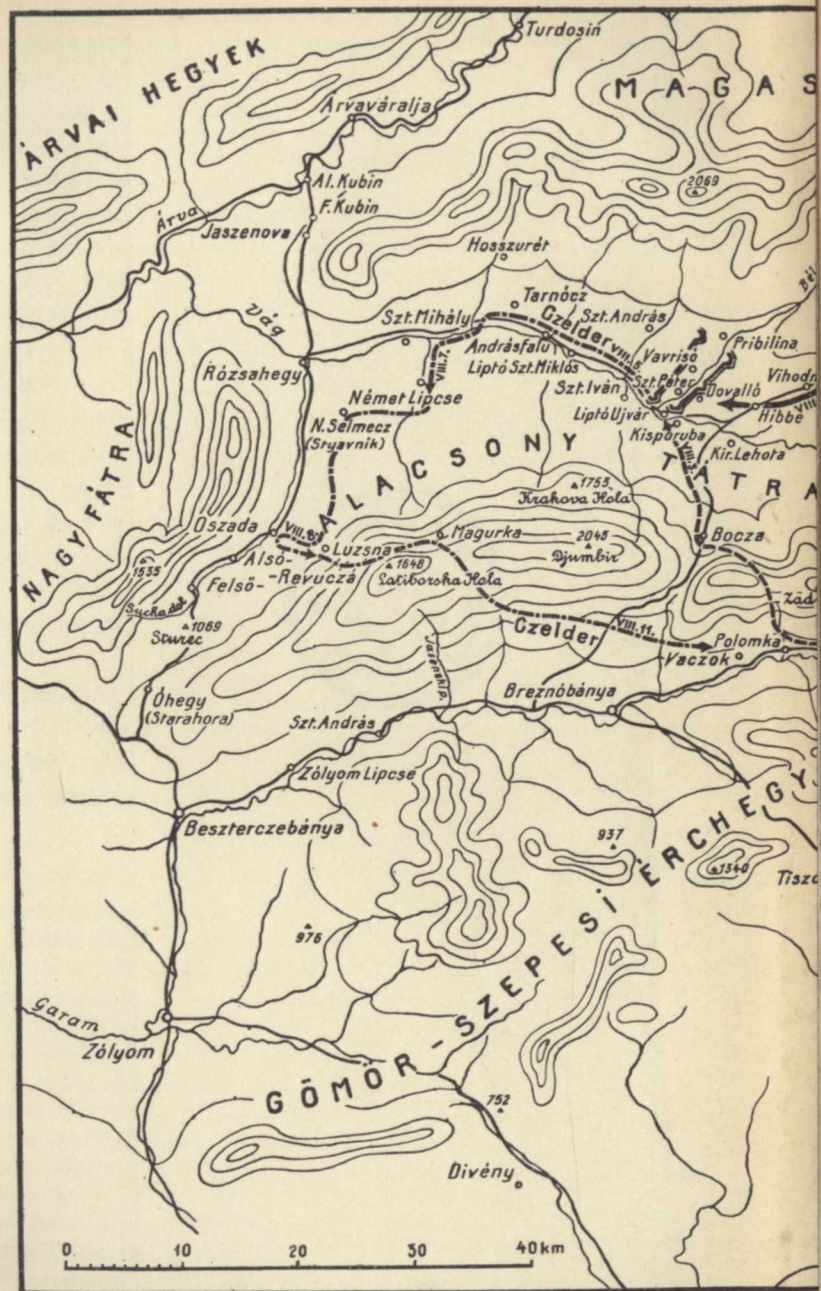
Amikor tehát Csáky hadteste telgárti táborából harcra indult, voltaképen kellően fel nem derített és alig biztosított területeken haladt célja felé.

III.

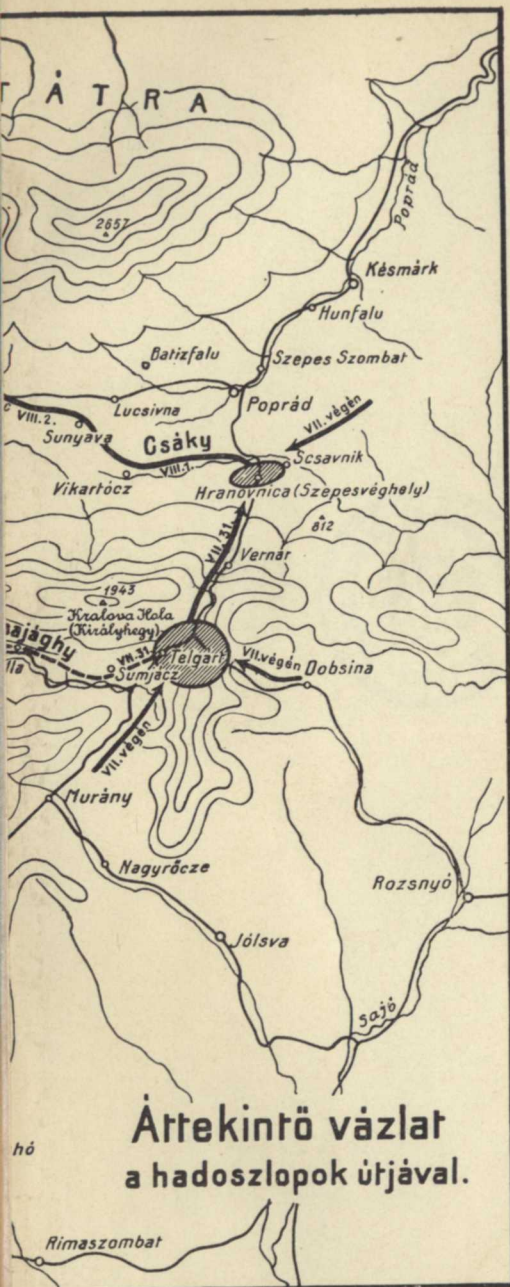
Felvonulás, kibontakozás. A lipthói sáncrendszer. Harcok a vavrisói sáncok birtokáért. Czelder brigadéros küldetése.

Csáky altábornagy Babocsay Ferenc brigadéros kíséretében július 31-én reggel érkezett Murányaljáról a tel-

⁴⁷ Bajcsy György alezredes „megérkezvén a portával egyebet nem vitt végbe, hanem a Breznai marhát hajtották el. Mivel pedig én marhát hajtani nem küldöttem vala ő kegyelmét, hanem ellenség ellen próbálni, ezen okból parancsoltam vala ő kegyelmének, azon elhajtott marhákat a szegénységnek visszaadni... Méltóságos Generalis Csáky Mihály ur ő kegyelme kívánta, hogy egy batalion gyalogos és a magam regimentiből két százat küldjek ő kegyelme mellé, kívánván valamely próbát institálni, azon kíváut gyalogságot elküldöttem, ugyan Bajcsy György uram fogja kommandirozni őket, talán most jobban fogja magát viselni Bajcsy uram, mivel egy kis pirongatást is vett fel tőlem.“ Andrassy I. levele Bercsényihez az Orsz. Levéltár Missilis-gyűjteményében.

gárti táborba.⁴⁸ Azonnal összehívta brigadérosait és közölte velük Bercsényi utasításait azzal a megjegyzéssel, hogy augusztus 3-án, szombaton fogják a sáncokat megrohanni. Alvezérei mindjárt ellentmondtak. Az augusztus 3-i napot túl közelnek tartották, mert attól féltek, hogy a rossz utakon addigra nem lesznek képesek csápatáikat a helyszínére vezetni úgy, hogy azok a támadás előtt még pihenjenek. Bercsényi ugyan inkább a trencsényi »fatális évfordulótól« való babonás félelemnek tulajdonította ellenkezésüket, de engedett s így augusztus 4-ében állapodtak meg.

Csáky hadinépét a főgenerális parancsa szerint két harccsoportba osztotta. A *sereg zöme* Hranovnicára indult, hogy ott magához vegye a Szepességről oda irányított hadakat. A *mellékharcsoport* Csajághy kommandója alatt a Garam mentén vonult Pohorella-Polomka felé. Kövessük először a főcsoport útját, amely 31-én, szerdán este már a szepesi hadakkal megszaporodva, Hranovnicánál töltötte az éjjelt.

Augusztus 1-én déltájban bontottak tábort. Aznap csak alig 16–18 km.-t haladtak és Sunyava község alatt szálltak táborba. Augusztus 2-án Csáky altábornagy, Babocsay, Szemere brigadérosokat és Rivière ezredet a lovassággal

⁴⁸ A sáncvonalak felé való vonulás részleteit Babocsay Ferenc brigadéros részletes igazoló jelentéséből merítettem. „Liptóba való vonulásunk Murányaljáról és ottan való mulatásunk és megtérésünk is.“ Történelmi Tár 1908. 422. és következő oldalak. Ez a kimerítő és részletes „Relatió“, mint a szövegből kiténik (kérdőpontokra válaszol, először, másodszer, harmadszor, stb. — ugyanilyen kérdőpontokat találunk a többi főtiszt jelentéseiben is) a Csáky ellen elrendelt vizsgálat miatt készült, keltezés nincs rajta. Külső lapján Bercsényi sajátkezű feljegyzése „Babocsay Relatiója, Ráhnál (község Rimaszombattól északra) 24 Septembris 1709“. A Relatió adatai rendkívül fontosak, érdekes azonban az, hogy — mint azt Thaly a Történelmi Tár idézett helyén is megállapította, — Babocsay az események napjainak megjelölésében alaposan téved, mert a minden kétséget kizáróan augusztus első napjában lezajlott eseményeket augusztus végére és szeptember elejére teszi, és a keltezéseken belül a napokban is téved (szerda helyett csütörtököt mond, stb.).

előreküldte azzal a megbízással, hogy addig menjenek, amíg Rivièrenek módja lesz a sáncvonalakat megtekinteni. Babocsay ezt a harccsoportot Hibbe községig vezette, ott az erdőben rejtett helyzetben letelepítette, azután Szemerét brigádjával és Pauer Ferenc ezredével még ágyúlövésnyire előreküldte. Innen Rivièrre Pauer ezredének 200 jó lovasával és 60 önként jelentkező portyázóval tovább lovagolt Dovallóig, tehát majdnem a sáncrendszer első vonalának lábáig. A falú feletti magaslatokról jól a sánckokra látott, mindent megnézett és feljegyzett magának, azután, amikor a sánckból észrevették és ágyuval, puskákkal kezdték löni őket, visszatért Hibbére. Babocsay ezután egész különítményével visszament Vihodnára, ahová addig már Csáky is beérkezett harccsoportjával. Rivièrre tájékoztató előadása után a tábor éjjelre lepihent. Hogy miért tért Babocsay vissza egész felderítő különítményével s miért nem töltötte az éjjelt az ellenség közvetlen közelében, arról adatunk nincsen. Csáky talán a további előnyomulás titokbantartása érdekében vélte szükségesnek egész harccsoportjának együttartását.

Augusztus 3-án korán reggel seregét egészen a dovallói sáncvonal elé vezette s ott az ellenségtől be nem látott területen csoportosította a támadásra. Az elővédet, — 300 lovast, — Pauer Ferenc brigadérosra bízta. Ezt követte a gyaloghajdúság. Utána az ágyuk lövészerrel, végül Babocsay a lóról szállt huszárokkal. Csáky és Andrassy a gyalogság élén voltak s itt adta ki az altábornagy támadási utasításait.

A Csajághy vezette melléharccsoportnak éjjelező helyeiről nincsenek adataink. Az bizonyos, hogy ő is 31-én indult Telgártról, de már előbb elindította Szinay Mihály ezredést két század lovassal a stureci-sztarahorai hágó és egy más különítményt 100 hajdúval, a bocai hágó elzárására. Ő maga menetoszlopával Polomka mögött letért a Breznóbánya felé vezető útról és a Bacuch-patak völgyében az Alacsony-Tátrának egyik, 1400 méternél magasabb nyergén átkelve, a túlsó oldalon leereszkedett a Boca patak völgyébe. Augusztus 3-án, szombaton este, ez a

harccsoport is elérte kijelölt helyét, amely a Vág bal partján, Kis-Poruba község szélén, az ellenségtől jól rejtett erdőben volt. Ott várta be Csajághy a támadás kezdetét, hogy Bercsényi utasításához híven a legalkalmasabb időpontban avatkozzék váratlanul a harcba.⁴⁹

Csáky altábornagy egész hadereje tehát fennakadás nélkül, tervszerűen érkezett a támadás színterére és a vasárnapra, augusztus 4-ére virradó éjjel harcra készen, megfelelő csoportosításban pihent közvetlenül az ellenség sáncai előtt.

Mielőtt a támadás és a harc részleteivel foglalkoznánk, ismerkedjünk meg a lipitói császári sánckok helyzetével, állapotával és műszaki részleteivel. Mint említettem, mindezekről igen pontos adataink vannak nemcsak császári szökevények vallomásai révén, hanem Rivièrre említett összefoglaló vázlatában és annak magyarázatában. Természetes, hogy ez a vázlat, mivel pontosabb mérnöki műszerek nélkül, tisztán személyes, optikai megfigyelés alapján készült, térkép-technikai szempontból nem egészen pontos. Különösen a távolságokat, a fontosabb terepszakaszok, erődített pontok egymáshoz való helyzetét tünteti fel torzítva. De segítségünkre van nem csupán a mai rendkívül pontos katonai térkép (1:75.000), hanem eseményekhez közelebb álló, II. József császár idejében készült, úgynevezett Josephinische Aufnahme⁵⁰ színes, részletes térképlapja is, amelyből minden részlet, — főleg pedig ami minket érdekel, — a patakok akkori folyása, utak vonala, erdők és mocsarak fekvése, stb. pontosan megállapítható. E három segédlet egybevetésével készítettem az itt feltüntetett részletes vázlatot.

A lipitói sáncrendszer a Vág völgyének azt a szakaszát zárta el a Magas- és az Alacsony-Tátra között, amely a Liptóújvárnál a Vágba ömlő Béla patak két partján terült el. Ez a patak, mint a Magas-Tátra egyik tengerszemének

⁴⁹ Csajághy Relációja. Murányalja augusztus 13. Történelmi Tár 1908. évfolyam 416. oldal.

⁵⁰ Eredetije a bécsi Kriegsarchiv térképtárában.

lefolyása, északkelet-délnyugati irányban szeli keresztül a két hatalmas hegyléc közötti, viszonylagosan eléggé sík területet. Partjain mindkét oldalon a patak színvonalánál 50—100 méterrel magasabb, párhuzamos dombsor fekszik, amelyeknek lapos hátát és lejtőit erdők, bokros, cserjés legelők borítják. A Béla patak nyári időben átgázolható, de egyébként kanyargós, mély vízmosásokkal szegélyezett mederben siet a Vág felé.

A sáncrendszer jobbszárnyával a Vágra támaszkodott, mely itt Liptóújvárnál közvetlenül az Alacsony-Tátra északi felén, meredeken a folyó felé eső, s helyenként szinte járhatatlan lejtők lábánál folyik. Észak felé a Magas-Tátra déli nyúlványai szegélyezik a sáncrendszer északi pontját Pribilina községtől északra. Itt nagyobb, természetes támaszra nem volt szüksége, mert ez a térszín a fölöttéme-redező Magas-Tátra amúgyis járhatatlan közelsége miatt csapateltolásokra, támadásokra alkalmatlan volt.

A császári sereg erődítési munkálatokban jártas szakemberei ezt a védelemre alkalmas térszint ügyesen használták ki. Értem ezalatt természetesen azt, hogy a sánconalak helyzete, a támpontok és egyéb erődítési munkálatok az *akkori* fegyvereknek, harceljárásoknak megfelelően voltak kiválasztva és kiépítve. Ma, vagy a világháború idejében az első sánconalat ezen a térszínen semmiképen sem ott építettük volna, ahol a császáriak, mert előtte közvetlenül sűrű erdő, az előtt pedig egy, a sánconalból semmiképen be nem látható lejtő feküdt. De az akkori fegyverek lövőtávolsága — 300—500 m. — és az a körülmény, hogy ágyúból is csak 800—1000 méterre s csak közvetlenül látható célokra lőttek, indokoltá tette azt, hogy az első sánconalat közvetlenül az erdő szélén ássák ki.

Az egész sáncrendszer két, egymás mögött fekvő, jól kiépített erődítési vonalból állott, amelyek közül az egyik a patak keleti, a másik a nyugati oldalán fekvő dombokon volt kijelölve. A két vonal között pedig a völgyben levő községeket és azoknak erődítésre alkalmas részeit (temető) ellenállásra egyedül is képes, erős zárt sánccokká, támpontokká építették ki.

Az első vonal Kis-Poruba (Porubka) község északi kijáratánál kezdődött. Azután a hradeki várkastély mögött, Dovalló község nyugati szegélyét érintve vonult a Dovalló és Kokava községek között fekvő, vízszintes lapos hegyhát nyugati szegélyén, mindenütt a Béla patak felé átmenet nélkül, rendkívül meredeken leeső lejtő felső vonalán, alkalmazkodva a lejtő hajlásaihoz. Ebben a vonalban öt négyszögletes kisebb támpont készült. Ezek közül négy egymáshoz közel a Vág partja és Dovalló község között, egyik pedig a védelmi vonal másik vége felé, Kokava közelében. A hradeki várkastély, mint kőfalakkal bíró, amúgy is szilárd támpont, a vonal jobbszárnyán említett négy kis támponttól nyugatra, tehát az első vonal mögött feküdt.

A második, hátsó védelmi vonal Szent-Péter községnél kezdődött és felhúzódva a bélai völgyet nyugaton szegélyező magaslatokra, azoknak élvonalán volt kijelölve egészen a Pribilínától nyugatra látható 830-as és 866-os magaslati pontokig. Ez a vonal nem volt annyira összefüggő, mint az első, mert Vavrisó és Szent-Péter felé nyugati irányból több kisebb patak futott a Béla patakba, ezeknek völgyei a vonalat keresztben több helyen átszelték. A császáriak ebben a védelmi vonalban — a tőlük átszökött egyik altiszt vallomása szerint⁵¹ — három támpontot építettek. Rivièrenek azonban több hitelt érdemlő helyszíni vázlata^{51a} e vonalban a szent-péteri sánconalokon kívül négy támpontot és a 866-os, az egész vidéket uraló ponton, egy erősebb csillagsánccot is tüntet fel. Szent-Péter községet teljesen körülsánccolták s annak déli kijáratánál fekvő temetőjét (kőfallal volt kerítve) külön támpontnak építették ki.

E két vonal között fekvő két falut, még pedig Vavrisót és Pribilínát védelemre rendezték be. Mindkét községet jól körülsánccolták, Vavrisó nyugati kijáratánál, a faluval összefüggő erősebb csillagsánccot építettek. Bizonyára azért, mert ez volt az egész sáncrendszer mértani

⁵¹ Engelhart-féle idézett vallomás.

^{51/a} Okmánytár V. szám.

középpontja és ezen a helyen ilyen célra alkalmas, patakotól körülvett dombok voltak. Pribilina és a hátsó vonal között, a völgy szélén volt még egy kis támpont.

Az egész védelmi vonal berendezéséből kitűnik az, hogy Tollet a völgyben levő négy erősebb támpont (Hradek, Szent-Péter, Vavrisó és Pribilina) vonalát szánta főellenállási vonalnak. A hátsó vonal megszállását valószínűen csak arra az esetre tervezte, ha kénytelen lenne mind a két, előbb említett vonalat feladni. Ezzel magyarázható az, hogy a hátsó vonal támpontjaiban, — a Vavrisó feletti, Rivière vázlatán B.-vel jelölt támpontot kivéve, — őrségek nem tartózkodtak. A kurucok támadását a Vág völgye felől várta, mert a keleti irányból Liptóba vezető három legfontosabb út Királylehotánál találkozik, tehát Dovalló és Liptóújvár előtt.

A védelmi állás műszaki berendezését Rivière részletekbe menő pontossággal leírja. Az egész rendszerben csupán a hradeki várkastély és a szent-péteri temető volt nagyobb ellenállás kifejtésére alkalmas erődítmény. A többi támpontokat és a községeket földsáncokkal és fenyőfászlakból készült cölöpépítményekkel vették körül. Ugyancsak ilyenformán készültek a támpontok és az összekötő többi sáncok is. A fenyőfacölöpöket két sorban verték a földbe egymáshoz közel s a közöket földdel töltötték tele. Az ágyúk és puskák akkori lövőképességének mindenestre nagyon megfelelő és nehezen szétrombolható sáncfalak voltak ezek, teljesen egyenértékűek az akkori időben használt sáncosárrendszerrel. A kelet felől várható támadás megnehezítésére a sáncokon kívül az utakat eltorlaszolták fatörzsekkel.

Az egész sáncrendszer megszállására és védelmére Tollet tábornoknak⁵² (az idézett Engelhart-féle vallomás sze-

⁵² Tollet tábornok, teljes nevén *Anton Aegydius Graf Jörger von Tollet*, alsóausztriai előkelő családból származott. A slankamenti ütközetben 1691-ben mint kapitány megsebesült, ugyanez évben alezredes és 1700-ban már a Salm gyalogezred parancsnoka lett. 1704-ben kapta meg mint ezredes a Marsigli (később 59. sz.) gyalogezred tulajdonosi méltóságát. 1705-ben résztvett a zsibói csatában s

rint) a következő haderő állt rendelkezésére. A Wolfskehl dragonyos ezred — 40 fő, Rivitz főstrázsamester parancsa alatt és 900 fő, különböző ezredekhez tartozó gyalogság. Ezekből 400 volt Pribilinán, 300 Szent-Péteren, 100 Hradeken, Tollet állomáshelyén. A többi 10—30 embernyi csoportban volt felosztva mint őrség az első védelmi vonal különböző támpontjaira, altisztek vezetése alatt. Csupán a Vavrisó feletti támpontban volt tisztí őrség (egy hadnagy, 32 ember). Pribilinán három kis ágyú volt. Az első védelmi vonal előtt fekvő Dovalló községet nem erősítették meg, de nappal erősebb lovas különítmény örködött benne, éjjel csak parasztok őrizték a falu kijárait.

A csapatoknak ilyen felosztásából következtethetünk arra, hogy miképpen gondolta Tollet a sáncrendszer védelmét. Ha idejekorán értesül az ellenség jöveteléről, akkor megerősíti az első vonal támpontjaiban elhelyezett őrségeket s ha ezek nem tudják feltartóztatni az ellenséget, akkor visszavonja csapatait a völgyben fekvő négy, erősebb ellenállási pontba. Nagyobb ellenállást azonban úgylátszik ezen a belső vonalon sem szándékozott kifejteni s csak addig akarta a megerősített pontokat tartani, amíg hátulról, Árvából vagy Zólyomból segítséget nem kap. Mindenesetre feltűnő az, hogy a megerősített községeket futóárkokkal, összekötőárkokkal nem kapcsolta egymáshoz. Talán arra számított, hogy ha az ellenség az első vonalat áttöri, csupán egy ilyen megerősített község ellen fordul s mialatt azt ostromolja, azalatt ő (Tollet) a szomszédos községekből oldalról rárohanhat vagy esetleg háta mögé kerülve, onnan támadhatja. Mindebből kitűnik az, hogy a liptói sáncrendszer, — bár az akkori eszközökkel eléggé nehezen vívható táborigerendrendszernek mondható, — hosszabb, tartósabb ostromot kivédeni aligha lett volna képes. Ezt az események bebizonyították. A kurucok gyors és erélyes támadása

1708-ban tábornokká lépett elő. A Rákóczi-felkelés elcsendesülése után Szatmárnémetiben volt várparancsnok. (A bécsi Kriegsarchívban szerzett adatok szerint, Schnagl Lajos ny. őrnagy, — levéltárnok — tisztelt barátom szives közlése.)

Tollet minden számítását keresztülhúzta. Az első ellenállási vonalban harcra alig került sor s a küzdelem voltaképpen kezdettől fogva már a belső vonalon folyt.

Pedig azt sem mondhatjuk, hogy a kurucok előnyomulása váratlanul érte Tolletet. Amikor Csáky a főharccsoportot augusztus 3-án Dovalló alá vezette s a falut szegélyező magaslatokon Pauer ezredes lovassága megjelent, Tollet már tisztában lehetett azzal, hogy harcra kerül a sor. Felderítésre előreküldött lovassága elől Pauer visszavonult, amiből szintén csak arra következtethetett, hogy a kurucok részletüközetbe nem bocsátkoznak, tehát a közeli napokban nagyobb harcról lehet szó. Harmadikán Tollet meg Breznóbányáról Kreutzberg főstrázsamestertől is kapott jelentést arról, hogy Polomka és Breznóbánya között nagyobb ellenséges oszlop nyomult előre Breznóbánya felé. (A jelentés tévesen Csákyt nevezi e csoport parancsnokának.) Tollet azonnal gyalogos különítményt küldött arra a vidékre, de az Breznóbánya felé nem találkozott a kurucokkal. Érthető, mert ezek (Csajághy menetoszlopa) nem oda mentek, hanem ekkor már a Bocza völgyén át Porubka felé haladtak.⁵³

Augusztus 4-én, vasárnap reggel Csáky hadinépe felkerekedett éjjeli táborhelyéről, hogy támadásra induljon. Nem találtam annak nyomát, hogy miért nem kezdte Csáky a támadást napfelkelte előtt, hajnali szürkületben, úgy ahogy azt Bercsényi megparancsolta. Az összes kuruc és császári eredetű forrásaink egybehangzóan megállapítják azt, hogy az előrenyomulás reggel 7 és 8 óra között kezdő-

⁵³ Wienerisches Diarium 1709. év 636. füzetében (IX/4 és 6) közli a vavrisói sánc körül lefolyt részletes jelentést, amelyet Tollet főhadiszállásáról augusztus 12-én kapott. Az első hír már augusztus közepén érkezett Bécsbe, de az annak megfelelő rövid ütközetjelentés a Wienerisches Diarium előző 635.-ik számú augusztus végi számában annyira zavaros, hogy forrásul nem használható. Az augusztus 3-i eseményekkel kezd a leírást. A kuruc hadműveletek megírásánál a Wienerisches Diarium nélkülözhetetlen segédlet, mert minden nagy harccselekmény után szószerint közli az udvari haditanácshoz érkezett hivatalos ütközetleírásokat és a hadvezérek naplóit, hivatalos jelentéseit.

dött. Így tehát máris elveszett a támadás első kedvező feltétele, az éj leple alatt, titokban való felvonulás lehetősége. Amikor Tollet 4-én reggel arról értesült, hogy a kurucok a dovallói magaslaton elhelyezkedtek és löni kezdek a sáncokat, a kezeügyében, Hradeken, Szent-Péteren lévő lovassága élére állott és a Béla patak völgyében vágatott a küzdelem várható színhelyére, Vavrisó felé.

Csáky támadási parancsának részleteit nem ismerjük. Babocsay szerint⁵⁴ neki a következő szóbeli utasításokat adta. A lovas hadak, azaz Szemere brigadéros, Pauer és Hangosy ezredesek, egy bizonyos, valószínűen a térszínen személyesen megmutatott — helyen ereszkedjenek le a dombról, keljenek át a patakon és addig foglalkoztassák a lovas ellenséget, amíg a kuruc gyalogság a dovallói sáncvonalat át nem törí. Babocsayt a Forgách ezreddel kezdetben tartalékként magánál tartotta vissza és a brigadérost a már indulni készülő lovas hadak után küldte, mivel félt attól, hogy ott »valami confusio« talál lenni.

Ezalatt a gyalogság két támadó oszlopban indult a dovallói sáncvonal felé. Csáky a jobbszárnyon tartózkodott, hogy közelebb legyen a már induló lovassághoz. Ezen a szárnyon volt Czelder Orbán⁵⁵ egész dandárával. A bal-szárny élén Andrassy Pál báró állott, Nyáray egész dandárával. A két szárny (illetve az előnyomulás folytán most

⁵⁴ Babocsay Relatiója. Történelmi Tár 1908. évfolyam. 423. oldal.

⁵⁵ Czelder Orbán Merényben, Szepes megyében született. A Rákóczi felkelés kitörése után a fejedelemtől pátenst kapott egy hajdu ezred összegyűjtésére. Később gyalogos brigadérossá lépett elő s a hadjárat során, főleg a felvidéki küzdelmekben minden alkalommal kitüntette magát. 1709 év végén vitézül védelmezte Lőcse városát s a kapitulációs tárgyalásokkal kapcsolatban került császári fogságba, ahonnan 1711 novemberében szabadult ki. Hazatért Merénybe. De a nemzeti felkelés ügyéhez való hűsége nem hagyta nyugodni. Pongrácz János egykori kuruc ezreddel együtt a Gömör és Szepes megyékben lapangó elégedetlenség szításának gyanújába esván, 1714 augusztusában újból császári fogságba került. 1717 októberében Kassán kivégezték. (Dr. Czobor Alfréd: Czelder Orbán és Pongrácz János kivégeztetése. Történelmi Közlemények Abaúj-Torna vármegye és Kassa város multjából. 1911. évfolyam 125. oldal.)

már oszlopnak mondhatjuk őket) között feküdt Dovalló község. Mindkét brigáda egyelőre megelégedett azzal, hogy a dovallói sáncvonalra tüzeljen, mert parancs szerint úgy látszik csak akkor akart érelyesen támadni, ha a lovasságnak már sikerült a Béla patakon átkelve az ellenség belső vonalába törni.⁵⁶

A lovasság első harcbalépésének azonban nem volt meg a kívánt eredménye. Az a hely, amelyen át kellett kelniük, (meredek, szakadékos lejtő és szűk gázló) igen meg volt erősítve és jól körülsáncolva. A víz partján pedig már a Tollettól odaküldött lovasság egy százada állott a gázló mögött. Szemere lovasságának egy részét gyalogosan küldte ellenük. Ennek a kis harccsoportnak sikerült puskázva az átkelést kierőszakolni. Ekkor érkezett azonban Tollet többi lovasával a helyszínre és a már átkelt kurucokat a vízen át visszaüzte.⁵⁷ Babocsay erről azonnal jelentést küldött Csákyknak és kérte a gyalogság harcbavetését, mivel azon a helyen, ahol a lovasság harcol, nehéz lesz a patakon átkelni. Csáky visszaüzente, hogy ha nem is tud ott az egész lovasság átkelni, legalább egy része igyekezzék a gázlót elfoglalni és az ellenség hátába kerülni, hogy ezzel is megkönnyítse a gyalogság előnyomulását. Ugyanakkor elindult Czelder és Nyáray oszlopa is, hogy a Béla patak völgyébe leereszkedjék. Ezt a mozdulatot Tollet észrevette. Abbahagyta a Szemere huszáraival kezdett harcot és Vavrisó felé küldött egy kapitányt száz lovassal, hogy a falu előtti gázlókat megszállja, mielőtt a kurucok oda érnek.

Czelder és Nyáray támadóoszlopai az első, — dovallói — vonalban nem találtak nagy ellenállást, hiszen tudjuk, hogy ebben a vonalban csak gyenge őrségek tartózkodtak. Két helyen könnyen áttörve a vonalat, elérték a Béla patak felé eső lejtő peremét és ott, — megálltak. Rivièrre rajzához fűzött magyarázatából az tűnik ki, hogy ez a lejtő meredeksége miatt csapatok számára járhatatlan volt. Bizonyára

ez volt az oka, hogy Csáky nem erőszakolta a továbbjutást ezen a helyen, hanem ahelyett, hogy valahol másutt keresett volna azonnal a lejutásra alkalmasabb helyet, csapataival tanácstalanul megállt ebben a vonalban. A Porubkánál készenlétben lévő Csajághyról még nem kapott hírt. Látva ezt a veszteglést, Czelder, Nyáray és Andrassy Csákyhoz vágtattak, hogy megtudják tétlenségének okát, amit azért sem lehetett megérteni, mert Szemere lovasainak egyrésze ezalatt mégis hatalmába kerítette az előbb elvesztett átkelőt és apránként igyekezett a sűrű bokros, cserjés patak parton a vavrisói sánc mögé jutni. A helyzet valóban megérett arra, hogy Csáky, rendelkezésére álló egész haderejével végre leszálljon a völgybe és több oldalról megrohanja a vavrisói központi sáncot és falut, amelynek vidékére Tollet lovasaival addig visszaérkezett.

A Csáky körül csoportosuló alvezérek, főleg Rivièrre ezredes⁵⁸ sürgették a támadást s az ezredek tisztjeinek is csak ez volt a kívánsága. Czelder írja: »...die Herren Offiziere haben mich gebeten, ich soll zum Herrn General Csáky gehen und bitten, er soll sie lassen stürmen«.⁵⁹ Csáky habozott. »Sokféle consiliumok voltak, ki azt mondta, hogy csak rajta menjünk, ki pedig azt, hogy várjuk Csajághy uramat«, írja Babocsay. A brigadérosok, Czelder, Nyáray és Rivièrre támadni akartak, mert észrevették azt, hogy az ellenség látszólag terv nélkül száguld a síkságon ide-oda. Egy-egy csoportja a sáncok mellett lóról leszállt

⁵⁸ Rivièrre kuruc ezredes, teljes nevén *Jean de la Rivière*, francia protestáns nemes, a XIV. Lajostól küldött francia tisztek első csoportjával jött Rákóczihoz. Kiváló műszaki képzettségű tüzértiszt volt, nevéhez fűződik Érsekújvár újjáépítése. Annak eleste után gyalogos szolgálatba lépett át s a hadjárat végéig becsülettel szolgált Rákóczi seregében. Az egyedüli francia tiszt volt, aki Magyarországon meghonosodott. Felesége Nyáray László kuruc brigadéros leánya volt. A szatmári béke után Lengyelországba bújdosott, de Pálffy tábornagy hívására Kassára visszatért és III. Károly seregében, mint tüzérezredes szolgált. (Árpád Markó: *Les Soldats français dans la Guerre d'indépendance du Prince Francois II. Rákóczi (1703—1711)* Paris. Különnyomat a *Revue des Etudes Hongroises* 1934. első számából.)

⁵⁹ Czelder jelentése. Történelmi Tár 1908. évfolyam 421 oldal.

⁵⁶ Andrassy relatiója. Történelmi Tár 1908. 407. oldal. Az előnyomuló hadoszlopok útját lásd Rivièrre vázlatán. (Okmánytár V. szám.)

⁵⁷ Babocsay relatiója és Wienerisches Diarium.

és várta a támadást, mikor pedig az nem következett, ismét felült s tovább ment. Mindezek olyan gyengeségi helyzetek és pillanatok voltak, amelyeket a kurucok egy, erélyesen vezetett gyalogtámadásra igen jól kihasználhattak volna. De Csákynek nem volt bátorsága ezt a parancsot kiadni, hanem meg akarta várni azt az időpontot, amikor Csajághy Porubka felől a hegyekből megindul és a harcba avatkozik.

Nagy mulasztás volt úgy Csáky, mint Csajághy részéről az, hogy ez a két harccsoport nem volt állandó összeköttetésben egymással. Így Csajághy nem tudta figyelemmel kísérni Csáky előrenyomulásának kezdetét és továbbhaladását, Csáky pedig még azt sem tudta, hogy Csajághy hol van. Ekkor érkezett oda Hibbéről egy parasztember valami üzenettel és elmondotta, hogy hátul a hegyekben látott egy csapatot. Erre Csáky sürgős írásbeli üzenetet küldött oda, — gyanítva, hogy ez csak Csajághy lehet, — s megparancsolta neki, hogy azonnal jöjjön a küzdelem színhelyére. De még legalább két óráig tartott az a huza-vona, amíg Csajághy végre a harcba avatkozott.

Csáky cunctatorságának főtámasza és szószólója Babocsay lehetett. Czelder, Andrassy és mások egykorú jelentéseiből határozottan kitűnik az, hogy ők támadni akartak. Babocsay, nem tudni mi okból, a várakozás mellett szavazott. Nyilván azért írta később szerkesztett relációjában, hogy »megegyezett akaratból ki-ki jelenlévő tiszt uraimék közül helyén hagyta, hogy megvárjuk Csajághy uramat brigádástul«, — hogy a felelősséget alvezértársaival megossza.

Csajághy lassú megindulásának okát sem ismerjük. Részletes jelentésében⁶⁰ sem tesz arról említést, hogy milyen határozott parancsot kapott a beavatkozás időpontját illetően. Csupán azt mondja, hogy még szombaton este a kijelölt helyre érkezett és ott várta »elkezdését az operációnak vasárnap majd 10 óráig«. Ebből az tűnik ki, hogy nem volt tisztában azzal, hogy Csáky lovassága már hét óra óta harcban állott és hogy 10 óráig már a gyalogság egy

⁶⁰ Történelmi Tár 1908. évfolyam 416. oldal.

része is valahogy keresztül vergődött a nehezen járható lejtő akadályain és a hegy lábánál, és Vavrisóval szemben gyülekezni kezdett. 10 órakor, — mint Csajághy írja — — hallottak két lövést, akkor parancs nélkül megindult, bement Porubka községbe és onnan egy vicehadnagyot küldött a hegyen át Dovalló felé felderítésre. Ettől tudta csak meg azt, hogy Csáky hadai már Vavrisó előtt állanak. Azonnal elindította dandárját a hradeki várkastély felé, maga pedig Csáky altábornagy álláspontjára lovagolt és megkérdezte őt, hogy meg kell-e már támadni a sánca visszahúzódó németet. Csáky igenlő válaszára visszavágott csoportjához, hogy azt zászlóaljanként indítsa el Vavrisó felé.

Tolletnek az a kapitánya, akit ő száz lovassal a Vavrisó előtti átkelés elreteszésére küldött, nem volt elég erős ahhoz, hogy a kurucokat feltartsa. Ezalatt pedig a már egyszer a vizen keresztül visszaűzött kuruc lovasság nagyobb kerülővel újabb gázlót talált és a közben már szintén előrenyomuló gyalogság egy részével oly erővel kelt át a vizen, hogy a kapitány kénytelen volt Vavrisóig visszavonulni. A harc, amely eddig csupán jelentéktelen és jóformán teljesen eredménytelen kölcsönös ágyúzásból és a vízpartján vívott kisebb lovas verekedésekből állott, kezdett egy központ — Vavrisó község — felé terelődni. Csajághy brigádájához visszatérve épen zászlóaljainak felvonulását rendezte, amikor Andrassy generális hozzá nyargalt azzal a kérdéssel, hogy kinek a parancsára készül ő itt támadásra. Csajághy azt válaszolta, hogy Csáky utasítását teljesíti, mert a fővezérnek az a határozatlan parancsa, hogy »akárhová« támadhat, neki szabadkezet ad. Ő ezt a pontot tartja támadásra a legalkalmasabbnak, mert itt van a legközelebb az ellenséghez. Két zászlóalja már ki is bontakozott és harcalakzatban közeledett Szent-Péter felé.⁶¹ A hradeki kastély alatt kellett zászlóaljainak elvonulni. Az ott örködő németek, úgylátszik a több oldalról látható kuruc túlerőtől

⁶¹ Csajághy relációja. Id. helyen.

megfélemlítve, nem is próbálták őt feltartóztatni. Tény az, hogy harc nélkül jutott Vavrisó sáncai elé.

Tollet körül tehát kezdett a gyűrű összébb szorulni. Balszárnyát a kuruc lovaság áttörte, vele szemben Czelder és Nyáray sorakoztak, jobbszárnya ellen pedig Csajághy támadása már érezhető volt. Amikor erről a szomorú valóságról meggyőződött s látta azt, hogy nemcsak első vonalát törték át Dovalló előtt jóformán minden ellenállás nélkül a kurucok, hanem megbénították a hradeki, szent-péteri erődök őrségének erejét is azáltal, hogy nagy tömegben vonultak el ezek előtt a megerősített pontok előtt, — jobbnak látta még harcképes és elérhető csapatait Vavrisó falujában összevonni. E közben érte őt puskalövés. A hivatalos bécsi jelentés szerint egy kis golyó alsó állkapcsát két helyen sértette meg »... mit einer kleinen Kugel der untere Kühn zu beeden seiten gequetschet«. Kapitányainak egyike, a Wolfskehl ezredhez tartozó Böckl kapitány ugyanekkor halálos sebet kapott.⁶²

A déli órákban a sebesült Tollet kb. 4—500 lovasával teljesen beszorult Vavrisóba, amelyet a kurucok kora délután már majdnem minden oldalról körülzártak. Jellemző, hogy sem a pribilina, sem a szent-péteri őrség nem sietett Tollet segítségére. Nyilvánvaló, hogy reménytelennek tartottak minden beavatkozást a sokszoros kuruc túlerővel szemben. Tollet sebet eleinte súlyosabbnak látták, mint az valóban volt. A kurucok soraiban — a szökevények és foglyok révén, — már az a hír terjedt el, hogy Tollet meghalt, mások szerint, hogy harc közben a kurucok kezébe került. Mindez nem volt igaz, ő továbbra is csapatai körében maradt.

A Vavrisó faluba szorult Wolfskehl dragonyos ezred helyzete hovatovább türhetetlenné vált. A község házai és csúrei szalmával voltak fedve. Tollet attól félt, hogy a kurucok tüzes bombákkal a fejükre gyújtják a falut s akkor abban védekezni lehetetlen. A község északi kijáratánál volt azonban egy, viszonylagosan jól kiépített csillagsánc-

⁶² Wienerisches Diarium id. helyen.

szerű zárt támpont. Az volt a szándéka, hogy a sánca 200—250 embert helyez el, maga pedig seregének többi részével felvonul a falú feletti magaslatra s onnan próbál ellentámadást intézni a községet már egészen körülzáró kurucok ellen. E mozdulatainak megkönnyítésére maga gyújtotta fel a falut, mert így remélte megakadályozni azt, hogy a kurucok a vavrisói csillagsáncot kezükbe kerítsék, még mielőtt az ő osztaga abban elhelyezkedik.

Tervét nem tudta végrehajtani, bizonyára azért, mert a kurucok minden oldalról veszedelmesen közeledve, már annyira körülözönlöttek a községet, hogy neki semmiképen sem sikerült volna seregének egy részével onnan kivonulni és elérni a dombtetőt. Szorult helyzetében más megoldást nem talált, mint azt, hogy egész csapatát a csillagsánca vezesse és maga is velük maradjon.⁶³ Azt remélte, hogy elég ereje lesz ott kitartani addig, amíg kívülről segítséget kap s ha az már a sánc felé közeledik, akkor akart magának kitöréssel utat vágni a kuruc záróvonalon keresztül.

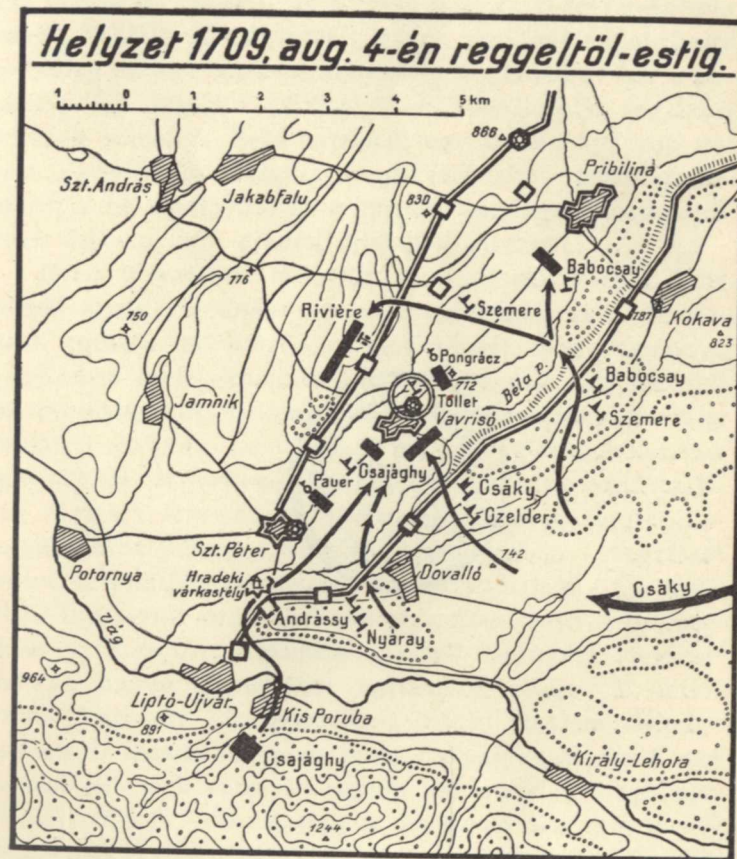
Délután 3 óra után a kb. 400 főből álló Wolfskehl ezred egyrészt lóháton, egyrészt gyalog már bevonult a sánca a lángoló csűrök okozta füst oltalma alatt. Tollet behúzó-dását a kurucok nem zavarták, mert nem tudták mire vélni ezt a váratlan fordulatot. Babocsay azt hitte, hogy a németek Csajághy közeledésétől megrettenve észak felé akarnak elszaladni. Nyilván ez lehetett az oka annak, hogy a Babocsayra nagyon hallgató Csáky altábornagy nagyobb súlyt

⁶³ U. o. „Jeddenoch hatte man nachgehends wichtiger Ursachen halber höchstnötig zu seyn erachtet, darinnen Persönlich zu verbleiben.“ Tollet sebesülésének és további sorsának adatai Kolinovics Gábor ismert egykorú krónikája nyomán téves megvilágításba kerültek, Thaly és Márki leírásaiban. Kolinovics szerint ugyanis Tollet ez év augusztus végén Selmechbányán az ugynevezett Versali-sáncok védelmének arcán keresztül súlyos lövést kapott és Bottyán fogságába jutott. (Thaly: Bottyán életrajza 477. oldal.) Adatot erről sem a Kriegsarchivban, sem pedig az itteni kuruc iratokban nem találtam, ellenben való az, hogy Tollet szeptember végén Felsőmagyarországon a lengyel határ szélén elhelyezett csapatokat vezette (Ar. Rák. VI. kötet 339. oldal). Ebből következtethető, hogy nem esett fogságba. Arclövését nem Selmechbányán, hanem Vavrisónál kapta.

vetett a Vavrisótól északra fekvő térszínen várható eseményekre, mint Csajághy oldalcsoportjának előnyomulására, amely továbbra is erélyesen közeledett a vavrisói sánc felé.

Az ügyes Csajághyt nem zavarta a felgyújtott falu tüze, sőt az ennek nyomán keletkező zürzavart felhasználva, most már két zászlóalját indította támadásra. Nagyon megütődött azon, amikor Andrassy tábornok, aki pedig az előnyomulás kezdetén vele együtt maga is a támadó oszlop élén haladt, — valószínűen, mert időközben Csákytól kapott ilyen utasítást, — megállította őt. Csajághy nem akart neki engedelmeskedni, mert érezte azt, hogy erélyes nekirohanással most már szétverhetné Tolletnek a sáncba költözőkődő csapatát. De a tábornokok nem engedték s közölték vele azt a parancsot, hogy a beszurult ellenséget nem kell megostromolni, csak körülzárni. Csajághy továbbra is az ostrom mellett kardoskodott. Szerette volna legalább a falú szélén lévő malmot elfoglalni, de hasztalan.⁶⁴ Csáky környezetében ekkor már úglátszik döntöttek az ütközet további sorsa felől oly módon, hogy nem erőltetik a bezárt ellenség rohammal való elpusztítását, hanem megelégszenek azzal, ha a sáncba szorult németek minden külső segítségtől elzárva, kiéheztetés vagy önkéntes kapituláció révén adják fel a sáncot. A délután folyamán Szemere lovassága Rivière ágyúival felvonult a Vavrisót nyugat felől szegélyező dombokra. Az ellenségnek egy támpontját (1 hadnagyot 32 emberrel) ott könnyen elfoglalták, azután pedig a domb peremén hosszú vonalban táborot ütöttek, alig 4—500 lépésnnyire Vavrisótól. Rivière ágyúit az elfoglalt sánc helyén letelepítette és éjjel megkezdte a csillagsáncba szorult németek bombázását, ami annál könnyebb volt, mert ágyúinak álláspontja kb. 30—40 méterrel feküdt magasabban, mint a falu szintje. Esteledvén, Csáky még hajdúságot küldött Szemere lovassága után a dombtetőre. Pauer ezredét a Vavrisóból Szent-Péterre vezető út elzárására, Babocsayt pedig két ezreddel a pribilina sánc elé rendelte.

Csajághynak nem volt nyugta. Nem helyeselte Csáky-

⁶⁴ Csajághy relatiója. Idézett helyen.

nak azt az intézkedését, hogy Babocsayt messzebbre, Pribilina felé küldte. Ha ezt a vavrisói ellenség észreveszi, akadálytalanul kitörhet észak felé, mert a sánc északi kapuit nem őrzi senki. Saját felelősségére még az éj folyamán 300 embert küldött oda, Pongrácz János vicekapitánnyal, hogy Tolletnek minden kitörési szándékát megghiúsítsa. Azt a patakot pedig, amely a vavrisói sánc lábánál folyt (egykorú térképek szerint a Béla pataknak egy kisebb ága volt ez, mely Vavrisót körülfogva, Szent-Péter alatt ismét visszatorkolt a Béla patakba) és a kurucok esetleges harcbalépésének útjában volt, eredeti medréből elvezette.

Ilyen helyzetben töltötték az augusztus 4-éről 5-ére virradó éjjelt. Ha Csáky és rossz tanácsadói nem tétovázna s egészen indokolatlanul nem állítják meg Csajághyt, a győzelem érett gyümölcsként már ezen az első ütközeti napon ölükbe hull. Tolletet sáncrendszerének többi csapatai délután 3 óra körül már teljesen magárahagyták. A kurucok számerejétől megfélemlített hradeki, szent-péteri, pribilina németek sem akkor, sem később nem igyekeztek komolyan bajba jutott vezérüket s annak gyenge seregrészét szorult helyzetéből kisegíteni. Sőt talán Csajághy támadása nélkül is sikerült volna Tolletet elszorítani a vavrisói sánctól és nyílt mezőben minden oldalról rárohanva megsemmisíteni, hiszen az ütközet kezdetétől, reggel 7 órától délután 3-ig erre bőségesen volt idő és alkalom. Minden tekintetben igazat adhatunk tehát Csajághynak, aki e nap eredményeit a következő nagyon is indokolt megállapításaival zárja le.⁶⁵ »Az bizonyos, ha az én oda való menektelem előtt rajta mentek volna az ellenségnek: nyertek volna, mert beszaladván az faluban, ott is mind lovon ült; úgy hallom confusióban lévén már akkor. Lovon ülni belül, az sáncok közt, dragonyosoknak minden rend nélkül, nem defenzióra való szándékot, hanem szaladásra való készületet jelent inkább. De ha akkor rajta nem mentek is: bár csak akkor mentek volna köröskörül az sáncoknak, mikor én odaérkezvén, néki mentem Generális Andrási urammal, az sánctul elszorítván egyik részét az

⁶⁵ U. o.

ellenségnek, in illo fervore, úgy vélem, szerencsésen megvehettük volna az sáncot. Miért lett, hogy rajta nem mentek akkor? nem tudom, — csudálkoztam rajta. — Ezután az ellenség is jobban recolligálta magát, az mi hadunknak pengig az fervera csökkent».

A császáriak vavrisói sáncrendszere ellen indított hadműveletet Csáky ily módon már az első napon elvesztette. Semmi harcászati vagy más oka sem volt arra, hogy a megrohmozást, vagyis a harcnak gyorsabb, erélyesebb befejezését kívánó parancsnokok kezét lefogja. A szépen megindított támadás ilyformán a kis vavrisói sánc előtt megfenneklett, a támadó csapat elszántsága megtört, bizalma fővezérében csorbát szenvedett. A harc rövid és dicsőséges befejezése helyett a következő napok eseményei, lassan, vontatottan következtek egymásból, szétforgácsolták Csáky hadtestének erejét anélkül, hogy sikert, eredményt értek volna el.

Mi lehetett az oka annak, hogy Csáky ennyire lebecsülte seregének harcértékét és nem merte vállalni az erélyes és gyors befejezés felelősségét? Tudjuk azt, hogy nem volt katona, hadvezéri tapasztalatai sem voltak. Azt kell hinnünk tehát, hogy a helyzetet tévesen ítélte meg, bár reggel, amikor Dovallónál elérte a Béla patak völgyét szegélyező magaslatot, onnan, mintegy páholyból láthatta a harc közelebbi és távolabbi színhelyét, az ellenség csekély erejét és annak minden mozdulatát. Kevés hadvezér kerül ilyen előnyös helyzetbe.

Erélytelenségének magyarázatát rossz tanácsadóin kívül megtaláljuk abban az első harcjelentésében, amelyet augusztus 5-én reggel küldött Bercsényinek. E levélből kitűnik az, hogy 4-én délután kapta meg Bercsényinek, 3-án Rimaszombatból küldött levelét, amelyben a főgenerális tájékoztatta őt az általános helyzetről s közölte vele azt a hírt, hogy a Garam völgyében (Breznóbányán, Besztercebányán, Zólyomban) elhelyezett császári csapatok közül úgylátszik Viard tábornok és mások Liptó felé indultak. Ennek hatása alatt és erősen túlbecsülve a várható külső ellenséges beavatkozás mértékét, határozhatta magát Csáky

arra, hogy Czelder Orbán brigadérost egész brigádájával kivonja az ostromzáró csapatok vonalából és ennek ellensúlyozására Rózsahegy felé küldi, Vavrisónál pedig végleg körülzárásra, tehát passzív harceljárásra szorítkozik. A sánc — mint írja — ugyan nem nagy és erős, de a beszorult néppel megerősödvén nem akarja annak ostrommal megvételeét erőszakolni, mert »alkalmas kár nélkül meg sem lehetett annak vétele«. Eddig még nem kapott hírt a Sztarahoráról és a bocai völgybe küldött csapataitól az ellenség jöveteléről és azt reméli, hogyha 2—3 nap alatt a vavrisói sánc őrsége segítséget kívülről nem kap, kapitulálni fog. Ugyancsak ebben a levélben jelentette Bercsényinek Czeldernek adott utasítását, hogy ha nem érkezne a Garamvölgyi németek előtt az Alacsony-Tátra hágóira vagy pedig nem tudna ott nekik ellenállni, idejekorán vonuljon vissza. Ha pedig lovasai, akiket a közeledő ellenség jövetelének megfigyelésére előreküldött, azt látják, hogy a németek jönnek, akkor sürgős értesítést vár tőlük, »hogy vigyázatlanul ne találtassunk, hanem Nagyságod kiadott principiuma szerint mi is az retirádát tarthassuk meg kárunk nélkül«.⁶⁶

Mindebből csak azt láthatjuk, hogy Csáky kishitűen már *ekkor* gondolt a visszavonulásra s Bercsényi murányaljai dispositiójának nem az erélyes támadást parancsoló szakaszaira, hanem a nem várt visszavonulásra szóló általános utasítások teljesítésére gondolt már akkor, amikor még semmi oka nem volt arra, hogy támadásának sikerében kétkedjék, még kevésbbé pedig arra, hogy az Alacsony-Tátra túlsó lejtőjéről akkor meginduló, bizonytalan erejű ellenség ellentámadásától féljen.

Emlékszünk arra, hogy Bercsényi általános utasítása értelmében már a Telgártól való elindulással kapcsolatban küldött Csáky az Alacsony-Tátra hágóira különítményeket, még pedig egyet a bocai hágóba, egyet pedig a sturec-sztarahorai hágóra. A bocai hágón őrködő kuruc csapat sorsáról nem tudunk semmit. Ellenség ott nem járt s ez a

⁶⁶ Ar. Rák. VI. kötet. Eredetije a Nemzeti Múzeum Thaly-gyűjtemény idézett helyén.

vidék a későbbi eseményekben sem játszott szerepet. A sztarahorai különítmény működéséről azonban részletes képet nyerhetünk, ezredparancsnokának Szinay Mihálynak relatiójából.⁶⁷ Szinay, Liszkay főhadnagy és Pozsgay vicehadnagyokkal Sztarahora felé indult s parasztemberéket fogadott fel az ismeretlen hegyeken keresztül való kalauzkodásra. De Pozsgay hadnagy nem akart Szinay kapitánytól függni, maga vette át a vezetést, mire Szinay sértődött, — mint írja — »letette az commandot, semmit sem végezhetvén Pozsgayval«. Pozsgay ezután a hajdúságot ide-odahurcolta és fárasztotta járhatatlan utakon s a helyett, hogy egyenesen a sztarahorai passzus felé sietett volna, — az Alacsony-Tátra más vidékein, a jaszénai havasokon vezette embereit egészen más irányba. Így azután a Besztercebányáról előreküldött gyenge császári őrség könnyen megvethette lábát a stureci hágó legfontosabb pontján Sztarahora (Óhegy) községben. Szinay szerint, ha Pozsgay nem okoskodik, akkor ő, paraszt kalauzaival feltétlenül idejében érkezik a kijelölt helyre.

Nincs adatunk arra, hogy Pozsgay az ellenséggel összejátszott volna, nem tudjuk tehát mire magyarázni viselkedését és azt sem, hogy felelősségre vonták-e ezért. Talán mellőzve, sértve érezte magát azért, hogy Szinay ezredes személyesen vezette ezt az oldalvédet, holott Bercsényi a murányaljai általános dispositióban Pozsgayt névszerint bízta meg ezzel a feladattal. Szinay azonban jelentésében szomorú bizonyítványt állít ki önmagáról, amikor nyíltan beismeri, hogy vicehadnagyával szemben nem tudott érvényt szerezni parancsának, tehát inkább »letette a commandót«.

Augusztus 5-én reggel a brigadérosok Csáky sátorában gyülekeztek. A harc tovább folytatása felől szenvedélyes és ingerült viták keletkeztek az egyik párton Csáky és Babocsay, a másikon a rohamozni kívánó csapatparancsnokok között. Andrássy igyekezett az ellentéteket elsimítani, de nem sok eredménnyel. Ő is inkább a támadás érélyes foly-

⁶⁷ Történelmi Tár 1908. évfolyam. 420. oldal.

tatására szavazott s kedvét vesztette, amikor látta azt, hogy bár Bercsényi őt osztotta be tanácsadóul Csáky mellé, az altábornagy még sem reá, hanem inkább Babocsayra hallgat.⁶⁸ Babocsay relatiójában — érthető módon elhallgatja ezeket a vitákat, s erről a tanácskozásról csak annyit ír, hogy: »több discursusok között oly végzést tettek«, hogy csapatokat küldenek a sztarahorai, turóci és árvai hágókra. Czelderén kívül Pauer Ferenc ezredest Réthey ezredessel, Tóth Márton főstrázsamesterrel Árva megye felé indították azzal a határozott feladattal, hogy az onnan várható Ebergényi báró altábornagy mozgásáról idejekorán küldjön jelentést. Pauerék Czelderhez csatlakoztak s 5-én délelőtt, — kikerülve a hradeki és szent-péteri császári támpontokat, — a Vág völgyén haladtak Liptó-Szent-Miklós felé.

Ez alatt Rivière szorgalmasan bombáztatta a Vavrisóba szorult ellenséget, a csillagsáncot körülzáró kuruc hajdúság pedig futóárkokat, megközelítő sáncokat (aproche-okat, — kuruc levelekben »apross«-nak írják) ásott s így védekezett a sáncból tüzelő Wolfskehl dragonyosok lövései ellen. Csajághy azt javasolta, hogy a vavrisói sánc körül mind a négy oldalon rőzsekötegekkel (fasinákkal) magasra húzott vívósáncokat ássanak s ágyúikat az ugyancsak magasra felhúzott sáncokba telepítsék, mert a vavrisói csillagsánc mindenütt alacsony volt, tehát felülről jobban belőhettek volna oda. Ezalatt pedig tegyenek látható előkészületeket a rohamtámadásra, hogy Tolletékat megfélemlítsék s így jól felkészülve szólítsák fel őket a kapitulációra. De Csáky ezt sem akarta s mindig csak azt hangoztatta, hogy nem tartja tanácsosnak újonc katonaságát támadásra vezetni, mert ha ez nem sikerül, még nagyobb confusio támad. A következő két nap, — augusztus 5-ike és 6-ika, — ily módon nagyobb esemény nélkül mult el. A kölcsönös tűzharcban veszteségek voltak itt is, ott is, Tollet helyzete mindig reménytelenebbé vált, élleme fogyni kezdett, a szűk sáncba beszorult embe-

⁶⁸ „Generális Andrássi uram is azt mondotta, hogy mászszor Babócsai uramat, M. Fő-Generalis Uram maga mellett tartsa tanácsnak, — megmondja ő Excjának.“ Csajághy relatiója id. helyen.

rek, lovak a nyári hőségtől eltikkadva kínlódtak az osz-
lásnak induló hullák bűzös levegőjében.

Czelder brigadéros és Pauer ezredes Liptó-Szent-Mik-
lósnál értesült arról, hogy Ebergényinek egy osztaga Árva
felől közeledik a Vág völgye felé. Kezdetben azt a feladatot
kapták, hogy Rózsahegy és főleg Árva megye felé —
Ebergényire vigyázzanak. Ez a császári altábornagy azon-
ban egész erejével nem mutatkozott, csupán kisebb oszta-
gaival találkoztak Pauerék Liptó-Szent-Miklós és András-
falva vidékén, ahol 5-én kisebb harcra került a sor. Pauer
huszárjai ezt a kis császári csapatot Andrásfalván túl vissza-
szorították. Czelder ezután tovább vonult és másnap Né-
metlipcsén töltötte az éjjelt. Pauer Andrásfalva vidékén
maradt Ebergényi további megfigyelésére.⁶⁹

Térjünk vissza a vavrisói sánc alatt tétlenül veszteglő
harccsoportoz.

Az a helyzet, amelyben Csáky csapatait a vavrisói
sánc körül 4-én elhelyezte, alkalmas volt arra, hogy Tol-
letet teljesen körülzárja, minden külső segítségtől meg-
foszsa és kiéheztesse. Tehát még így is győzelemmel vég-
ződhetett volna a lipatói expedíció. A sáncba szorult néme-
tek ellenállása szintén óráról órára csökkent, lövészerük
fogyóban volt, ezért nem sokat ártottak az őket körülzáró
kurucoknak, akik éberem figyelték az ellenség minden meg-
mozdulását. Mivel pedig futóárkaikkal és vivósáncaikkal
már a csillagsánc lábáig jutottak, még azt is megtudták
akadályozni, hogy a németek elhullott lovaikat a sáncból
kidobják.

Csákynek tehát semmi mást nem kellett volna tenni,
mint ebben a rendkívül előnyös helyzetben nyugodtan ki-
tartani, addig, amíg a német sáncban az utolsó töltény
és az utolsó kenyérdarab elfogy. Tollet lelkierője és el-
szántsága, valamint kis csapatának harcértéke dicséretre-
méltó. Ezt jelentéseikben a kuruc vezérek is szívesen elis-
merték. Egyébként is igen tapasztalt ügyes vezér volt s

⁶⁹ Czelder jelentése, Történelmi Tár. 1908. évfolyam 421. oldal.

kitartásának köszönhetően azt, hogy mégis kiszabadult szo-
rult helyzetéből.

7-én hajnalban Tollet nagy örömmel és meglepetéssel
láthatta azt, hogy a kuruc záróvonal legveszélyesebb sza-
kasza, a feje feletti dombokon levő kuruc csapat, Rivière
ágyúival együtt, szedelőzködni kezd és levonul a Béla
patak völgyébe, a sánc túlsó oldalán felállított csapatok-
hoz. Bár Rivière ágyúi innen is folytatták a csillagsánc
lövetését, de mindenesetre kevesebb eredménnyel, mint a
dombtetőről. Csáky ezzel az intézkedésével kinyitotta a
kaput Tollet háta mögött. Hogy miért tette ezt a teljesen
felesleges változtatást záróvonalában, — nem tudjuk. Sem
ő, sem alvezérei leveleiben erre magyarázatot nem talá-
lunk, csupán Rivière jegyzi meg helyzetvázlatához készí-
tett magyarázatában kissé epés iróniával azt, hogy Csá-
kyék nyilván azért parancsolták őt le a dombokról, mert
onnan »nagyon jól lehetett zavarni az ellenség nyu-
galmát«. ⁷⁰

Csáky 6-án két helyzetjelentést küldött Bercsényihez
s azután is mindennap értesítette a főtábornokot az ese-
ményekről. A 6-án küldött első jelentéséhez mellékelte
Czeldernek egy levelét. Ügylátszik ebben közölte vele a
brigadéros Szinay sztara-horai expedíciójának csúfos ku-
darcát. ⁷¹ 6-án küldött második jelentéséből pedig az tűnik
ki, hogy Bercsényitől újabb figyelmeztetést kapott a zse-
lizi és zólyomgyepei németek megmozdulásáról. Erre a
hírré Szemere brigadérost Czelderék után küldte azzal a
paranccsal, hogy Czeldert sürgősen fordítsa egyenesen a
sztara-horai hágó felé, maga pedig a Vág völgyében levő
lovasságot (Pauer, Réthey, Tóth Márton) vegye keze alá
és telepedjék le azzal Liptószentmiklós környékén.

Csáky ezt az intézkedését helyeselhetjük, de feles-
leges módon mind Czeldernek, mind Szemerének újból
a lelkére kötötte azt, hogy ha az ellenség őket kikerülve
Liptóba jönne, azonnal értesítsék őt, jöjjenek vissza és

⁷⁰ Okmánytár V. szám.

⁷¹ „ VI. szám.

akkor ő is abbahagyja a sánc ostromát és visszavonul.⁷²

Ezután már nyilvánvaló volt úgy Csajághy, mint Andrassy előtt Csákynek az a szándéka, hogy minél előbb abbahagyja a sánc ostromát és minden kényszerítő ok nélkül vissza fog vonulni. Csajághy relációjában pontosan megjelöli még a napot is — szerdát — (augusztus 7-ét), amikor Csáky már el akart menni a sánc alól. Ő, Rivière és Nyáray azonban ekkor még megértették Csákyval azt, hogy felesleges már most aggódni egy olyan ellenség miatt, amelyik még távol van. Maradjanak tehát nyugodtan és várják meg annak közeledését, hiszen még akkor is elég idejük és alkalmuk lesz a szepességi erdőkön, hegyeken keresztül visszavonulni, ha a császáriak már Liptószentmiklósra érnének. Ez érvelés helyességét Csáky ezúttal belátta és csapataival helyben maradt még két napig. Augusztus 8-án, — bizonyára Csajághyék hatása alatt —, bizakodóbb hangon írt Bercsényinek. »Mi még eddig is innend az ellenség jövetelinek bizonytalan hírére meg nem indultunk, hanem itt ezen bészorult ellenséget bombardírozzuk és szorongatjuk, hatsak succursusa nem érkezik, kénytelen leszen, hiszem Istent, magát föladni... ezen egész ellenség kézben kerülése felől teljes reményiségünk lehet, mert Ebergényi csak bujkál, az hegyekben vette magát, nem sok succursust adhat ezeknek.«⁷³

Czelder, aki igen jól ismerte a vavrisói sáncba szorult ellenség kínos helyzetét, igen csodálkozott Csákynek azon az utasításán, hogy nagyon vigyázzon a visszavonulás lehetőségének megóvására és azon is, hogy az altábornagy már a főcsapat visszavonulására is gondol. Sürgősen visszautazott neki, hogy ne mozduljon a sáncok alól, mert az az ellenség, amely Pozsgay hadnagy fejessége folytán a stureci hágón lábát megvetette, igen gyenge, attól tehát nem kell félni.⁷⁴ Besztercebányán, — hír szerint, — nincs is ellenség, a városi lakosság őrzi a kapukat. Mindössze

⁷² Ar. Rák. VI. kötet 263. oldal.

⁷³ Okmánytár VII. szám.

⁷⁴ Czelder jelentése. Történelmi Tár 1908. évfolyam 421. oldal.

kb. 200 lovas és 200 gyalogos ment Breznó felé s tovább Rózsahegyre, mert az ottani kincstári tisztartó, — Neffzern, — sürgősen kért segítséget akkor, amikor látta, hogy Czelderék a Vág völgyén vonulnak e város felé.⁷⁵ Jelentését azzal végzi, hogy »sehonnan, sem Zólyom, ugy Turóc és Trencsén tájékáról semmi succursusát ellenségnek nem hallhatom«.

A Nemzeti Múzeum Thaly-gyűjteményében van egy egykorú másolata annak a levélnek, amelyet valaki Rózsahegyről Dicent kamarai tanácsosnak küldött Besztercebányára. Küldőjének neve olvashatatlan, de a levél tartalma azt mutatja, hogy ez lehet Neffzern segélykérő levele. Ebből tudjuk meg azt, hogy Czelder 6-án már Rózsahegy alatt volt. Nagyobb császári sereg nem tartózkodott ott, a kastély védelmére tehát maga a levél írója vállalkozott néhány gyorsan összeszedett katonával, gazdasági cseléddel, urasági hajdúval. Volt négy, nagykaliberű puskájuk is, azokkal tüzeltek a kastély alatt megjelenő kurucokra. Czelderék nem támadták meg a kastélyt, hanem a hegyek felé kanyarodva akarták (szerinte) Besztercebányát elérni. Szerencse, hogy az ő kérésére egy császári osztag Lembruch főstrázsamesterrel a Szuha hegyet már megszállta volt és Kempisch főstrázsamester 220 lovassal Rózsahegy felé sietett. A hegyekben éjjel nem találkozott ellenséggel, úgy hogy már 7-én Rózsahegyre érkezett. Ugyanezen a napon jött Ebergényi is 6 nehéz lovas századdal és 3 század Ocskay-huszárral, továbbá népfelkelőkkel és gyalogsággal Rózsahegyre s ott tartózkodott két napig.⁷⁶

Czelder valóban nem akart Rózsahegy ostromával vesződni, mert sürgösebbnek vélte a stureci hágó biztosítását. Styavnikról Luzsnára vonult, onnan 8-án Oszadára. Másnap előreküldte Bajcsy főstrázsamestert kb. 300 hajdúval a stureci hágó felé. Bajcsy Revucánál összetalálkozott Viard előcsapataival, de, mert vigyázatlanul menetelt

⁷⁵ Czelder levele Styavnikról (Nagyselmec Rózsahegy mellett) augusztus 7-én. Nemzeti Múzeum Thaly-gyűjtemény id. helyen 255. lap.

⁷⁶ U. o. 256. oldal.

és úgyszólván az ellenség karjaiba futott, rövid, de heves tűzharc után kénytelen volt Oszada felé hátrálni. Czelder szerint Bajcsynak sikerült kezdetben az ellenséget visszaszorítani a Szuha völgyéig, de ott kelepcébe került, mert a környék lakosai »igen labanczosak lévén«, eltitkolták egy erősebb császári csapat jelenlétét. Bajcsy elég súlyos veszteségek árán tudott csak Czelderhez visszatérni. Neffzern értesülése szerint az erős tűzharcban a császáriak 12, a kurucok 120 embert vesztek. Mivel Czelder időközben újból visszavonulásra intő üzeneteket kapott Csákytól, nem akart többé nagyobb harcba bocsátkozni. Legénységének nagy része (árvai és liptói emberek) a rossz ellátás miatt már útközben elszökösött. Ekkor már tudta azt is, hogy Viardnak, Besztercebányáról 9-én Rózsahegy felé menetelő csapatával az éj sötétjében elmellőzték egymást, tehát ez a csapat már Rózsahegyben van. További ottmaradását ezekután céltalannak látta. Ragaszkodva Csáky utasításához, ezért 9-én este a stureci hágó vidékéről eltávozott és — ma már pontosan meg nem állapítható útvonalon — az akkori térképek szerint valószínűleg Magurka mellett áthaladva az Alacsony-Tátra gerincén, aug. 12-én a Garam völgyébe, Polomka községbe érkezett.⁷⁷

Neffzern levele szerint a Rózsahegybe bevonuló Ebergényi egész harccsoportjával 8-án este visszament Árvába, Viard pedig csak 10-én ért 500 lovassal és 600 gyalogossal az említett városba. Az az ellenséges haderő, amelynek Liptóba való jövetelétől Csáky annyira félt, végeredményében tehát mindössze ebből a két harccsoportból állott, amely együttvéve sem volt több mint 2000—2500 fő, két csoportra szakítva és augusztus 10-én még mindig kb. 30 km.-nyi távolságban táborozott a liptói sáncrendszer mögött.

A Zselizen tartózkodó Pálffy tábornagy augusztus 6-án értesült először arról, hogy Csáky altábornagy Vavrisónál körülzárta Tolletet. Az ő utasítására indult Viard

⁷⁷ Polomkáról, augusztus 12-én Bercsényihez intézett levele. Történelmi Tr 1908. évfolyam 414. oldal.

Zólyomból Liptó felé s ő maga is kimozdult zselizi táborából. Augusztus 9-én este Zólyomba érkezett. Onnan azonban már nem tudott tovább menni, mert Galánthai Balogh István brigadéros és Polereczky Mátyás kuruc ezredes Selmece, Zólyomot és Breznóbányát fenyegette, úgy hogy Pálffynak az volt az érzése, hogy az elkövetkező harcok súlypontja nem Liptóban van. Nem is ment ezért már tovább, hanem Divény alatt megállott s előkészületeket tett Gács várának ostromára.⁷⁸

Mindezekből világosan kitűnik az, hogy mennyire igazuk volt azoknak a kuruc alvezéreknek, akik a vavrisói sánc megrohanását sürgették és mennyire alaptalan volt Csáky aggodalma a Tollet felmentésére küldött ellenség beavatkozása miatt.

Viard és Ebergényi megmozdulását Csáky természetesen megtudta. Erre a hírre nemcsak Czeldert rendelte vissza, hanem Pauernak is újból ilyen parancsot küldött. Bár Pauer megnyugtatta őt, hogy Ebergényi csak ide-oda vonulgat, tehát úgylátszik nem közeledik komolyan a liptói sáncok felé, Csáky ekkor már (augusztus 9-én reggel) véglegesen döntött az ostromzár megszüntetése és csapatainak visszavonása felől.⁷⁹ A sátorába összegyűlt alvezérek újból hevesen, szinte fegyvelemsértően ellenezték a visszavonulást. Egyikük saját felelősségére előző nap még támadásra csoportosulva, valóban előnyomulást kísérelt meg a sánc felé (a Wienerisches Diarium szerint: »ruckten ordentlich gegen die Schantze vor«), de mindez nem használt semmit. A heves vitatkozás érdekes képét festi Rivière abban a levelében, amelyet a visszavonulás után, augusztus 10-én, fogyatékos német nyelvtudással Bercsényinek írt ekképen: »haben protestirdt, undt haben nicht wollen ihre Post verlassen, — ja der Szent-Ivány, Tot Marton, und andere haben offentlich vor der Zeldt vor dem General Csaky geschrien, dass sie Liptau nicht verlassen werden bis zur

⁷⁸ *Jurkovich Emil*: II. Rákóczi Ferenc szabadságharca és Besztercebánya. 290—1. oldalak.

⁷⁹ Pauer levele Andrásfalváról. 1709. augusztus 8. Nemzeti Múzeum Thaly-gyűjtemény id. helyen 260. lap.

Extremitet. Der Oberster Bauer (Pauer) hat gar auff sein Mitzen getretten, undt ich hab mir die helfften der Haar ausgerissen; alle Officieren undt Heyducken haben wollen sturmen lauffen — doch hat man nicht können den General darmit persvadiren; man hat ihn gebeten: er soll nur warten bis der Feindt ein oder zwey Meiln von uns wirdt sein, er hat doch nicht zugelassen, undt díesen allen Unglück ist der Baboczay die grosse Ursach, — indem er den Generalen Csaky allezeit in die Ohren geblasen hat undt ist alle zeit contra gewesen, wann wir anrathen haben, dass wir sollen bleiben«. ⁸⁰

Augusztus 9-én napközben már lanyhulni kezdett a kurucok tüzelése és az est beálltakor, a vavrisói csillagsánc végső szükségbe jutott német őrségének nagy megkönnyebbülésére, csendben kivonultak az árkokból. Csáky seregét Hibbe körül gyülekeztette és azután visszavezette azon az úton, amelyen a harcra felvonultak. Augusztus 10-én már Szepes megyében Vikartóc mellett szállt táborba.

Csáky visszavonulási szándékáról Vavrisóról küldött utolsó jelentésében számol be Bercsényinek. Böven fejtegeti a minden felől, Zólyomból, Rózsahegyről, a bányavárosokból közeledő ellenségről szóló híreit. Súlyosbítja a helyzetet, mint írja az is, hogy egy, Rózsahegy alatti portyázás alkalmával Szegedy Ignác őrnagy és Bivolini (azelőtt Bercsényi irnoka) átszöktek a császáriakhoz. Az ellenség közeledésére nézve tehát: »Ngod orderéhez képest tanácsosabbnak itélem Paur uramot is az ott lévő lovas hadakkal contrahálnom és mai napon innend retirálnom magamat. Az mint már az cancelláriát megindítottam innend«. ⁸¹

⁸⁰ Történelmi Tár 1908. évfolyam 413–13. oldal.

⁸¹ Ar. Rák. VI. kötet 271. oldal. Szegedy Ignác a Sárospatakon kivégzett Bezerédj Imre brigadéros őrnagya volt s már akkor árulás gyanújába keveredett. Nem sokáig harcolt átszökése után Rákóczi ellen, mert augusztus 23-án Divinynél a kurucok kezébe került. Bercsényi az Ajnácskő várában tartott haditörvényszéki tárgyalás ítélete alapján még ez évben lefejeztette. Bivolini átpártolása után Ebergényi titkára lett. 1710. és 11-ből származó naplófeljegyzései a kuruc felkelés utolsó mozzanatainak értékes forrásai. Lásd Magyar Történelmi Emlékek 2. osztály XXVII. kötet.

Rákóczi Ferencnek alkalmas időpontban készített haditerve, Bercsényinek igen alapos és nagyon könnyen végrehajtható támadási utasítása íme, ilyen körülmények között bukott meg az expedíciót vezető fővezér alkalmatlansága és gyengesége miatt.

IV.

Veszteségek. A visszavonulás következményei. Hadihelyzet a lipthói kudarc után. A Csákyék ellen indított vizsgálat.

Érdekes és egyben szokatlan jelenség az, hogy a vavrisói sánc körüli hét napig tartó harcnak kuruc veszteségeiről nincs adatunk. A harcban résztvettek jelentései csak úgy általánosságban mondják, hogy »a mieink közül is sokan estek sebbe« stb., de határozott számadatokat sehol sem találtam. Mindenesetre az lehet ennek magyarázata, hogy a sáncba beszorult ellenség csekély lövészere miatt hevesen aligha tüzelhetett. Közelharcra pedig sehol sem került a sor, mert az egész idő alatt csak a hradeki várkastélyból merészkedett, — Andrassy tábornok relatiója szerint, — vagy kétszer feléjük az ellenség »lámáskodni«, de amikor a kurucok arra fordultak, harc nélkül visszafutottak. Pontosan nem is igen lehetett Csáky főhadiszállásán összeszámlálni a harcban elesettek vagy megsebesültek számát, mert a jobbára újoncokból álló sereg egy része vagy már a harcok alatt, vagy a visszavonulás elrendelése után elszéledt. Csupán egy adatot találtam arról, hogy a harcban sebesülteket Lőcsére küldték orvosi kezelésre, de azok számát nem ismerjük. ⁸²

A sáncba szorult Wolfskehl dragonyos ezred pontos veszteségi lajstromát a Wienerisches Diarium többször idézett száma közli. E szerint elesett 1 kapitány, 1 káplár,

⁸² Csáky és Csajághy levelei a lőcsei városi levéltárban. Századok 1872. évfolyam. 595. oldal.

8 közember. Megsebesült 1 kapitány, 19 közember; eltűnt 2 közember; fogságba jutott 1 hadnagy, 2 káplár, 30 közember. Összes veszteség 65 fő. Az ezred lovai közül elpusztult 63 darab, megsérült 45 darab, összes veszteségük tehát 108 ló.

Csáky a sánc alól való elvonulása után a gyalogságot Szemere és Réthey lovasaival Észak-Gömörbe, Telgárt Murányalja, Dobsina vidékére küldte. Babocsay dandárjával és Pauer ezredei Liptó megye határán a Szepességben maradtak. Czelder különítménye augusztus 12-én már Polomkán, tehát a Garam völgyében, Telgárt felé vezető úton volt és pár nap múlva ő is csatlakozott a Murányalja körül pihenő sereghez.

Tollet Csákyék eltávozása után azonnal kivonta kis csapatát a vavrisói sánc dögleletes levegőjéből és a szentpéterei sáncban helyezkedett el. A vavrisói sánctól kitakarította, de őrséget sem ott, sem pedig Pribilinán nem hagyott, hanem annál jobban kiépítette a szentpéterit. De abban sem hagyott erősebb őrséget, hanem többi csapatait is hátrább vonta Liptószentmiklós vidékére, amelynek temploma körül három ölnyi széles sánctól építettett a lebontott házak anyagából. A be nem vált vavrisói sáncrendszer helyett úgylátszik csupán itt akarta a Vág völgyét elzárni.⁸³

Bercsényi a Liptóból visszatért hadaknak pihenést engedett, mert látta, hogy ezekkel a törődött és vezéreik puhasága miatt békétlenkedő hadakkal a csorbát kiköszörölni amúgy sem lehet. Nagyon bántotta őt a szépen indult hadjárat meghiúsulása, mert ilyen módon kénytelen volt teljesen bizonytalan körülmények között más helyen keresni alkalmat a császári arcvonal megtámadására. »Mint az talpaégett kuvasz, csak nyujtózom valahol, hacsak más motussa az ellenségnek fel nem ébreszt... Csak azon fáj a szívem, hogy az szegény Dunántul valókon nem segíthetek... Megválik Pálffy hová ment? abbul fog megtet-

⁸³ Luby György kuruc ezredes jelentése IX/7-éről Bercsényihez. Okmánytár VIII. szám.

szeni minden tovább való dolgom.⁸⁴ Mozgékony elméjével azonban már pár nap múlva tisztában látta a helyzetet. Pálffy Divény, Gyetva, Zólyom vidékéről nem mozdult ki. Ezért tehát Bercsényi új hadműveletének bázisát a Rima völgyére helyezte. Ráho község környékéről, — mint központból, — akart egyrészt Tiszolcon át Breznóbánya felé, másrészt pedig Fülek-Losonc felé operálni. Ezekkel a hadműveletekkel az év hátralévő hónapjaiban sikerült is neki Pálffy csapatait annyira lekötöni, hogy a császáriak 1709. év végéig alig jutottak valamivel tovább és Gács várának november elején történt elfoglalásán kívül, ezen a vidéken nagyobb eredményekkel nem dicsekedhettek.

A Liptó határán hátrahagyott Babocsay, főleg pedig Pauer szeptember havában kisebb betöréseket rendeztek ugyan Vavrisó felé és a két Andrassy testvér — István és Pál, — Szepesben és Gömörben csapatokat is gyűjtöttek egy újabb liptói expedícióra, — aminek főképen Riviére volt erélyes szószólója, — de a Felvidéknek ezen a színterén ebben az évben nagyobb küzdelmek, fontosabb események már nem játszódtak le. A liptói kudarc súlyos következménye volt nemcsak az, hogy Rákóczi támadó hadterve és az ennek eredményeképpen várható térfyerés meghiúsult, hanem az is, hogy e vidék lakossága, most már végleg elvesztette a hitét a nemzeti ügy diadalában, Rákóczi katonáit többé nem támogatta,⁸⁵ és a liptói és más vármegyék nemessége sietett Liptó-Szent-Miklósra »a homagium letételére«.

Tollet tábornok szorongattatásának és felszabadulásának híre csak augusztus vége felé érkezett Bécsbe. Pálffy divényi táborából jelentette augusztus 21-én Savoyai Eugennak, hogy Tollet felszabadítására épen jókor indult, mert ez a szorult helyzetbe került generális már legfeljebb két napig tudta volna magát tartani.⁸⁶ Ugyancsak Eugen

⁸⁴ Levele Murányaljáról a fejedelemhez. Ar. Rák. VI. kötet 278. oldal.

⁸⁵ Adrassyék levelei az Országos Levéltár Missilis-gyűjteményében és Csajághy relatiója.

⁸⁶ Okmánytár IX. szám.

herceghez intézte Thieil császári haditanácsos augusztus 31-én azt a levelet, amelyben néhány részletesebb adatot közöl Tollet védekezéséről. Megdicséri ebben a Wolfskehl ezred szívós kitartását.⁸⁷ Ugyancsak augusztus 31-én küldött Pálffy levelet bizalmas barátjának, Csáky Imre gróf bíborosnak is. Ebben őszintén elmondja, hogy Liptóban, Hradek mellett hajszón: múltott a kurucok győzelme, a végén mégis szaladtak. »Ha a vén ember (érti alatta Heister) engedne progrediálni, több népet adna, szép operatiókat tehetnék.«⁸⁸

Csáky visszavonulásának hírére Bercsényi már augusztus 11-én megtudta Ráhó melletti táborában. Azonnal Murányaljára sietett, a visszatérő csapatok elé. Ott várta már őt Andrássy báró, akit Csáky szóbeli jelentéstételre maga helyett Bercsényihez küldött. Rákóczi sárospataki várában augusztus 10-én még türelmetlenül és reménykedve várta Csáky Mihály szerencsésen kezdődő próbájának végét. 13-án azután már ő is megtudta a szomorú valóságot. A főhadiszállásán tartózkodó Des Alleurs altábornagynak pedig ez jó alkalom volt arra, hogy királyához írt leveleiben keményen bírálva a kurucokat, kiállítsa róluk azt a nem hízelgő bizonyítványt, »hogy a magyarok szokásos hebehurgyasággal vonultak vissza és csakis az ellenség gyengeségének köszönhető, hogy még tarthatják magukat egy ideig, mert sem bátorságukban, sem pedig katonai fölényükben nem lehet bízni.«⁸⁹

Hogy Rákóczit mennyire bántotta e szép reményekkel kecsegtető haditervének meghiúsulása, kitűnik abból a szokatlanul erélyes hangú leveléből, amelyet Patakról, augusztus 23-án a hozzá érkezett első hírek hatása alatt Bercsényihez intézett.

»Én mindezen lármázó hírek és helytelenségek között megvallom semmit rosszabbat nem látok, minthogy

⁸⁷ Okmánytár X. szám.

⁸⁸ Eredeti levél a szepesmindszenti Csáky-levéltár 7/341. számú fascikulusából. (Vitéz dr. Málnási Ödön tanár, igen tisztelt barátom szíves közlése.)

⁸⁹ Okmánytár III. B. és C.

evvel mindkettőnknek személye discredítáltatik az ország előtt, s végtére nagyobb szerencsétlenség kerekedhetik belőle, ha pro contentatione populi et justitia példa nélkül hagyatik az dolog; s ideje s alkalmatossága van most Kegyelmednek, hogy megmutassa az ország előtt, hogy rosszul cselekedő atyjafiának sem kíván kedvezni. Jól tudom én discernálni, quod non sit peccatum malitiose, sed haec insufficientia committere facit. De evvel, mivel már sokszori példa, nem satisfaciálunk az országnak; annakokáért pro satisfactione omnium méltónak tartom lenni, hogy suspendáltassék ab officio, ha arestom nem indicáltatik is, az fő-commandó, — s legyen törvény belőle: ne mondják, hogy csak az szegénylegényeket tudjuk büntetni, s ne is gondolják az Generalisok, quod sint condomini Imperii.«⁹⁰

Bármilyen nehezére esett is Bercsényinek, ez után a határozott fejedelmi parancs után neki kellett elvégezni a szomorú lipitói ügy kivizsgálását és megindítani az eljárást sógora, Csáky Mihály ellen. Ekkor már kezében volt Rivière ezredesnek szenvedélyes hangon írt levele is, amelyben nyíltan vádolja Csákyt és Babocsayt s megüzeni Bercsényinek »...wenn diese Sache ohne Straff vorbei wirdt gehen: so wirdt die ganze Armee nichts tentiren, dann sie schreien: Justitia, justitia, justitia! wieder die zwey Personen.«⁹¹

Bercsényi nem is akarta az ügyet elsimítani. »Ezen nagy kész dolognak ily gyalázatos bomlását megvizsgálom igazán és nemcsak szóra hagyom. Revier uram keservesen ír nekem s az mint látom, igazán.« Egyelőre még nem volt tisztában azzal, hogy Csákyt azonnal letartóztassa-e vagy előbb kihallgassa és írásbeli jelentést kérjen magatartása felől. Csáky ugyanis nem ment csapataival a telgárti-murányaljai táborba, hanem Bercsényi engedélyével visszavonult Szepes megyei újmajori birtokára. Bercsényi ebben a kérdésben határozott parancsot remélt Rákóczitól.⁹² De

⁹⁰ Ar. Rák. II. kötet 517—18. oldalak.

⁹¹ Id. levél. Történelmi Tár 1908. évfolyam 414. oldal.

⁹² Ar. Rák. VI. kötet 276. és 278. oldalak.

a fejedelemnek türelme elfogyott. »Kegyelmed vette már Csáky Mihály iránt való resolútiómat, mi haszna írom tovább is töprenkedésemet, hogy az Istentől adott kegyelmet ily gyalázatosan vesztenk el.« A fejedelem higgadt, bölcs ítéletével már akkor látta a kivizsgálás eredményét: »Kinyilatkoztatja majd az inquisitio, hogy insufficientia volt az oka.«⁹³

A vizsgálatot Bercsényi azonnal meg is indította és a murányaljai táborban tartózkodó vezérektől és az expedíció egyes mozzanataiban szerepet vitt főtisztektől részletes írásbeli jelentéseket követelt. Ottani főhadiszállásán készültek Andrassy, Csajághy, Czelder, Szinay jelentései augusztus 13-án és 14-én. Rivière ezredes ezekben a napokban Kassán tartózkodott, hogy ágyúkat és lövészert hozzon egy esetleges újabb lipthói próbálkozás céljaira. Jelentését írásban küldte be, mellékelve hozzá a már többször említett sajátkezü helyzetvázlatot. Babocsayt úgylátszik ezekben a hetekben Bercsényi nem tudta elérni, mert az ő részletes jelentését a főtábornok csak szeptember 24-én kapta kezébe. Hogy Csáky küldött-e magatartásáról részletes jelentést, annak nyomát nem találtam. Parancsot kapott erre, — az bizonyos. A Rákóczi levéltárban őrzött gyűjteményben valamennyi itt felsorolt jelentés együtt található, de Csáky jelentése, ha készült ilyen, ott nincs s eddig más helyről sem került napvilágra. Legutolsó és legrészletesebb jelentése a harcokról abban a levélben található, amelyet augusztus 10-én vikartóci táborából küldött Bercsényihez.⁹⁴ Lényegében ismétli az előző napon küldött jelentésében felsorolt okokat és nyomátékosan és határozottan Czelder Orbánra igyekszik hárítani a felelősséget.

Bercsényi sietett Rákóczit megnyugtatni, hogy nem akarja Csáky elégtelenségét szépíteni. A fejedelem szándékának megfelelően már meg is fosztotta a parancsnokságtól s ha a relációja, — amit vár tőle, — erre okot ad, akkor a letartóztatástól és a törvény elé idézéstől sem fogja őt megkímélni.⁹⁵

⁹³ U. o. II. kötet 518. oldal

⁹⁴ Történelmi Tár 1908. évfolyam 410—12. oldalak.

⁹⁵ Ar. Rák. VI. kötet 301. oldal.

Érdekes a Bercsényitől bekért jelentések összehasonlítása. Csáky utolsó helyzetjelentéseiben, Babocsay pedig igen részletes igazoló jelentésében határozottan Czeldert okolják azért, hogy Csáky kénytelen volt a lipthói sánc ostromát abbahagyni. Csajághy ezt nem állítja, bár ő is megjegyzi azt, hogy Czelder nem sietett feladatát, — azaz a sztara-horai passzus megszállását, — úgy végrehajtani, ahogy kellett volna. Andrassy még ennél is óvatosabban nyilatkozik, a visszavonulás okát határozatlanul körülírja (»voltak közülünk, akik javallottuk, stb. stb.), de senkit sem vádol. Rivière Babocsayt tartotta Csáky rosszszellemének és első sorban őt okolja a kudarcért.

E sok szertehúzó, egymást mentő vagy vádoló, saját álláspontját igazolni kívánó vélemény között nehéz volt Bercsényinek eligazodni. Mint az események felett álló bíró már a vizsgálat kezdetén megállapította azt, hogy nem Czelder Orbán volt a kudarc oka.⁹⁶ Ítéletet hozni azonban saját felelősségére még sem akart s úgy látszik azt ajánlotta Rákóczinak, hogy rendelje Csákyt fejedelmi színe elé. Erre vall a fejedelem egy megjegyzése Munkácsról, szeptember 20-án írt levelében. Kifogásolja azt, hogy Bercsényi Csákyt a kudarc után egyszerűen hazabocsátotta: »Azon lések mindazáltal, hogy az kegyelmed opinioja szerint helyrehozzam az dolgot. Én bizony nem sok ceremoniát követek, ha jön, magának jobb lesz, ha nem, — kísérőiről is gondoskodom.⁹⁷ Nem tudjuk, hogy ki húzta-halasztotta a dolgot, való azonban az, hogy Csáky nem sietett Rákóczi udvarába, úgyhogy a fejedelem november 6-án kénytelen volt Bercsényinek ezt írni: »Csáky Mihály iránt én azt gondolom jónak, küldjön embert érte és magához hivatván, ha gyüni nem akar, hozzák hozzám, — mert úgy járunk véle, mint Ocskayval.«⁹⁸

Rákóczinak az a félelme, hogy Csáky árulóvá válnék, teljesen alaptalan volt, mert az altábornagy legszebb jel-

⁹⁶ U. o. 276. oldal.

⁹⁷ U. o. II. kötet 549. oldal.

⁹⁸ U. o. 567. oldal.

lemtulajdonságai között a nemzeti ügghöz és a fejedelemez való hűség voltak első helyen. Bebizonyította ezt azal, hogy rodostói bujdosásában is, a hadvezéri ügyetlenségét elfelejtő és megbocsájtó fejedelem oldala mellett volt és a nemzeti ügghöz való hűségét még annak halála után is megőrizte.

Valószínűnek látszik az a feltevés, hogy a fejedelem, aki minden ügyet példás tárgyilagossággal és hideg fővel szeretett elintézni és minden esetben szívesen hallgatott jószívére, a lipthói kudarc kivizsgálása után meggyőződött arról, hogy Csáky terhére csakis tapasztalatlanságát, gyengeségét és befolyásolhatóságát lehet felróni. Ezek veleszületett tulajdonságok, amelyeken változtatni nem igen lehet. Az természetes, hogy bizalma úgy benne, mint helyettesében és vezértársában, Andrassy Pál báró tábornokban is megrendült, mert ezek után egyiket sem alkalmazta már csapatok élén, vezéri helyeken.

Csákynek bizonyára megbocsátott s más téren foglalkoztatta. Az Országos Levéltár Missilis-levélgyűjteményében találtam egy levelet, amelyet Csáky Mihály intézett Ungvárról Rákóczihoz 1709. december 10-én. A levélből az tűnik ki, hogy Rákóczi őt bízta meg a pultavai csata után Magyarországra szorult svéd-lengyel csapatnak a fejedelem zsoldjába való felfogadásával.

Teljesen homályos előttünk Babocsay brigadéros érthetetlen viselkedése. Harcedzett, kipróbált tiszt volt, nehéz feltételezni róla azt, hogy nem értette meg és nem látta helyesen a vavrisói ellenség szorult helyzetéből kínálkozó kedvező alkalmat. Bőbeszédű, igazoló jelentéséből sem lehet kihámozni Csákyt oly kedvezőtlenül befolyásoló lanya magatartásának okait. Egy személyes jelenség ötlük csak szemünkbe. Ez, a francia ezredes iránt táplált ellenszenve. Riviére ágyúinak működéséről mindig lekicsinylően nyilatkozik és soha sincs vele egy véleményen. Az ellenszenv kölcsönös lehetett, mert Riviére ugyanígy vélekedik Babocsayról. Hogy a kurucok ágyúinak tüze hatástalan lett volna, abban Babocsaynak nincs igaza. Ezt maga a bécsi hivatalos jelentés cáfolja meg, amikor leírja, hogy

a kurucok hat napon keresztül »die Bomben, Carcassen und Feuer-Ballen, deren laut sicherem Nachricht, sie bey 300 mitgebracht, so meisterlich geworffen, dass die zwanzigste die Schantz nicht verfehlet«. ⁹⁹ A kuruc tüzérség hatásos tüzéről egyébként Pálffy is megemlékezik Eugen hercegehez írt levelében.

Babocsay relatiójának végén négy pontban foglalja össze a Lipthóból való eljövételük »legalis okait«. *Első ok* szerinte a hajdúság megbízhatatlansága volt, amely a várható ostrom hírére már Murányból való elindulásuk napjától kezdve folyton szökött. Ha ez úgy is volt, de Csákynek még mindig maradt annyi csapata, hogy a könnyű és rövid lélegzetű ostromot végrehajthatta volna. Bercsényi egyik levelében említi, hogy 4—500 hajdú hiányzik a lipthói harcok óta.

A második ok Babocsay szerint a passzusok (érti ez alatt a stureci hágó átkelőit) gondatlan elvesztése volt, amely miatt az ellenség hátulról kedve szerint szaporíthatta magát. Ha figyelmesen tanulmányozzuk a passzusok védelmére kirendelt érdekelt főtisztek (Czelder, Szemere, Pauer) jelentéseit, akkor megállapíthatjuk abból azt, hogy ez az ok sem helytálló. Igaz ugyan, hogy Viard és Czelder egymást elmellőzték, tehát egy császári csapatnak sikerült Czelder megkerülésével Rózsahegyre bejutni, de ez nem lehetett elégséges ok a vavrisói ostrom abbahagyására. Képzelnék el azt a megoldást, hogy Csáky 9-én még nem vonul el a sánc alól, hanem harciasabb alvezéreinek tanácsára hallgatva, folytatja a körülrást. Tollet és vitézül védekező maroknyi csapatának órái ekkor már meg voltak számlálva. Élelem, lövészer nélkül már hetedik napja kínlódott emberek, lovak összezsúfoltságában, temetetlen halottak és lótetemek borzalmas levegőjében. Nehezen hihető, hogy ezt a nyomorúságot az augusztusi hőségben még 24 óráig bírta volna. Addig pedig segítséget aligha kapott volna. Viard csak 10-én délelőtt érkezett Rózsahegyre hosszú éjjeli menet után, tehát 11-ike előtt aligha ért volna

⁹⁹ Wienerisches Diarium id. helyen.

a lipitói sáncokhoz. Ebergényi még kevésbé, mert ő 10-én Árva felé vonult el. De ha tovább fűzzük a gondolatot s elképzeljük azt, hogy Ebergényi és Viard egyesült erővel kb. 2000 emberrel, még Tollet kapitulációja előtt ér a sáncokhoz, akkor a Béla-patak völgyében nyílt mezőn kellett volna Csáky 3—4000 emberével összeütközni. Ha ez a mezei harc Csáky vereségével végződik, *csak akkor* lett volna indokolt Liptóból való meghátrálása. Ebben az esetben a hadtörténet ítélőszéke előtt igazoltnak mondhatnók magatartását és Rákóczinak sem lett volna oka őt felelőségre vonni.

Babocsay *harmadik oka* egészen alaptalan. Azt állítja, hogy semmi reménységük sem volt ahhoz, hogy a sáncot bombázás útján kényszerítsék a megadásra, csak hiába töltötték ott az időt, mert a hajdúságnak nem volt kedve az ostromhoz. Rivière ágyúi igen is jól működtek és egy, Tolletnél kisebb lelki erővel bíró parancsnok és csapat, már a második, harmadik nap megadta volna magát. Ez Tolletnél is elkövetkezett volna meggyőződés szerint, rövid időn belül. Az pedig, hogy a hajdúságnak nem volt kedve támadni, teljesen alaptalan kijelentés, hiszen tudjuk, hogy milyen szenvedélyes jeleneteket rendeztek Csáky sátorában azok a főtisztek és ezredparancsnokok, akik mindenáron támadni akartak.

Visszatérésének *negyedik okául* Babocsay azt mondja, hogy tanácsosabbnak ítélték addig elmenni, amíg ellenséget nem láttak, mert ha ellenség jön, akkor »formális harcot kellett volna állani« s annak a vége csakis szaladás lett volna. Így pedig az ellenség azt hihette, hogy a sáncot ostromló kurucság csak kisebb portyázó csapat volt. Ez az ok ugyancsak teljesen alaptalan, mert más dolog az, ellenség nélkül hátrálni, mint becsületes harc után nyílt mezőben legyőzve. Alig hiszem, hogy a császári parancsnokok közül bárki is azt hitte, hogy a sáncot ostromló kuruc sereg csak apró portyázó csapat, hiszen a hét nap minden mozzanata úgy a patak két partján, mint a környező dombokon nyíltan, az ellenség szemeláttára játszódott le s a

németek nagyon jól látták Csáky seregének számbeli fölényét.

Mindezeket az okokat Babocsay bizonyára csak a maga igazolására írta. Valami módon mégis sikerült neki magát Bercsényi előtt tisztázni, mert továbbra is megmaradt brigadérosi állásában és a Liptó megyében, a következő hetekben lefolyt kisebb-nagyobb hadmozdulatokban ismételtén találkozunk nevével.

Babocsay még azután is jelentős szerepet vitt a kuruc seregben és 1710. január 22-én Romhány mellett Rákóczi utolsó nagy csatájában vitéz kézitusában vesztette életét.

Az 1709. év augusztusában a vavrisói sánc körül lefolyt kuruc küzdelem bírálatánál elfogadhatjuk Csajághy brigadéros tömör, de nagyon találó megállapítását, amely így hangzik: »...Malitiát nem gondolhatok egyikben is Tiszt Uraimék közül, de vigyázatlanság, gondatlanság és tunya lágyság megvolt. Frissebben, keményebben, gondosabban, szívessebben s álhatatossabban kellett volna Generális Uraméknak az operatiót folytatni, s az Isten megáldotta volna az megmutatott jó szerencsével.«¹⁰⁰

¹⁰⁰ Csajághy relatiója. Történelmi Tár 1908. évfolyam 419. oldal.

OKMÁNYTÁR.

A lipitói hadjárattal foglalkozó egykorú levelek egyrészét Thaly Kálmán »Kuruc hadjárat Liptóban 1709.« című közleményében hozta nyilvánosságra a Történelmi Tár 1908. évfolyamában (400—431. oldal). Ebben közöl 11 drb. különböző eredetű levelet és Rivière említett vázlatát Thalytól rajzolt másolatban. Csáky Mihály altábornagynak négy levelét (augusztus 5—9. napokról) pedig az Archivum Rákócianum VI. kötetének 256—271. lapjain tette közzé.

Okmánytáram ezeknek a publicatióknak kiegészítésére szolgál. Közvettesek ebben néhány eddig ismeretlen, tőlem felkutatott egykorú okmányt; olyanokat, amelyek különösen fontos és érdekes adatokat tartalmaznak.

A francia külügyminisztériumban lévő okmányok szíves lemásolását Pillias Emil párisi historikus, igen tisztelt barátomnak köszönhetem, aki Rákóczi Ferenc franciaországi kapcsolatainak és ottani tartózkodása történetének felkutatásával és megírásával foglalkozik.

I.

Pálffy János gróf Savoay Eugen hercegnek.

Bécs, 1709. június 1.

Megköszöni a hercegnek tábornaggyá való kinevezése ügyében való közbenjárását s panaszkodik Heisterre, hogy nem tájékoztatja őt kellően, mellözi s megoldhatatlan feladatok elé állítja.

Eredetije: Bécsi Kriegsarchiv. Feldakten Ungarn 1709—6—1.

Ihro Durchl. Durchleichtigster Fürst u. gnädigster Fürst Undt Herr Herr!

Ich Solle Euer Durchl. einen Unterthänigsten Dankh

abstatten, Vor die mir von Ihro Kaysl. Maj. allergnädigst Concessirte Veld-Marschalls Stelle, indem mir wohl wissent ist, falls Euer Durchl. nicht so Ville dazu Contribuiret hätte, zu solcher nicht gelanget wäre; Es scheint aber, als ob mich Herr Grall Veldt-Marschall Graff von Heyster, zu der Jenseitigen Postirung bey Leventz, gleich einem Todten grall stellen wollen, den selbiger ohne einziger unterredung, undt zwar in dieser meinung Von hir Verabreisset seyndt, ob wolten sie erstlichen diesen boden säubern, nachgehents wierumb hinüber kommen. So doch umb so mehreres Unmöglich zu seyn scheint, als man die genaue nachricht erhalte, dass der feindt Bereits widerumb 4 Regmter Tolpatschen mit stucken herüber gesetzt hat, Undt ich Soll inzwischen Jenseits Unerreichter Sachen stehn bleiben, auch die postirung in Statu quo lassen: daher mich dan zwischen Heundt und morgen So wohl mit Ihro Kaysl. Maj. alss einem löbl. hof Kriegsraht unterrede, Undt die fernere information einnehmen werde. So dann Euer Durchl. von anderst dero gnädiger erlaubnis habe, Von im so anderem meines Unterthänig. bericht abstatte, der mich zu hohen fürstl. gnadten Unterthänigst empfehle mithin Verharre

Euer Durchl.

Meines gnädigsten Fürsten Undt Herren Herrn
Wien, am 1. Juny 1709.

Untertenigster Diener
Johann Graf Pálffy.

II.

Udvári haditanács határozata.

Egykorú másolat, melyet a haditanács 1709. június 8-án Savoyai Eugen hercegnek küldött.

Az 1709 június első napjaiban Bécsben tartott haditanácsi értekezlet teljes szövege, József császár helyeslő záradékával, Heister kifejtéi véleményét az 1709. évi hadjárat folytatására, amit Pálffy János ellenvetése ellenére

is jóváhagynak, de Pálffy önéllő hatáskörrel ruházzák fel a Dunától északra fekvő területen.

Eredetije: Bécsi Kriegsarchiv Feldakten.

Ungarn 1709—6—ad 4.

Allernädigster Kayser und Herr etc.

Vorgestert ist die von Euer Kay. May. wegen bevorstehender Heisterischen Veld Kriegs operationen in Hungarn unter mein Obrist Hoffmeisters Praesidio allergnädigst angeordnete militar conferenz mit Zueziehung deren Veldtmarschallen Grafen Heister, Schlickh, Johann Palfy, Herberstein und General der Cavalleria Marchesen Cusani gehalten, und darbey erstlich untersuchet worden, ob zu folge der vorlängst noch bey anwesenheit des Hoff Kriegs Raths Praesidenten und General Leuthenandts von Euer Kays. May. über den Heyrigen Veldzug in Hungarn allergnädigst gefassten resolution die dispositiones angeordnet, und alles im stand seye bey nun vortringender Zeit zur würlhlichen execution zuschreiten? oder ob sich der Status etwa und in was geändert, und ob von ietztbesagten ersteren Systemate in totum oder pro parte abzuweichen, mithin etwas anderes, und was aygentlich dissoder ienseits vorzunehmen ratio belli, Euer Kay. Mays. dienste und die gegenwertige umbstände erfordern mögten? Da dann der Veldmarschall Heister pro voto et informatione seine erklährung dahin erstattet, Er habe Vormahls schon das totum in seinen aufsatz vorgestellet, und nachdem ausgefallenen schluss seine mesures genomben, nemblich vor allen die operation diesseits der Donau anzufangen, und mit Säuberung dasigen Landes auszuführen, das, wan dies von statten gienge, und auch sonst nichts geschehete, gleichwohl gnug darmit gerichtet seyn wurde, und dabey bleibe Er noch.

Beederseits zu gleicher Zeit offensive zuagiren seyn wegen abgang der darzur erforderlichen Troupen unmöglich, und dahero nothwenig, sich ienseits der Donau auf der Defensiva inmittler weill zu halten;

Nachdeme die verlangt- und verhoffte zwey Regimen-

ter Cavalleria aus Sibenbürgen nit mehr komben, die Räische auf zweytausent mann angetragene ietzt nur à aintausent Köpff zusamb reduciret worden; die Königl. Dahnische auxiliar Völkher nach Haus gehen, und wegen der Lubomirskischen noch kheine antwortt auf den dem General Veterani nachgeschikhten Courrir zuruckh gelanget, welches auch die Ursach seye, das Er noch etliche Nehembische Compagnien aus Slavonien zu der disseitigen expedition herauszuziehen und die Sibenbürgische recrouten auf eine Kurtze Zeit dasigen besazungen zu Hülffe auszuhalten genöttiget worden.

Jetzt müsse nun abgewarttet werden, der ausschlag von diesem ersteren versuch, worzu Er dem General de Nehem Zwölffhundert pferde Teutscher reütterey, und das Nadasdische Husaren Regiment, nebst neun compagnien Heisterischen Fues Volkh, Saecula- und Slavonischen Räischen, dann Varasdinisch- und Banalischen Croathen zuegeben, selbst aber den Feinde erstlich zu dissipiren suechen wolle, damit der General Nehem gegen den Plattner see an und fortrükhen könne. Wan dis Vorhaben gut ablaufet, seye die intention die Nehembische gleich wider in Slavonien zuruckh zuschikhen und die Sibenbürgische recrouten von dannen losszumachen.

Wo es aber fehl schluge, wäre Er gesinnet zu sicherheit der Nidder- und Inner Österreichischen Landen eine defensions-linea mittels einer postirung längst der Raab zu formiren, umb ein als anderen weeg sodann die andere Haupt operation gegen Ober Hungarn fortzusezen:

Indessen gelebe Er der vesten Hoffnung, die ienseitige linea werde durch die an drey corpi daran gestelte miliz, auch mit schanzen occupirt: und verwahrte Pässe sich genugsamb zu manuteniren in stand seyn, solange keine grosse macht, und gwalt einer feindlichen Armée mit Fus Volkh und stukhen auf Sye anziehet, auf welchen Fall Er auch in tempore all-möglichen Succurs dahin geben, und zu dem ende stets zwey Regimenten zu pferde disseits dermassen á portée halten werde, auf das Sye inner fünf

oder sechs Tügen längst zum General Palfy zuestossen können.

Übrigens müsse Er sich in modo, et tempore executionis in allen nach der constitution des Feindes und anlass der conjuncturen richten, und wolle an seiner vigilanz und eyfer nichts erwinden lassen.

Hierüben nun seynd in der umbfrag alle rationes pro et contra sambt denen beederseits Haupttäglich aus weitläufigkeit des werchs und unerkehrlichkeit der Troupen obhandenen difficultaten, auch mitteln, wie weit Sye zu superiren, und was pro moderno rerum Statu das sicherste seyn mögte, allerseits reifflich überleget, und endlich per majora et vix non unanimia (indeme nur ein einziges votum, des Generalen Palfy, mit der Offensiva ienseits anzufangen, und eine Defensivam disseits der Donau zu bestellen für besser abgesehen) dahin geschlossen worden, das, Primo weillen schon darzur diesponirt, und mit mehr res integra, der operation halber dem erstern Systemati allerdings Vest zu inkariren, und mit der expedition auf diesseitigen Donau-boden in conformität der von dem Veldmarschallen Heister oben projectirten weise in Gottes namen der anfang gemacht, und nach dessen baldigen, auch ob Gott will, glücklichen ausschlag sodann das weitere haubtwerkh ienseits der Donau prosequiret, wie Zumahlen auch die sicherheit der Inner- und nider Österreichischen Landen gestalten Dingen nach, Zuforderist mit behauptung der Donau nebst freyen communication mit denen daran gelegen Pläzen, und dann weiters zuruckh mittels einer besonderen defensions linea und nach zuelänglichkeit der Troupen etwa längst der Raab, oder engeren postirung, auch beständiger beybehaltung einiger national miliz an der Drau und Muhr besorget werden solle.

Secundo bleibet vest gestellet, und verspricht der Veldmarschall Heister, das Er die ienseitige linea vehrender disseitigen operation nit aus den augen, oder gedanken lassen, sondern im fall einer dahin anziehenden grösseren feindlichen macht dem Veldmarschallen Palfy nach allen Kräften und möglichkeit umgesaumt á tempo und

Zwar innerhalb fünff und längstens sechs Tügen (wie dieser es expresse begehret und ausgedungen) erforderlichen Succurs zueschickhen, auch zu dem ende Zwey Regimenter zu Pferd disseits der Donau dermassen á portee stets halten wolle, das Sye in ietzt bestimpter Zeit dahin zu Hülffe gelangen mögen. Wesswegen zugleich umb die nöttige communication verlässlich zuunterhalten man sich beederseits befeissen werde.

Nebst deme solle auch des Veldmarschall Heisters ordre an Ihme, Grafen Palfy also lauthen, dass nach erheischung Euer Kay. May. Dienstes und der obwaltenden gefahr durch an sich Ziehung mehrerer Troupen vom General Steinville und anderen Corpetti (iedoch sovill und wo möglich, ohne Unterbrechung der gefasten linea) Er sich verstärkhen könne. Und sollen ihme auch die Hände keines weges gebunden seyn etwas considerables wider dem Feinde entrepreniren, dafern er eine favorable gelegenheit erlangen thätte, mit gesicherter Hoffnung eines der Militarischen regul und ordnung nach gleichsamb gewissen glücklichen erfolgs, demselben einen empfindlichen streich, ohne hindansezung iedoch obigen praecautions-Suppositi, anzuhenkhen.

Tertio wäre dem General Kriechbaum zuschreiben, das Er zwar gegen Ober-Hungarn, und, wie fürs sicherste geachtet wird, längst der Samos heraus ruckhen, und dem Feinde alle mögliche gelosia geben, auch abbruch Zuthuen trachten, sich aber nit aus seinen Vortheill, oder so tieff ins Land heraus begeben solle, das Ihme ein rebellisches corpo mit vill überlegener stärkhe auf den Halss fallen oder hinter seiner in Sibenbürgen einbrechen könne; Sondern man wolle Ihme durch einen andern Expressen (den Er zuvor erwartten müsse) von hieraus erst das rechte tempo Zuwissen machen, wan Er sich ganz heraus zu wagen und die Hauptdiversion zuunternehmen haben werde.

Quarto bleibe es wegen der disseitigen defensions- und weiteren an der Raab od. engeren postirungs linea bey deme, das solche nach ausgang eben disseitiger opera-

tion dergestalt bestellet werde, wormit die Teutsche Erbländer gleichwohl ihre möglichste sicherheit und be-
dekhung haben.

Quinto und leztlichen werden alle particularie quo ad executionem zu sothanen universal absehens, des Veldmarschallen Heister gutbefinden Zwar überlassen, doch dergestalt, das Er mit rath und beyziehung der Ihme zugegebenen Generalen, und mithin allseitiger nöttiger guten Verständnus das ienige vorkehren solle, was Er mit ihnen pro re nata für Euer Kays. May. und des Publici Dienst und besten das anständigste, erspriesslichste und thuenlichste iedesmahl in facie loci erkhennen wird; dannenhero Ihme auch:

Schliesslichen gemessen aufzuerlegen wäre seine ab- und fortreise von hinnen unverzüglich ad locu operationis anzutretten, alles mit seiner gegenwarth in activitaet Zusezen, und dermassen zubeschleunigen, auf das in einen so importanten das totum nach sich ziehenden werkh die Zeit nit fruchtlos verlohren, noch zu weit und auf keine weis in September hinaus verzogen, sondern Er der gegebenen Hoffnung nach, in drey od. vier wochen disseits fertig werden möge, und dann inn-oder wenigst gleich nach der ernde (wo es an der Subsistenz nit mehr fählen wird), sofort nacher Ober Hungarn anziehen, sich des Landes mit Hülff und guten concert der Sibenbürgischen Diversion bemeistern, und die quartier sambt Verpflegung vor die Armée auff künfftigen winter sicher und Vest darin ein richten und stabiliren könne.

Beruhet solchemnach bey Euer Kays. May. waiter entschluss, ob Sye diese der gehorsambsten conferenz mainung also zuapprobiren, oder was mehrers in sachen allernädigst anzubefehlen belieben wollen, zu dero beharrlichen Kayserlichen Hulden und gnaden sich benebst Selbst in aller unterthanigkeit empfehlet.

Ich thue, was die conferenz hier einrathet,
in allen approbiren.

Joseph s. k.

III.

Kivonatok a párisi külügyminisztérium levéltárának magyar gyűjteményéből az 1709. évből.

ARCHIVES DU MINISTERE DES AFFAIRES ETRANGERES PARIS
HONGRIE & TRANSYLVANIE.

Tome 15 (1709—1710).

A.

Folios 121 et 122.

Lettre de Des Alleurs, à Patak, le 8 Aoust, 1709, parvenue au Roy le 8 octobre.

XIV. Lajosnak jelenti, hogy az ellenjelek csendben vannak; jobb is, ha a kurucok nem kezdenek semmihez, mintsem, hogy valamit rosszul csináljanak.

... Les allemands n'ont encore rien fait, nous ne faisons rien non plus. Il est à souhaiter, selon mon avis, que la Campagne se passe ainsy, parce que je ne vois nulle disposition de nostre part, qui puisse faire espérer aucun bon succès, de sorte que je crois qu'il vaut mieux ne rien faire, que de faire mal;

B.

Folios 124 a 127.

Lettre des Alleurs, de Patak, le 19 Aoust 1709, parvenue au Roi le 17 septembere.

Utal XIV. Lajoshoz augusztus 11-én írt részletes helyzet jelentésére a lipitói harcokról (ez a fontos jelentés, sajnos, nincs már meg a párisi levéltárban). Röviden ismétli a kudarcos hadművelet lejolyását és hatását a hadjárat további sorsára. Semmi reményt nem jüz a kurucok további hadakozásaihoz s csak az ellenség gyengesége az oka annak, hogy még tartják magukat.

Sire,

J'ay receu la lettre dont il a plu a V. M.^{te} de m'honorer le 4 Juillet, j'ay informe V. M. par ma prece-

dente du 11 de ce mois, que les hongrois avaient pris quelques retranchemens sur les ennemis, sans avoir trouvé que très peu résistance, ils n'en avaient plus qu'un a prendre, pour se remettre dans un assez grand pays, et auraient par là obligé des Ennemys a se retirer et a abandonner pëut estre les Villes des Montagnes pendant que le général Heister est de l'autre costé du Danube, qui pousse partout les hongrois, mais sur un bruit qui s'est répandu, que les allemands s'assembloient au nombre de 1700 hommes pour venir secourir leurs retranchemens, les hongrois se sont retirés avec leur confusion et leur précipitation ordinaire, ainsy il n'y a plus que la foiblesse des Ennemys, qui puisse encore maintenir ces gens cy pendant quelque tems, puisqu'el n'y a rien a espérer de leur courage n'y de leur supériorité.

C.

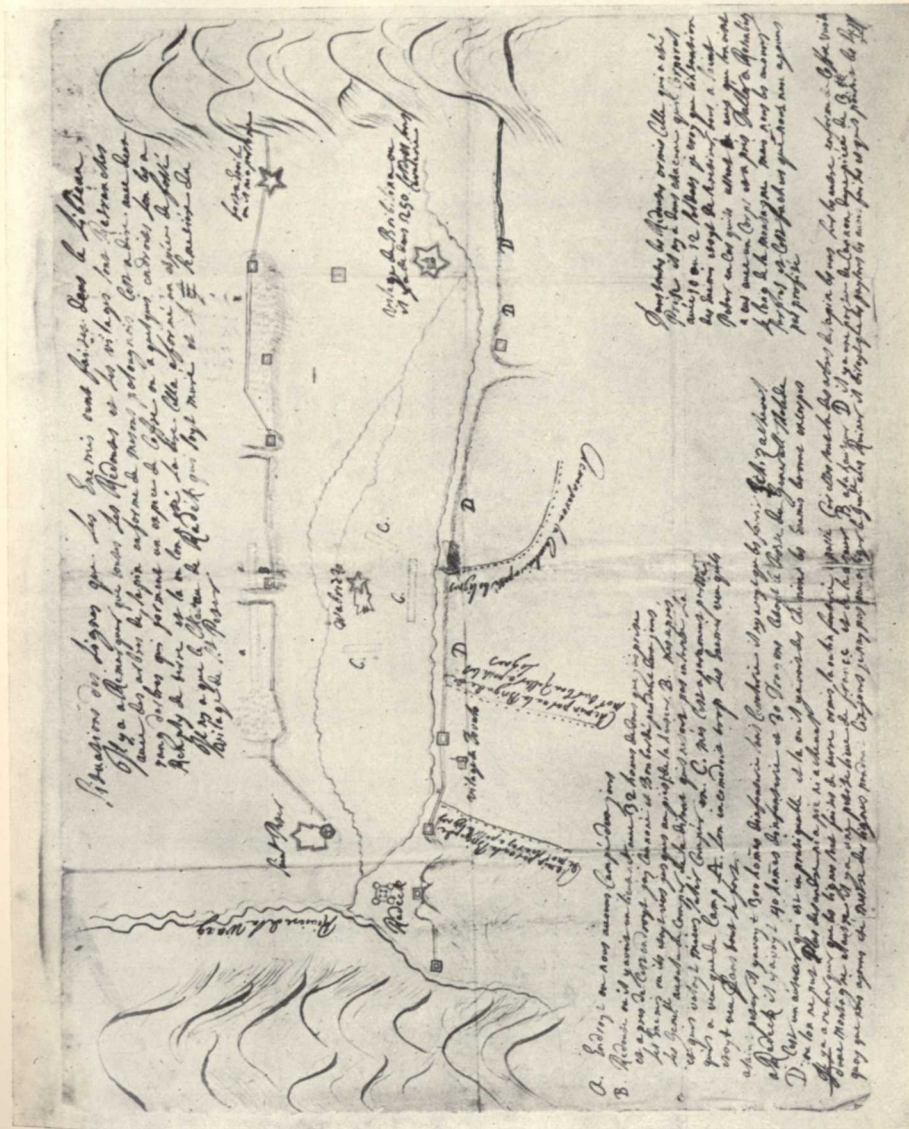
Folio 132.

Lettre de Des Alleurs, de Patak, le 29 Aoust 1709, reçu par la Roi le 15 octobre.

Heister elönyomulása Simontornya jelé és a Dunántúli nagy részének visszafoglalása sajnálatos módon ugyanakkor történt, amikor a lipthói kudarc, pedig ha a kurucoknak sikerül az ellenséget sáncaiban megverni, akkor Heister bizonyára ott hagyta volna a Dunántúlt.

...Cette malheureuse affaire s'est passéé dans le temps que les hongrois auraient pris, s'ils l'avaient voulu, les mauvais retranchemens qu les Allemands ont dans les villes des montagnes avec les troupes qui les gardent et auraient par ce moyen obligé le Général Heister a repasser le Danube.

(A levelek többi részei külpolitikai_vonatkozásúak.)

IV.

Névtelen jelentés a lipthói és árvai császári csapatokról. Kelte ismeretlen, adatai az 1709 június—júliusi helyzetnek jelelnek meg.

Eredetije: ismeretlen. Thalytól készített másolata a Magyar Tudományos Akadémia még rendezetlen Rákóczi iratai között.

Ettat des Troupes quil ya dans le Comitatus de Libteau et D'arava.

Cix etandars du Regiment de Esteinville qui ne sont pas complayt.

Le Regiment de Dragouns de Wolfkél qui ne Consiste qua 400 hommes, qui ne sont pas meme bons monté.

Il y a huit Cent hommes D'infanterie Comendés de plusieurs Regiment qui occupaient plusieurs vilages Retranches et quelques redoute, de puis quatre jours il'y ayt arivé aussi quatre Compagnie Polognayses a cheval, Voyla toutes les Troupes qui il y a dans le comitatus de Libteau et Celluy D'arava subs le Commendement du General Tholeda et Mons. Eberginy

V.

Rivière ezredes helyszíni vázlata.

Kelet nélkül. Mint a magyarázó szövegből kitűnik, az események után készült, valószínűen azért, hogy a harcban részt nem vett Bercsényi, a jelelősségre vont tábornokok és főbb tisztek helyszíni jelentéseit jobban megérthesse. Az idecsatolt jénypépreprodukció az Országos Levéltár Rákóczi-levéltárában levő eredeti, sajátkezű rajznak kb. 1/3-a.

Eredetije az Országos Levéltár Rákóczi-levéltárában, Politikai iratok »1« láda, a lipthói harcokról készült jelentések gyűjteményében.

Rivière ezredes helyszíni vázlatára írt eredeti szöveg.

SITUATIONS DES LIGNES QUE LES ENEMIS ONT FAITES
DANS LE LIBTEAU (Liptó).

Il y a à remarquer, que toutes les Redoutes et les Vilages sont retranchés avec des arbres de sapin, enforme de mesons Polougnois, cett a dire avec deux rang d'arbres, qui forment un espece de Coffre, ou a quelques endroits on les a remply de terre, et la ou lon a oté la tere cella a formé un espèce de fossé. Il ny a que le Chatau de Radék qui soyt muré et le Cemetière du Vilage de St. Peter.

A. Endroyt ou nous avouns campé deux jours.

B. Redoute ou il y avoit un Liutenant avec 32. homes, dedans que j'ai prise, et a pres de cett endroyt jai Canoné et Bonbardé pendant deux jours les Enemis, ou ils etoyt vus jusques au piés de la hauteur B. Mes après le General a voulu decamper de la, disant quil netoit pas ensuredé la, et quil valoyt mieu salér (s'aller) campér en C. més cest apament parsse-quit a veu, que du Camp A. lon incomodoit trop les Enemis, veu quils etoyt veu dans tout le fort. A Saint-Peter il y avoyt 300 hommes d'infanterie sans Cavalerie, il ny avoyt que les fourirschiz a cheval. A Radeck il y avoyt 40. hommes d'infanterie et 30. Dragons, cetoyt le poste du Generall Tholede.

D. Cest un (h)auteur qui est inpratiquable et la ou il y avoit des chemins les Enemis lesount escarpes, ou lon ne put plus desandre ni a pie ni a cheval.

Il y a a remarquer, que les Lignes sont faites de terre ormis la ou l'infanterie a passé, car elles sont la des arbres de sapin les uns sur les autre enforme de Coffre, vus de d'une Montagne al'autre il y a une petite lieue de france et de la (h)auteur B. a la hauteur D. il y a une portée de Cannon d'une piece de 3. quoyque nous ayouns été mestre des Lignes pendant cix jours, je nay pas peu obliger le Genl ales ruiner il disoyt que les paysans les avoit faites et quil pouroit les reparer.

Dans toutes les Redoutes ormis celle qui a été prise il ny a dans chacune q'un Corporal avec 10 ou 12 sol-

dats, je croy que l'intantion des Enemis etoyt de se retirer, tous a Saint-Peter en cas quils ussent eu avis, que lon vint a eus avec un Corps et a prés d'aller a Rosenberg, le long de la Montagne; mais nous les avouns surpris et cest facheus que nous nen avouns pas profité.

Rivière ezredes helyszíni vázlatára írt szöveg fordítása.

AZ ELLENSÉG LIPTÓBAN KÉSZÍTETT SÁNCVONALAINAK
HELYZETE.

Figyelemre méltó az, hogy mind a támpontokat, mind a községekét fenyőfából készült cölöpsáncokkal erősítették meg, amely sáncok lengyel házak mintájára készültek. Vagyis két sorban álló cölöpök, amelyek kofferekhez¹ hasonlítanak. Ezeket helyenként földdel töltötték meg, s ahonnan a földet elvették, ott árkokat ástak. Csupán a radeki várkastélynak és a szentpéterei temetőnek vannak kőfalai.

A. Az a hely, ahol két napig táboroztunk.

B. Támpont, amelyben egy hadnagy volt 32 emberrel, amelyet én elfoglaltam és e hely közeléből ágyúval és mozsarakkal bombáztam két napig az ellenséget, ahonnan látni lehetett őket egészen a B. jelzésű magaslat lábáig. De a tábornokok nem akartak ott táborozni, azt mondván, hogy ott nincsenek biztonságban s hogy sokkal jobb lesz a C.-vel jelzett helyen táborozni. Nyilván azért, mert az A. táborból nagyon zavarni lehetett az ellenség nyugalmát, mivel őt az összes erődítményekben onnan jól lehetett látni.²

¹ „Koffer“ műszaki megjelölésre megfelelő helyes magyar szó nincs. A régi erődítéseknel az árkokat elzáró, kiugró zárt sáncrészeket értették alatta. Ugyancsak megtartottam a redoute kifejezést is, mely alatt zárt sáncot, támpontot értünk.

² Rivièrenek ezt az ironikus megjegyzését megértjük, mivel ismerjük augusztus 10-én Bercsényihez intézett beszámoló jelentését a kudarcról. (Történelmi Tár 1908.) Kezdetből fogva a támadó álláspontot képviselte és igen elítélte Csákynek és alvezéreinek tétovázását, amivel ők voltaképen az ellenségnek segítettek.

Szent-Péteren 300 gyalogos volt, lovasság nélkül, csak a Fourierschützek (századirnokok, egyéb közigazgatási személyek) voltak lovon. Hradeken 40 gyalogos és 30 dragonyos volt elhelyezve. Ez volt Tollet tábornok főhadiszállása.

D. Járhatatlan magaslat s ahol út vezetett a dombra, azt az ellenség elsáncolta, úgyhogy sem gyalog, sem lóháton nem lehetett onnan lejönni.

Meg kell jegyezni, hogy a sáncvonalak földből készültek, kivéve azokat a pontokat, amelyeken keresztül a gyalogság vonult. Itt fenyőfákat fektettek egymásra koffer alakban. A két község közötti távolság kb. egy kis francia mérföld, a *B.* magaslatról a *D.* magaslat kb. egy, háromfontos ágyúlovésnyire van. Bár 6 napig mi voltunk az egész sáncvonal urai, még sem tudtam rábírní a tábornokot arra, hogy azt lerontsa, azt állította, hogy parasztok készítették azokat, tehát újból könnyen helyreállíthatják.

Valamennyi redouteban, kivéve azt, amelyet én elfoglaltam, mindenütt csak egy káplár volt 10—12 katonával. Azt hiszem, hogy az ellenség egész katonaságával Szent-Péterig akart visszavonulni, ha megtudta volna, hogy egész hadtesttel jövünk ellene, azután pedig Rózsahegyig mentek volna a hegység mentén. Mi azonban megleptük őket, ezért bosszantó, hogy nem használtuk ki a kedvező helyzetet.

VI.

**Csáky Mihály altábornagy második jelentése
Bercsényihez.**

1709. augusztus 6.

Czelder jelentését küldi (ma már nincs meg). A sáncba szorult németek segítséget várnak s nem gondolnak a megadásra.

Eredetije: Országos Levéltár Missilis-gyűjtemény.

Méltóságos Magyarország Fő Grális
és Locumtenens kiválóképen való nagy jó Uram!
Tegnap levelem elküldése után minémü Levelét vet-

tem Urban Czelder Uramnak ngnak alázatosan accludalom, várván további tudósítását is ö knek, mellyet azonnal mihent végzek ngnak meg küldeni el nem mulasztom. Ajánlván ngd. kegyességében magamot, maradok

Vavrisónál die 6 Aug A°. 1709.

alázatos engedelmes szolgálója

G. Csáky Mihály s. k.

Az vavrisói lovas Ellenség nagy veszedelmévelis az Bombák miá keményen várja az Succursust s még eddig nem gondolkodot az accordáról.

VII.

**Csáky Mihály altábornagy ötödik jelentése
Bercsényihez.**

1709. augusztus 8.

Tudomásul veszi Bercsényi tájékoztatását a Liptó felé közeledő ellenségről. A sáncba szorult ellenség még erősen tartja magát, de kénytelen lesz élelemhiány miatt megadni magát. Czelder expedíciójához reményeket jüz, mert Ebergényi a hegyek között van és nem segíti a sáncba szorultakat.

Eredetije: Országos Levéltár Missilis-gyűjtemény.

Vavrisónál 8 Aug. 1709.

Méltóságos Fő Grális és Locumtenens

Nékem Nagy Jó Uram

Fülekrül 6 praesentis datált ngd mgs Levelét veszem alázattal ez mai napon, kiből mit irjon Ngd az Ellenség felől alázatosan értem; Mi még eddigis innend az ellenség jövetelinek bizontalan hírére nézve meg nem indultunk, hanem itt ezen bé szorult ellenséget bombardirozzuk és szorongattyuk, ha tsak Sucursussa nem érkezik kéntelen lészen, hiszem Istent magát föl adni, Sánczaibannis az élése fogyatkozik.

Az passusokra meg hadtam Urban Czelder Uramnak szorgalmatos jó vigyázása legyen és az ellenséget im-

pediállya az be jöveteltül, ki ha általok bé nem bocsátatik s onnand is avocatiója lészen, ezen egész ellenség kézben kerülésse felől tellyes reménségünk lehet, mert Ebergényi tsak bujkál, az hegyekben vette magát, nem sok sucursust adhat ezeknek. Minémü hireim érkeztenek azomban im Exiádnak alázatosan accludalom továbbis mindenekről kívánván tudositanom Ngdt maradok

Ngd

alázatos eng. szolgája

G. Csáky Mihály.

VIII.

Luby György kuruc ezredes jelentése Bercsényihez, 1709. szeptember 7-én Csorbáról.

Helyzetjelentés a lipitói sáncok vidékéről a csata után egy hónap mulva.

Eredetije: Országos Levéltár. Missilis-gyűjtemény.

Liptóba menet elő találtam egy dovalói jó embert, aki az hivségét most is megtartja. Tölle értettem, hogy szentpéteri sáncot derekasan megint reparálta az ellenség, 300-ig való muskatéros lévén benne, az is többire csak gyarló és 2 erős magazinum forma házokat, egyiket a falunak felüli dombon, a másikat alul, erősebben építettvén. Liptóujvárbán kevés gyalog német maradott nemességgel. Szentpéteren semmi lovas német nincsen, hanem Szelnicze tájáról (ottan mennyi német legyen ezen ember nem tudhatja, de mondja nem sokra tehetni) alá jár minden nap Szentpéterig huszig való Raiter patalérozni. Szentmiklós erősen sáncoltatja magát, három ölnyi szélességü sáncot akarván megtöltetni Szentegyház körül, feles házakat ottan ledöntetvén azoknak a fájából rovatja a sáncot, de ottan nincs egyéb német hanem valamelyik tiszték, akik a sáncot építenék. Ha ezeket véghez viszik, való hogy megerősödnének, ha most lehetne meggátolni ezen munkájokat, nagy rémulésben is lévén az ellenség, igen jó volna. Vavrisói

és pribilinaí sáncokban senki sincs, bárcsak mult napokon elhagyván Vavrisói sáncot Szentpéter felégettetett volna. Ugy mondja ez az ember, hogy ottan való németség maga is morog, szitkozódik ellenünk, hogy el nem hányattatott s meg nem égettetett, igen megunván az ott való lakást. Szerencse ha meg nem hódolnának erőt látván ahhoz. Paur Ferenc obrister uram ökegyelmével szólhattam, ő kglmének nagy kedve lenne bemenni Liptóba jó dispositióval ha Exellentiád kegyes akarátja járulna hozzá, mert az egész Liptóban való németség nemsok. Mind azonáltal gyaloghad kívántatnék oda jobbára. Rosenbergi kastély körül is sáncot erigáltat, de végére nem mehettem mennyiségét az ellenségnek ottan, megtérvén utamból ha minek mehetek jobban végére, alázatosan megirom Exellentiádnak. Azt is referalja az ember, hogy Thuróczban lármát tévén az mieink az mely ellenség Szalókon ereszkedett volna oda, sok közülök a Béla és Vág vizibe beléholt. Árvában pedig meg vervén a portáját a mieink, hogy igen megrémült állapottal levén az ellenség.

IX.

Pálffy János tábornagy Savoyai Jenő herceghez.

Divény 1709. augusztus 21.

Elindult Liptó jelé Tollet tábornok jelmentésére. Mivel pedig Ebergényi hírei szerint az ellenség új támadásra készül, egyelőre nem megy tovább, hogy beavatkozásra kéznél legyen. Panaszkodik csapatainak rossz ellátása miatt. Heister nem tájékoztatja őt kellően.

Eredetije: Bécsi Kriegsarchiv, Feldakten Ungarn 1709—8—10.

Durchleichtiger Fürst etc.

Gnädigster Herr Herr etc. Euer Hochfürstl. Durchl. meiner unterthänigsten schuldigkeit nach zu bedienen, gratulire nicht allein zu den Bisshero so glorreichen Success dissjähriger Kriegs-operationen: sondern auch dass Bis eintreffung dieses auch der vöste Plaz Tournay gefallen seyn möchte; Mir anwintschend, die gnade gleichends zu

haben, unter Eure Hochfürstl. Durchleucht commando kommen zu können; Weilen Herr General Tollet in Lyptau von dem Feind attaquirt und würklich consternirt gewesen, Bin denselben zu Succuriren, Mich zumoviren, und mit Beygenombener Cavallerie einen Ritt zu zu thun Bemüset worden, darmit auch a tempo also eingetroffen, dass wan man nur noch 2. Tage verweihlet, der Feind sich Lyptau Bemeisteret, mithin selbige Truppen intweder zusamben gehauen, oder gefangen gemacht worden wären, indeme das Löbl. Wolfskeelische Dragoner Regmt. wie nunmehr erst vernomben, ausser denen Linien in einen offenen Dorff, worinnen selbs ausser eines Kleinen abschnids, von einer anlaufenden Cavallerie nicht überfallen zuwerden, einig-anderen defensions-Vortheil nicht gehabt, postirt ware, welches der Feind durch starkes bombardiren also beängstiget, dass sich dessen standhaftigkeit umb so mehr zuverwundern, als sich ein anderes also zu extremitiren schwarhrlich erwartet hätte; Ich habe darüber Mich hierhero gesezet, in mayhnung den dieser orthen stehenden Feind auf ein-oder anderer seithen Beyzukommen, wie aber erst gestern von Herrn Generalen Ebergeni Berichtet werde, congregiret sich der Feind abermahlen, den vorigen Versuch auf gedachtes Lyptau nochmahlen zurepetiren, welches mich dan zuruckhhaltet, hier auf allen Fahl à porté zuverbleiben, hatte aber annoch 1500. pferdte, getrauet Mir den Feind von der Nähe deren Bergstätten, auch unseren postirungen hindan zuwenden, sondern wohl gahr über die Theyss forthzuruken; Nur ist zu betauern, dass man der nunmehr instehenden zeith sich nicht gebrauchte, solche verlihre und dem Feind entgegen sich balt da balt dorth zucolligieren, und dadurch investiret zuseyn, zusehen müesse; wo man inzwischen, die Subsistenz ex hostico zu nemben gehindert ist; und das Brod mit grosser mühe und schwähren mus, annebst aber zusagen keinen kreuzer gelt den gemeinen Mann das wenige wochengelt abreichen zu können, auss dessen obmangl die Krankheiten von Tag zu Tag mehr einzureissen forthfahren; Welch-ein-so anders, ob zwahr des Herrn Feld

Marschallens grafens von Heister Excellenz widerhollet so erfolget mir doch keine antwort und weiss auch in übrigen nicht, wie mich zu verhalten oder was zu thun, oder zulassen habe. Wormit zu Beharrlich hohen gnaden Mich mit Submissen respect gehorsamst empfehle

Euer Hochfürstl. Durchlaucht

Feldtlaager bey Dewin den 21. Augusti 709.

Unterdenigster Diener

Johan Graff Palffy s. k.

X.

Thiell János császári haditanácsos Savoyai Eugen herceghez.

Bécs, 1709. augusztus 31.

Részletes jelentést küld Tollet tábornok liptói harcáról.

Eredetije: A Bécsi Kriegsarchiv, Feldakten Ungarn 1709—8—17.

Wien, den 31. Augusti 1709.

Durchleuchtigster Först etc. gnadigster Herr.

Auss der Liptau seind die particularia Eingeloffen, wie der Feind in 6/m starck den 9. hujus dem H. Gral. Tollet von hinten und Vorne zugleich angegangen ist. Das Wolfskeel. Regt. in Einer kleinen schanz, wo Ess sich hin retirirt gehabt, Zwey Tage lang bombardiert und die wenigen da gestandenen Truppen Sehr beangstiget gehabt. So dass bis 50 mann todt und blessirt, so vil gefangene und biss 150 pferd Todt geblieben, das Regt, aber sich überauss wohl und wacker gewöhrt biss H. Gral. Viard auss den Bergstätten und Herr Gral. Ebergeny auss Arava zu hilff gekomben und den Feind zuruck in die Zips verjagt habe. Da indessen H. Gral. Palfy sich hinter altsohl bey Devin Postirt und die berg Stätte von der anderen Seiten bedeckt hatt, allen ansehen nach fange der Feind sich widder an zu versambeln.

(A levél jolytatása a magyarországi többi hadszínterek eseményeivel joglalkozik.)

Angriff der Kurutzen auf die Liptó-er Schanzen im Sommer 1709.

(Auszug.)

Nach der unglücklichen Schlacht bei Trencsén (3. August 1708.) verlor Franz Rákóczi II. den grössten Teil des westlichen Oberungarns. Die kaiserlichen Truppen erreichten den Unterlauf des Garam, besetzten die Bergstädte und schoben ihre Vorposten bis in die Linie Zólyom-Breznóbánya-Liptószentmiklós-Árva vor. Die, nach der Schlacht zersprengten Kurutzenregimenter waren vorderhand operationsunfähig. Rákóczi legte jedoch grosses Gewicht auf den Besitz des Komitates Szepes und des östlichen Teiles von Oberungarn. Er hatte nämlich die Absicht, von den, — im nördlichen Krieg verwickelten, — Grossmächten Unterstützung zu erbitten; diese konnte er aber nur dann erhoffen, wenn er im ungestörten Besitze von Ostoberungarn, das heisst der Zugänge gegen Polen bleibt.

Er beschränkte sich daher auf die Defensive und verwendete seine ganze Kraft zur Verhinderung der weiteren Vorrückung der kaiserlichen Armee. Als er jedoch im Frühjahr 1709. erfuhr, dass die, im kaiserlichen Sold kämpfenden dänischen Regimenter aus der Front gezogen und nachhause beordert wurden und dadurch eine beträchtliche Schwächung der kaiserlichen Truppen zu erhoffen war, änderte er seinen Plan. Er gab seinem Generalissimus, Grafen Nikolaus Bercsényi den Auftrag, eine Offensive gegen die kaiserliche Vorpostenlinie im Komitate Liptó zu organisieren. Bercsényi versammelte ein Korps unter Führung des Feldmarschalleutnants Grafen Michael Csáky in der Nähe der Ortschaft Telgárt (im nördlichen Teil des Komitates Gömör) und erteilte den Befehl zur Vorrückung gegen die

Befestigungen, welche die kaiserlichen Truppen an der Komitatsgrenze zwischen den Komitaten Szepes und Liptó, in der Nähe der Ortschaft Vavrisó erbaut hatten. Die Stärke dieses Korps betrug 6500—7000 Mann.

Bercsényis Disposition war sehr umfangreich, genau ausgearbeitet und so verfasst, dass man die Vorrückung und den Angriff auf Grund dieser Anordnungen mit grösster Zuversicht hätte durchführen können, umsomehr, da die Lage und die technischen Details des Befestigungssystems um Vavrisó aus Aussagen von kaiserlichen Überläufern genau bekannt waren.

Nach der Grundidee des Fürsten Rákóczi ordnete der Feldmarschalleutnant Graf Csáky am 31. Juli 1709. die Vorrückung aus dem Lager bei Telgárt in zwei Kolonnen an. Er führte die Hauptangriffsgruppe persönlich, ihm war der General Paul Baron Andrassy zugeteilt. In Hranovnica gesellten sich die, von der Zips hinbeordneten Regimenter zu ihm. Er marschierte über Sunyava-Hibbe und erreichte am 3. August das Gelände knapp östlich der kaiserlichen Schanzen. Die zweite Marschkolonne, — geführt vom Brigadier János Csajághy, — rückte als Umfassungsgruppe durch die Pässe der Niederen Tátra und erreichte am selben Tage Kis Poruba, einen Ort in der rechten Flanke der kaiserlichen Schanzen. Csajághy liess dort seine Truppen im Walde verborgen lagern. Graf Csáky sandte noch Tags vorher eine stärkere Vorhut ganz bis zur ersten kaiserlichen Befestigungslinie vor. Mit dieser Vorhut ging auch der französische Ingenieur-Artillerieoberst Jean de la Rivière zur Rekognoszierung vor, der sich das ganze Befestigungssystem genau ansah, um die Kurutzenartillerie richtig placieren zu können.

Laut Angriffsplan sollte Graf Csáky den Feind in der Front angreifen, binden und wenn dies geschehen, hatte die Umgehungsgruppe des Brigadiers Csajághy mit seiner Umgehungsgruppe gegen die rechte Flanke des Feindes vorzustossen.

Der Kommandant der Truppen im Gebiet der Vavrisó-er Schanzen war der kais. General Anton Graf Tollet (Jörger

von Tollet). Es standen ihm bloss das Dragonerregiment Wolfskehl, etwa 400 Mann und eine 900 Mann starke gemischte Gruppe (Kavallerie, Infanterie) zur Verfügung. Die Liptauer Schanzen bildeten eine Talsperre zwischen der Hohen- und Niederen-Tátra und waren angelehnt einerseits an die Vág, andererseits an die Ausläufer der Hohen Tátra, — auf beiden Seiten des Béla-Baches errichtet. Das System bestand aus drei Verteidigungslinien. Die erste und dritte wurde auf den Hügeln beiderseits des Baches erbaut, die zweite, mittlere, — als Hauptverteidigungslinie gedacht, — im Tale des Baches und bestand aus vier befestigten Ortschaften, Im ganzen System konnte man nur das Kastell zu Hradek und den Friedhof von Szentpéter als, mit Steinmauern kräftig ausgebaute Redouten betrachten, alle übrigen Befestigungslinien sowie die darin etablierten viereckigen Stützpunkte waren bloss flüchtige Feldschanzen mit Holzbekleidung, Palisandenwänden und mit Erde gefüllten Holzkoffern.

Feldmarschalleutnant Graf Csáky gliederte die Hauptangriffsgruppe in drei Kolonnen. Die Kavallerie unter Führung der Brigadiere Babocsay und Szemere am rechten Flügel; links davon zwei Infanterieangriffsgruppen, geführt von den Brigadieren Nyáray und Czelder. Der Angriff begann am 4. August, Sonntag, 7 Uhr früh. Nach einem kurzen Reiterkampf gelang es der Kavallerie sich einer Furt durch den Béla-Bach zu bemächtigen. Unterdessen bahnten sich die Infanteriekolonnen durch den stark bewaldeten, sehr steilen und schwer gangbaren Abhang einen Weg in das Béla-Tal. In der ersten Verteidigungslinie bei Dovalló unterhielten die Kaiserlichen nur schwache Vorposten, so dass es den Kurutzen keine grosse Mühe kostete, diese erste Linie an zwei Punkten im ersten Anlauf zu durchbrechen.

Als der General Graf Tollet die Vorrückung der feindlichen Husaren bemerkte, führte er das Dragonerregiment Wolfskehl persönlich im Galopp gegen die gefährdete Stelle. Als er jedoch sah, dass die starken Infanteriekolonnen der Kurutzen bereits die Talsohle des Baches erreich-

ten, liess er nur eine geringere Kavalleriekraft zur Verteidigung der Furt zurück und jagte mit dem ganzen Regiment nach Vavrisó zurück. Es gelang der Angriffsgruppe des Grafen Csáky die mittlere Hauptverteidigungslinie ohne erheblichen Kampf zu erreichen. Der ungarische Feldmarschalleutnant aber hat diese günstige Lage nicht ausgenützt. Obwohl er mit stürmender Hand den Mittelpunkt des ganzen Systems, — die Ortschaft Vavrisó, leicht erobern hätte können, blieb er vor den Schanzen stehen, da er das Eingreifen der Umgehungsgruppe von Csajághy abwarten wollte. Dieser Brigadier war jedoch über den Zeitpunkt des Hauptangriffes und über dessen bisheriges Resultat nicht orientiert, so dass er erst gegen 10 Uhr vormittag in der Nähe des Kampfplatzes erschien. Als der General Tollet bemerkte, dass das Korps der Kurutzen, — welches erheblich stärker war, als seine Truppe, — von allen Seiten gegen Vavrisó vorging, zog er sich in die Ortschaft zurück. Unterdessen gelang es der Kavallerie des Brigadiers Szemere, die schwache gegnerische Abteilung an der Furt zu werfen und stieg er mit den Geschützen des Obersten Rivière und einer Infanteriegruppe auf die Hügel, welche knapp oberhalb der Ortschaft Vavrisó lagen. Somit war der Ring um die schwache kaiserliche Besatzung in Vavrisó vollkommen geschlossen. Graf Tollet hatte das Gefühl, sich in der Ortschaft nicht halten zu können. Er zündete die Strohdächer an und zog sich unter Schutz der mächtigen Rauchwolke in die kleine Sternschanze, — am Nordausgang der Ortschaft, — zurück.

Der Sieg war also schon nahezu vollkommen in den Händen der Kurutzen. Alle Truppenkommandanten, — mit Ausnahme des Brigadiers Babocsay, — beschworen den Grafen Csáky, er möge den Sturm auf die kleine Sternschanze unverzüglich ansetzen. Der Sturm hätte unbedingt gelingen müssen, da zu diesem Zeitpunkte die Umgehungsgruppe des Brigadiers Csajághy schon im Tale war und die brennenden Häuser der Ortschaft erreicht hatte. Csáky jedoch zögerte und hielt die vorrückenden Truppen auf. Er begründete diesen Entschluss in einer Meldung an Ber-

csényi damit, dass er die Sternschanze als eine sehr starke und nun wohl besetzte Befestigung erachte, seine Truppen hingegen grösstenteils aus Rekruten beständen, mit denen er keinen grösseren Kampf wagen wolle und lieber abwarte, bis die Besatzung der Schanze, von jeder Verbindung abgeschnitten sich, vom Hunger gezwungen, ergibt.

Am Nachmittag desselben Tages kam ein Brief des Generalissimus Grafen Bercsényi in das Hauptquartier des Feldmarschalleutnants Grafen Csáky. Er machte darin Csáky aufmerksam, dass der kaiserliche Feldmarschall, Graf Pálffy, sowie der General Graf de Viard aus den Bergstädten zur Unterstützung des Grafen Tollet abmarschiert seien. Diese Nachricht jagte Csáky Schrecken ein. Am 5. August früh zog er die Brigade Czelder aus der Kampffront und sandte sie, durch Kavallerie verstärkt zur Absperrung des Vág-Tales voraus. Als er noch erfuhr, dass der kaiserliche Feldmarschalleutnant Baron Ebergényi aus dem Komitat Árva ebenfalls gegen Liptó vorrückte, beorderte er die Kavallerie dorthin und befahl Czelder, er möge mit aller Beschleunigung den wichtigen Übergangspunkt am Sturecz-Pass bei Sztarahora in die Hand nehmen, noch bevor die kaiserliche Unterstützung diesen Punkt erreicht. Czelder konnte diese Aufgabe nur teilweise lösen. Er sendete ein Detachement voraus, welches jedoch von der Vorhut des Generals Viard bei Revucza geschlagen und zurückgejagt wurde. Viard gelang es unter dem Schutze der Nacht, Czelder auszuweichen. Die zwei feindlichen Gruppen verfehlten sich in dem unübersichtlichen Gebirgs-terrain und Viard konnte am 10. August ungehindert nach Rózsahegy einziehen. Als dies Czelder erfuhr, kehrte er in das Garam-Tal zurück, da er von Csáky den ausdrücklichen Befehl hatte, sich unbedingt zurückzuziehen, wenn er den feindlichen Vormarsch nicht verhindern könne.

Die kleine in die Sternschanze eingeschlossene Gruppe des General Tollet erlebte in diesen Tage schreckliche Stunden der Todesangst. Die Geschütze des Obersten Rivière bombardierten aus nächster Nähe, Tag und Nacht die von ihnen wohleingesehene Schanze. Tollet konnte

nicht mehr entkommen, da die Ausgänge der Schanze von der starken Zernierungslinie der Kurutzen fest verriegelt waren. Ganz unbegreiflicherweise liess Csáky die Batterie des Rivière am dritten Tag der Umschliessung, vom Hügel herunterholen und etablierte diese, bisher, oberhalb der Ortschaft vortrefflich placierte Gruppe, von nun an im Béla-Tale. Schon zu diesem Zeitpunkte (am 7. August) entschloss sich Csáky, jeden weiteren Kampf aufzugeben, obwohl er überhaupt keinen Grund hiezu hatte. Seine Unterführer erhoben dagegen Einsprache und verlangten energisch den Sturm auf die Sternschanze. Csáky jedoch — von Babocsay ungünstig beeinflusst — beharrte weiter auf seiner Absicht, die kaiserliche Besatzung durch Aushungern zur Kapitulation zu zwingen. Als er am 9. erfuhr, dass der General Viard mit einer stärkeren Marschkolonne tatsächlich gegen Rózsahegy vorrückt, hatte er keine Ruhe mehr. Er befahl die Einstellung des Kampfes, zog mit seinem Zernierungskorps in der Nacht auf den 10. August von Vavrisó ab und befahl auch seinen übrigen Truppen, sich ins Komitat Gömör zurückzuziehen.

Seine Furcht war gänzlich unbergründet, denn wenn er noch 24 Stunden an Ort und Stelle bleibt, hätte Tollet unbedingt kapitulieren müssen. Er selbst bekam bereits am ersten Kampftage einen schweren Schuss durch beide Kinnbacken. Nur seiner ausserordentlichen Energie und der vorzüglichen Disziplin seiner Truppen ist es zuzuschreiben, dass die Besatzung der Vavrisó-er Sternschanze den ungleichen Kampf durch so viele Tage aushielt. Die Munition und Lebensmittel waren bereits in den ersten Tagen erschöpft. Mannschaft und Pferde, — in die sehr engen Schanzen eingepfercht — litten unter dem Geruch und der Nähe der Leichen und Pferdekadaver in der siedenden Hitze der Augusttage unmenschlich. Das Wolfkehlregiment erwartete mit Sehnsucht den Moment, in dem es entweder befreit wird oder Tollet die weisse Flagge zum Zeichen der Übergabe auf die Schanze aufpflanzt. Durch Csákys schwache Führung und Furcht kamen die Kurutzen um einen schönen Sieg. Sein Rückzug war überhaupt unnötig,

denn diese feindlichen Gruppen, vor deren Eintreffen sich Csáky fürchtete (Viard und Ebergényi), waren zusammen nicht stärker als 2000 Mann und lagerten noch am 10. August mehr als 30 Km vom Kampfplatze entfernt.

Fürst Rákóczi war sehr erbittert und rügte die Schlappeheit und geringe Entschlussfähigkeit seines Feldherren mit scharfen Worten. Er befahl Bercsényi eine strenge Untersuchung gegen den Grafen Csáky einzuleiten. Der Generalissimus verlangte von allen nahhaften Unterführern und Regimentskommandanten ausführliche schriftliche Berichte. Csáky und Babocsay wollten die Schuld auf Czelder schieben, mit der Behauptung, dass wenn Czelder Viard am Stureczer-Pass aufgehalten hätte, sie den Rückzug nicht angeordnet hätten. Alle übrigen Offiziere sagten jedoch einhellig aus, dass Csáky den Rückzugsbefehl — hauptsächlich durch Babocsay beeinflusst — ohne jeden zwingenden Grund erteilt habe. Warum Babocsay gegen den Sturm auf die Schanze war, — welcher unbedingt Erfolg gehabt hätte, — können wir heute nicht mehr erklären. Viele beschuldigen ihn des Verrates. Diese Anklage ist unberechtigt, da Babocsay auch weiter treu im Dienste Rákóczis verblieb und im nächsten Jahre in der Schlacht bei Romhány sein Leben mit dem Heldentod beendete.

Als Resultat der Untersuchungen haben sowohl Rákóczi als Bercsényi festgestellt, dass man in der Handlungsweise des Grafen Csáky, sowie seines Stellvertreters, des Baron Andrassy, weder Absicht noch bösen Willen erblicken kann. Der Grund der unglücklichen Operation war lediglich die Schwäche und Unerfahrenheit des Grafen Csáky, mit einem Worte, seine Unzulänglichkeit als Befehlshaber. Der Fürst entthob beide Generale ihrer Stellung und betraute sie auch fernerhin niemals mehr mit der Führung von Truppen.

VÁZLATOK JEGYZÉKE.

1. Áttekintő vázlat a hadoszlopok útjával	34
2. Helyzet 1709. aug. 4-én reggeltől estig	51
3. Riviére eredeti rajza (fényképmásolat)	83

TARTALOMJEGYZÉK.

Bevezetés	1
I. Előzmények	4
II. Haditervek, előkészületek. Felvonulás a lipthói sánctvonal elé. A küzdő felek csoportosítása, ereje	19
III. Felvonulás, kibontakozás. A lipthói sánctrendszer. Harcok a vavrisói sánctok birtokáért. Czelder brigadéros küldetése	34
IV. Veszteségek. A visszavonulás következményei. Hadihelyzet a lipthói kudarc után. A Csákyék ellen indított vizsgálat	63
Okmánytár	74
Németnyelvű kivonat	92
Vázlatok jegyzéke	99

Tört. O.
1196.
15

Mag. 1196.25

ÉRTEKEZÉSEK

A TÖRTÉNETI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL
A M. TUD. AKADÉMIA II. OSZTÁLYÁNAK RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI
LUKINICH IMRE
OSZTÁLYTITKÁR.

XXV. KÖTET — 5. SZÁM.

A MAGYARORSZÁGI BAROKK SZOBRÁSZAT EURÓPAI HELYZETE.

ÍRTA

HEKLER ANTAL

R. TAG.

— Felolvasta a M. Tud. Akadémia II. osztályának
1935. évi február hó 11-én tartott ülésén. —

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1935.